

ISSN 2217-2017
UDK 82

КЊИЖЕВНИ ПРЕГЛЕД

Година VIII Број 13

април – мај – јун 2017

Алма

ИЗДАВАЧ

Алма

Молерова 62-А, Београд
011/2437-204
www.alma.co.rs
www.alma.rs

УРЕДНИШТВО

Ђорђе Оташевић
(главни уредник)

Миљурко Вукадиновић
Милутин Ђуричковић

КОРИЦЕ

Дејана Јовановић

ФОТОГРАФИЈА

Гордан Ћосић

ШТАМПА

„Пресинг“, Младеновац

Рукописи се не враћају

Гордан Ћосић: „Тања 1“ (2016)

Књижевни преглед излази четири пута годишње, у два издања – штампаном и електронском.

Имејл адреса: knjizevnipregled@yahoo.com

Претплата за 2017. годину (за штампано издање): 2.900 динара. Текући рачун: 205-39745-66 код Комерцијалне банке, Београд. Код претплате ставити назнаку „За Књижевни преглед“.

САДРЖАЈ

САГЛЕДАВАЊА

Иван Штерлеман: <i>Неоавангардни есеј</i>	8
---	---

О КЊИГАМА

Милутин Ђуричковић: КЊИГА О ДОСИТЕЈУ (<i>Увод у доситејологију, Предраг Јашовић</i>)	14
Предраг Јашовић: ВОЈА МАРЈАНОВИЋ, НЕУМОРНИ КЊИЖЕВНИ КРИТИЧАР (<i>Александар Поповић доајен српске драме и фарсе, Воја Марјановић</i>)	18
Добрица Камперелић: ПОДМЛАЂЕНИ СИГНАЛИЗАМ (<i>Магија сигнала</i>)	23
Душан Стојковић: ПЕСМЕ ИЗ ПАНДОРИНЕ КУТИЈЕ (<i>Пандорина кутија, Мирољуб Тодоровић</i>)	26
Даница Трифуњагић: ПРОТОТИП СИГНАЛИСТИЧКОГ СУПЕР-ЧИТАОЦА (<i>Легитимација за сигнализам, Јелена Марићевић</i>)	30
Ружица Јовановић: СУДБИНА КАО УСЛОВ (<i>Пета жица, Бранислав Јанковић</i>)	34
Александра Николић-Матић: ОСЛОБАЂАЊЕ ЕГА (<i>Рукопис једног меланхолика, Станимир Трифуновић</i>)	37
Верица Тадић: ВАСКРСАВАЊЕ ВРЛИНЕ (<i>Христос у Цариграду на путу за Рим, Олга Лалић Кровицка</i>)	39
Драгана Ђатић: О ПОТРАЗИ ЗА ИДЕНТИТЕТОМ (<i>Зашто мушкарци плачу, Вића Митровић Митра</i>)	47
Весна Денчић: ОМАЖ МУЛТИКУЛТУРАЛНОСТИ (<i>Једна ведре драма и једна помало тужна комедија, Владимир Радић</i>)	51

Милијан Деспотовић: ПРОЗА КАО ТРАГ ВРЕМЕНА (<i>Човек који је двапут живео и друге приче</i> , Невенка Бошњак-Чолић)	53
Бојан Рајевић: О НИМАНИЈЕВСКОМ ЦИКЛУСУ ПЕРИЦЕ ЈОКИЋА (<i>Изразито добре приче</i> , Перица Јокић)	56
Милутин Ђуричковић: ТУЋИНСКИ ЖИВОТ (<i>Свечаност воде</i> , Данијел Пиксијадес)	60
Милутин Ђуричковић: НЕОБИЧНА ПОЕТСКА ОДИСЕЈА (<i>Варијације у кишној ноћи</i> , Маи Ван Фан)	62
Милица Јефтимјевић Лилић: ЉУБАВ И МИЛОСРЂЕ, ТЕМЕЉ ПОЕТИКЕ ЕЛВИРЕ КУЈОВИЋ (<i>Љубав и страх</i> , Елвира Кујовић) ..	65
Милица Јефтимјевић Лилић: ДУША КАО СРЕДИШТЕ БИЋА (<i>Дневник моје душе</i> , Гордана Сувајац)	70
Снежана Марко-Мусинов: ЗНАЧАЈАН ЗАПИС (<i>Где је моја кућа</i> , Иванка Радмановић)	73
Мирољуб Милановић: СРБИЈА, УВЕК СВОЈА (<i>Србија у дубоким водама</i> , Зоран Мандић)	77
Александра Николић-Матић: ПРЕПОЗНАВАЊЕ (<i>Плаветни сневач</i> , Драгана Ћатић)	80
Ана Ристовић: ПУКОТИНА КА ДРУГОМ (<i>Песму нема ко да напише</i> , Весна Кљајић)	82
Верица Тадић: АЛТРУИСТИЧКИ ПОГЛЕД У БУДУЋНОСТ (<i>Врлина песме</i> , Милован Гочманац)	85

ИЗ НОВИХ КЊИГА

Илија Бакић: Читање сигнала	91
Намик Докле: Кћери магле	93
Владимир Радић: Једна ведре драма и једна помало тужна комедија	95
Тодор Доде Рајић: Вариола вера моје младости	97
Станимир Трифуновић: Рукопис једног меланхолика	99
Милан Јовановић: Гласови прошлости	101
Данко Стојнић: Диспликације	103
Зоран Шкиљевић: О љубави и којечему	105
Весна Кљајић: Песму нема ко да напише	107
Елвира Кујовић: Љубав и страх	109
Силвија Максић: То је звук мог даха разбио зид ћутњи	111

Деана Саиловић: <i>Који сам ја мени идиот</i>	113
---	-----

ИЗ РУКОПИСА

Душко М. Петровић: <i>Граница</i>	116
Александар М. Арсенијевић: <i>Орач</i>	117
Иван Гаћина: <i>Љубав и судбина</i>	119
Бранислав Голднер: <i>Компас</i>	120
Љиљана Живковић: <i>Плаћеник</i>	121
Горан Кљајић: <i>Глобализација</i>	122
Славко Мали: <i>Теткино огледало</i>	124
Зоран Мандић: <i>Врт</i>	126
Љиљана Рим Живковић: <i>Епитаф</i>	128
Санда Ристић-Стојановић: <i>Револуција</i>	129
Илија Бакић: <i>У ригору, Маларме</i>	130
Славко Зорић: <i>Знамења</i>	132
Милица Јефтимјевић Лилић: <i>Проклетство!</i>	133
Гроздана Лалић: <i>Скупљачи небеског праха</i>	135
Драган Поп Драган: <i>Огледало</i>	137
Будимир Стефановић: <i>Недостижно</i>	138
Митар Ћерић: <i>Прве љубави</i>	140
Живко Кулић: <i>Куповина из фотеље</i>	142
Саво Мартиновић: <i>Пријатељи</i>	144

НОВИ ГЛАСОВИ

Радован Синђелић: <i>Баба Наста</i>	147
Слађана (Бранислава) Бушић: <i>Песме</i>	150
Борис Косовић: <i>Угасићу Сунце</i>	152
Иван С. Петровић: <i>Тунгуру</i>	154

ПРЕВЕДЕНА КЊИЖЕВНОСТ

Капардели Ефтихија: <i>Епиграм</i> (Превела Е. Тсиалиоу)	157
Михела Занарела: <i>Августовски погледи</i> (Превела М. Миљковић)	159

Изабела Зубко: <i>Закон природе</i> (Превела Валентина Новковић)	160
Георги Константинов: <i>Метеор</i> (Превео М. С. Димитријевић)	161
Алиџа Марија Куберска: <i>Сваки дан</i> (Превела Милица Миљковић)	163
Евгенија Маринчева: <i>Бела тишина</i> (Превео М. С. Димитријевић)	165
Марија Матиос: *** (Превео с украјинског Јарослав Комбиљ)	167
Чери Наз: <i>Од племића</i> (Превела Милица Миљковић)	169
Гиула Јоанио Пацалију: <i>Диогеново светло</i> (Превела Е. Тсиалиоу)	171
Елена Лиљана Попеску: <i>Само ћутање</i> (Превео Иво Мунћан)	173
Сандра Сармиенто: <i>За мог Купидона</i> (Превела М. Миљковић)	175
Илеана Стојанова: <i>Дуенде</i> (Превео М. С. Димитријевић)	177
Хусеин Хабаш: <i>Бетовен и Курди</i> (Превела М. Миљковић)	179
Далила Хиаоуи: <i>Жена</i> (Превела М. Миљковић)	181
Зинаида Чаушева: <i>Одсуства</i> (Превео М. С. Димитријевић)	183
Московски Клуб афористике (Превела с руског Алма Оташевић)	185
Вадим Зверев: <i>Пљување уз ветар</i> (Превела Алма Оташевић)	193
Тамара Клејман: <i>Хладан ручак</i> (Превела Алма Оташевић)	195
Владимир Малешин: <i>Жртвено јагње</i> (Превела Алма Оташевић)	197
Жарко Петан: <i>Писцима се лоше пише</i> (Превео А. Чотрић)	199
Сергеј Сидоров: <i>Слушање између речи</i> (Превела Алма Оташевић)	201

РАЗГОВОРИ

Душан Видаковић: <i>Писање романа је као дуго путовање у неизвесност</i> (Разговор с Јеленом Протић Петронијевић)	204
--	-----

САГЛЕДАВАЊА

Данко Стојнић: „Венера и старац“ (2017)

УДК 821.163.41.09-4 Todorović M.
82.02NEOAVANGARDA
ID 234469644

Примљен: 19. фебруара 2017. г.

Прихваћен: 27. марта 2017. г.

Иван Штерлеман

НЕОАВАНГАРДНИ ЕСЕЈ

Неоавангардни есеј, у неким случајевима, био је производ пародијског односа према традиционалној жанровској подели. Поред оваквих иступања, поједини аутори су писали и есеје у традиционалном облику, чија се тематика углавном односила на појаве у оквиру неоавангарде и постмодерне. Сличан случај је и са Мирољубом Тодоровићем, с тим да се он у својим есејима фокусира на појаве које доноси сигнализам, покрет чији је главни оснивач и теоретичар. Уколико есеј схватамо дословно као експеримент (*Versuch*), онда би се могло рећи да Тодоровић експериментира са формом експеримента. Класичну форму има део есеја из књиге *Сигнализам* (1979), „Песничка авангарда“, „Токови сигнализма“, „Сигналистичка визуелна поезија – нова књижевна дисциплина“, „Феноменологија бића и ствари“, „Говор ствари“, „Комуникација – биће – мишљење“, „О шатровачком говору“, „Планетарно и космичко у сигнализму“, „Егзактни језици и рађање визуелне поезије у сигнализму“¹, као и есеји из каснијег периода објављени у књигама *Токови неоавангарде* (2004) и *Време неоавангарде* (2012). С друге стране, Тодоровић је први с простора бивше Југославије, а можда и шире, објављивао визуелне есеје. Под ту категорију су у књизи *Сигнализам* сведени „Уводни есеј за овај избор сигналистичке поезије“, који је објављен у антологији „Сигналистичка поезија“ у часопису *Уј сумпосион* 1971, „Геометрија песме“ и „Језик који јесам“, међутим њима би се могли додати и делови из *Песничких дневника* (1959–1968), „Језик – светлост“, „Звездана синтакса“, па и „Експлозија свемира“, „Свемир биће језик“. Други облик Тодоровићевог авангардистичког приступа есеју парадоксално

¹ Тодоровић, Мирољуб, *Сигнализам*, Градина, Ниш 1979.

одговара традиционалном одређењу форме есеја каква је још позната од Бекона, где до изражаја долази фрагментарност као једна од главних особина есејистичког писања. Међутим, код Тодоровића фрагментарност је приметна већ на визуелном плану, он не само да разбија целину есеја на самосталне делове, већ у неким случајевима есејистичке исказе сажима до синтагме, довољно језгровите и испуњене смислом да може самостално функционисати као есејистички фрагмент – муњограм.

Хаксли види три мотришта са којих писци крећу у писање есеја: (1) субјективно и аутобиографско, (2) објективно и чињенично и (3) апстрактно-универзалистичко. Не можемо рећи да је Деспотовљево мотриште искључиво субјективно или аутобиографско, осим ако не узмемо као тачно да је све што знамо део наше биографије, али можемо бити сигурни да субјективизам и лично искуство преовладавају у његовом писању. По Хакслију такав аутор пише фрагменте рефлексивне аутобиографије користећи се анегдотама и описивањем. За разлику од њега сигналистички есеј Мирољуба Тодоровића, покренут поетиком сцијентизма који „представља круну антиромантизма у поезији”², тежи ка објективном, чињеничном и апстрактно-универзалистичком. „Уводни есеј за избор сигналистичке поезије”, осим расутих слова која чине речи „поем”, „слово” и дају могућности за слободно склапање нових семантичких јединица, умножених слова енглеске речи „поетру” која уколико се читају вертикално заправо дају умножену реч „поетру”, трапезоидног облика од речи „поезија”, садржи и цитат Еугена Гомрингера: „питање садржаја за конкретног песника је уско везано за облик живота у који је уметност ефективно укључена. Став конкретног песника пред животом је позитиван синтетичко рационалистички. За њега поезија није вентилација сентимента и мисли свих врста, него област лингвистичке градње у тесном односу са задацима модерних комуникација базираним на природним наукама и социологији.” Тодоровић који прекуцава текст намерно реченице почиње малим словом, јер он као песник дизајнер сматра то најбољим визуелним решењем у тој ситуацији. Ортографија је у дискурсу сигналистичког песништва подређена визијама песничког генија. Обрт у односу према књижевности који долази са сигнализмом, исказан је и кроз негатив писане странице, бело постаје црно, а црно постаје бело. У наредном есеју из исте серије, који би могли назвати „Око” (*Eye*), уколико се користимо традиционалном

² Ibid, стр. 64.

читалачком навиком да је највиша реч на страници наслов, песник умножава речи *letter, signal, communication*, и расипа слова по страници тако да нека од семантичких једињења могу бити *comit* (извршити), *comfort* (комфор), *communication* (комуникација), *for* (за), од којих касније може настати нпр. синтагма *comfort for communication*. У доњем делу странице је у облику троугла исписано: „као што се сигналистички песник постепено навикава да речи и слова не гледа само у њиховом нормалном употребном језичком следу интенционалних веза и значења већ их разбија и користи као предмете као материјал за приказивање комбинујући значење и приказивање тако и читалац ових песама мора постепено да се навикава на то да оне пре свега делују као површина а не као ланац и да их треба више гледати него читати”. У наставку се пружају стуб и постоље од умножене речи „гледати”. Есеј „Језик који јесам” представља још један пример како типографска слобода отвара нове могућности песничког али и есејистичког израза. Таласасто исписана синтагма „језик који јесам” садржи слово „с” које је мање од осталих, док је „А” постављено наопачке, што нам даје могућност да синтагму читамо као „језик који је сам”, где обрнуто „А” алудира на дугосилазни акценат. Велики број Тодоровићевих визуелних радова поседује геометријску строгоћу карактеристичну за конструктивизам³, такав дизајн може у читаоцу изазвати осећај текста као затворене структуре, међутим то је заблуда. У „Дневнику” 8. фебруара 1982. Тодоровић записује Бекетове мисли од којих се две директно односе на сигналистичку поезију: „Мене не интересују никакви системи; не желим нигде да видим било какав знак неког система...” и „Наћи форму која се прилагођава збрци – то је, у овом тренутку, задатак уметника...”⁴ Овакво схватање уметничке мисије објашњава екстремну фрагментацију есејистичког израза и антисистемску, експерименталну природу сигналистичких истраживања.

Међу првим неоавангардним ауторима који су обратили пажњу на типографију и визуелни распоред текста у есеју сигурно је Џон Кејџ (*John Cage*). Делови текстова у књизи „Тишина” (*Silence*, 1961) имају очућујући распоред, али то разбијање текста и даље чува речи у маларме-

³ Тодоровић у интервјуу с Миливојем Павловићем наводи како је први његов манифест носио наслов *Манифест конструктивизма*, међутим од тог назива је одустао јер је већ коришћен у историјској авангарди.

⁴ Тодоровић, Мирољуб, *Дневник сигнализма* 1979–1983, Тардис, Београд 2012, стр. 179.

овској хоризонтали. 1963. La Monte Young и Jackson Mac Low објављују *Антологију могућих операција* (*An Anthology of Chance Operations*) која садржи поједине текстове о авангардној музици који би се могли сврстати у категорију „визуелни есеј”. Дик Хиггинс (Dick Higgins), с којим је Тодоровић био у контакту, познат је по два визуелна есеја *Five traditions of Art history* и *Some poetry intermedia*, објављена 1976. У другом даје објашњење драстичних промена које су задесиле књижевност током неоавангарде: „Реч није мртва она само мења своју кожу.” На визуелизацију есеја су пре свега утицали футуристи, дадаисти, конструктивисти, Де Стијл и Баухаус својом визуелном поезијом и експериментима на пољу типографије и индустријског дизајна. Она има за циљ убрзање комуникације у којој је „путовање битније од циља”. На тај начин се оправдава мишљење да је есеј много ближи уметности него науци, мада никако не би требало одбацити естетску привлачност научног истраживања која је знатно утицала на сцијентистичку фазу Мирољуба Тодоровића. То оправдава и све чешће коришћење схема, дијаграма и других врста визуелног представљања у есејима, чему је допринела популарност метода теорије информација на плану теорије књижевности и других уметности, с тим да такав метод у уметничком есеју нема само сазнајну функцију, долазак до одређене информације, већ и начин доласка који ће бити задужен за обострано задовољство у тексту, и од стране писца, и од стране читаоца. О томе говори и Тодоровић у разговору са Миливојем Павловићем: „наука и поезија више нису само синтаксички поређани и граматичким, имагинативним и другим правилима одређени ланци и следови речи. Оне су и графикони, цртежи, знаци, описи путања, графеми разбацаних слова, експлозивних синтагми, хаос путева, плетива, слика, значења. Језик песме и језик истраживања се проширио, истегао, извукао из свог тесног одела речи, смисла, реда, негентропије, и закорачио у још неиспитано царство знака и семиологије”⁵.

По Тодоровићу, уметност је „истраживање, стално трагање за неизговореним и неизговорљивим. А у знаку, у речи, извор је и зачетак бића, прва гласница постојања неухватљивог свемира и још неухватљивијег човека”⁶. Према томе, не треба да чуди екстремна фрагментарност есејистичког израза, методи егзактних наука, као ни разлагање језичке материје до њених атома – слова. Уколико есеј схватимо као истражива-

⁵ Тодоровић, Мирољуб, *Токови авангарде*, Нолит, Београд 2004, стр. 97–98.

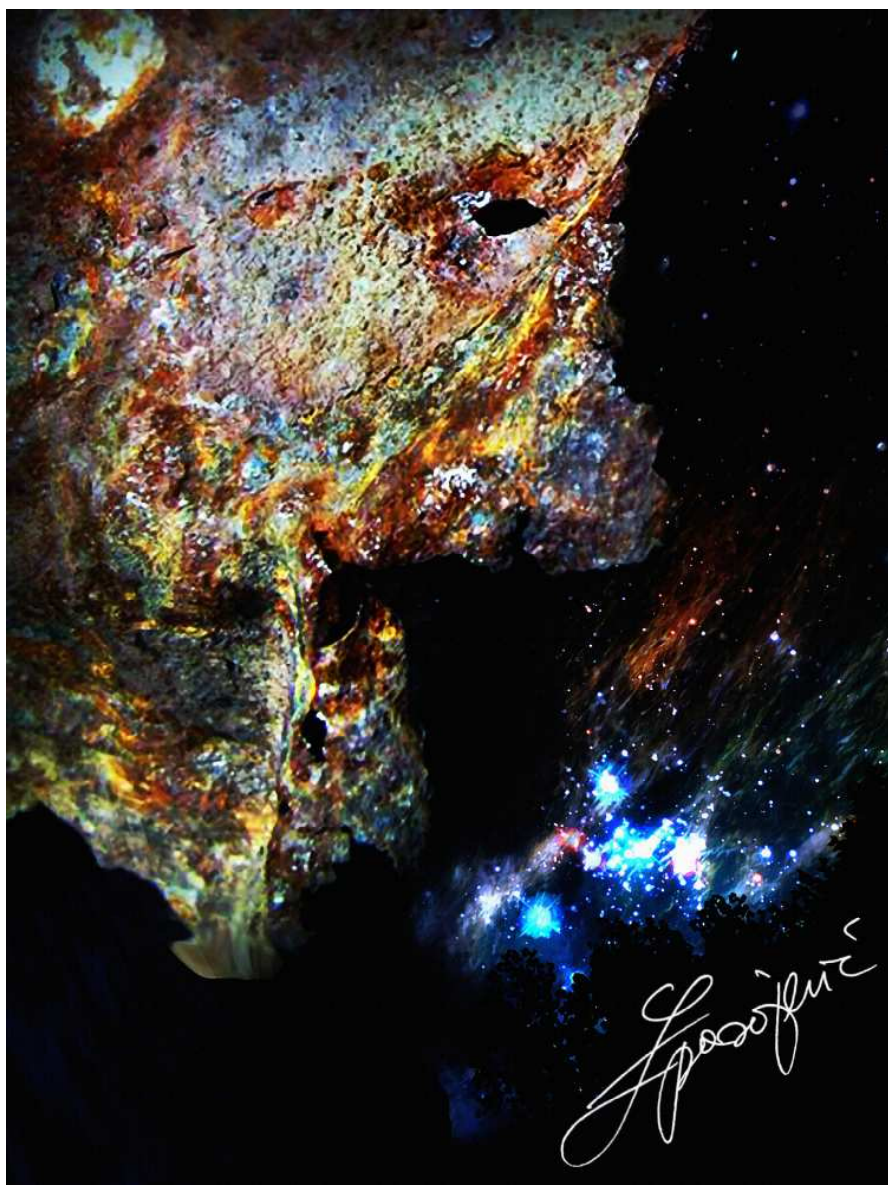
⁶ Ibid, стр. 124.

ње, оглед, експеримент, што нам и његово име говори, а као проблематику којом се бавимо узмемо језик, експериментисање са језиком који пише есеј о језику јавиће се сасвим природно. Тада још снажније зраче речи Јовице Аћина који сматра да се есеј рађа „као побуна мотивисана реалним аргументима у прилог прелазу од затвореног света на бескрајни универзум”⁷.

Уколико је у поезији XX века есеј нашао скривено уточиште, како разликовати визуелну песму од визуелног есеја? Можемо упоредити серију есејистичких визуалија „Геометрија песме” са нпр. „Експлозија свемира, експлозија језика”, или „Свемир биће језик”, „Васионски хијероглифи”, „графиконском поезијом” из *Textuma*, па чак и са „Шемом тока рада на компјутерској поезији”. Не би много погрешили када би визуелне есеје сврстали у визуелну поезију, и обрнуто. Стога, морамо веровати песнику, као и есејисти, оно што он каже да је поезија, то сигурно јесте поезија, оно што објави као есеј, то мора бити есеј, јер и есеј и поезија полазе из вртлога људске имагинације, а не из попуњавања већ регистрованих калупа.

⁷ Аћин, Јовица, *Паукова политика*, Просвета, Београд, 1978, стр. 224.

О КЊИГАМА

Зоран Спасојевић Паске: „Слушај свемир“

Милутин Ђуричковић

КЊИГА О ДОСИТЕЈУ

(Предраг Јашовић: *Увод у доситејологију*, Београд: Bookland, 2016)

Универзитетски професор др Предраг Јашовић (1971) спада у најистакнутије и најплодоносније књижевне истраживаче и проучаваоце млађе генерације. За собом има десетине и десетине издања, самосталних и приређених, есеја, огледа, критика, студија и монографија, које сведоче о његовом систематском и истрајном проучавању целокупне српске књижевности, а нарочито савремене и дечије.

Из низа значајних наслова издвајају се:

- *Реч и значење* (2006),
- *Рецепција књижевног дела Доситеја Обрадовића* (2007),
- *Књижевне притоке 1-3* (2008–2013),
- *Транспозиције књижевности за децу* (2008),
- *Живот и дело Милорада Радуновића* (2008),
- *Притоке књижевности Косова и Метохије* (2010),
- *Писци српског реализма као књижевни критичари* (2012),
- *Стубови српске духовности* (2016) итд.

Као један од наших најбољих познавалаца живота и дела Доситеја Обрадовића, на чијој литерарној рецепцији је магистрирао, Јашовић овога пута објављује капитално издање *Увод у доситејологију* (стр. 345), чиме се потврђује као врстан зналац и тумач Доситејевог књижевног стваралаштва у дијахронијској и синхронијској равни. Бавећи се Доситејевим односом према рецепцији, његовим естетичким назорима и поимањима функције књижевности, Јашовић полази од хронолошких и идејно-методолошких принципа од актуелног тренутка Доситеја све до 19. века, позивајући се при том на све компетентне херменеутичаре, као што су: Х. Р. Јаус, Р. Ингарден, М. Бахтин, В. Дилтај, В. Кајзер и други.

Структуру књиге сачињавају следеће логичке и тематске целине:

- *Теоријско полазиште,*
- *Рецепција у дијахронији,*

- *Рецепција у 19. веку,*
- *Рецепција у 20. веку,*
- *Рецепција у првим деценијама 21. века,*
- *Увод у тумачење Доситејевог дела,*
- *Медијација,*
- *Закључак.*

Књига обухвата библиографију цитиране и консултоване литературе, као и индекс имена.

У својим комплексним и аутентичним истраживањима Јашовић се бави готово свим сегментима Доситејевог живота и рада, од биографских детаља (детинство, младост, путовања, утицаји), херменеутике и хеуристике (просветитељство, филозофија, педагогија, хуманизам), до инвенције аутора (компилације, оригиналност, таленат, српски национални интерес), па све до културолошког контекста (Доситеј и Вук, Доситеј и Стратимировић). Указујући на сродност и разлике ове типологије, Јашовић наводи:

„Немогуће их је објективно осветлити парцијалним посматрањем. Сваки проблем представљен сам за себе, мимо целовитости проблематике коју обухватају истраживачки радови о Доситејевом делу, мало значи, али без њега је немогуће конструисати целовиту слику и метод за будућа изучавања. До сада је рецепција тежила разубивању проблематике. Она је данас толико разубјена проблемски да ју је тешко пратити. Та разубјеност се не односи и на методолошке приступе датој проблематици. Зато је и једна од основних тежњи овог рада да реконструише проблематику, коју је зацртала критичка рецепција и да се у целини одреде границе у којима се простира проблематика доситејологије“ (стр. 71).

Како би аналитички и аргументовано поткрепио своја гледишта, Јашовић се неретко позива и на наше књижевне ауторитете и претходнике, као што су: Ј. Скерлић, А. Стојковић, Ј. Деретић, М. Павић, М. Поповић, В. Ђурић, Р. Константиновић, Б. Ковачек, П. Зорић, П. Милосављевић, С. Ж. Марковић, В. Милинчевић, С. Гордић, М. Мицаиловић, Д. Иванић, М. Костић, Ћ. Јанић, М. Пантић и многи други.

Јашовићеве интерпретације су поуздане и конкретне, утемељене на сазнањима различитих структуралистичких и методолошких теорија, са обиљем нових и драгоцених података. Доситејологија је разматрана са више аспеката: историјског, естетског, педагошког, литерарног, језичког, компаративног, етичког, а све то уз плурализам критичких ми-

шљења и сваковрсних методолошких поступака. Једноставно и јасно, стилски уједначено и доследно, без нагомилане научно-стручне апаратуре и терминологије, Јашовић саопштава своја истраживачка достигнућа и резултате, до којих је дошао систематским и одговорним радом.

Не само Доситејев живот и дело, већ и шири контекст његовог времена и простора, осветљени су кроз сферу међусобних духовних струјања и прожимања, која су била и остала карактеристична до данашњих дана (Задужбина Доситеја Обрадовића, научни скупови, зборници радова). Резимирајући постојеће веома опсежне и разноврсне вредносне судове, а доводећи их при том у нову семантичку раван и употребу, Јашовић зналачки коригује нека мишљења и резултате (Ђ. Јанић), која упркос разликама и извесним неслагањима, ипак, поштује и сматра врло корисним.

Осведочени и посвећени доситејолог, Јашовић синтетизује своја сазнања и домете, те у *Закључку* наводи да је инспиративност Доситејевог дела садржана „у ванредном значају и значењу које и данас има за српски народ, па и шире. Чињеница да Доситејево дело има широк значај и значење за српску културну традицију, узроковала је потребу да се изучи рецепција његовог дела и види у којој мери и облицима је Доситеј присутан међу читаоцима“ (стр. 288).

Са друге стране, ова књига илуструје извесне превиде и мимоилажења у тумачењу Доситејевог живота и дела, која су крајње одмерено и пажљиво елаборирана. Сагледавању критичко-историјске грађе из различитих перспектива Јашовић приступа са доста уважавања и опрезности, настојећи при том да успостави неопходну дистанцу и примерени посматрачки угао, који му обезбеђује индивидуалност, ширу обавештеност и бољу репутацију. Уочене аналогije и поетичко-стилска кореспонденција Доситеја Обрадовића са својим претходницима и савременицима образложена је и утемељена на чврстим теоријско-методолошким основама, а све то кроз разнородне утицаје, односе и књижевна преплитања једног ширег доба.

Европеизација Доситејевог стваралаштва и просветитељства, такође, заузима посебно место у овим тумачењима, која су прецизно и проблемски омеђена, односно осветљена у одређеним релацијама и друштвено-историјском контексту (*Медијација*). „То најбоље доказује развијена рецепција његовог дела која измиче свим националним одређеностима. За рецепцију његовог дела не можемо рећи да је српска, немачка или бугарска, једино могуће решење јесте `рецепција Доситеје-

вог дела`. Оваквим одређењем, Доситејево дело надраста све границе“ (стр. 295).

У складу са ставом Хејдела Вајта да „свака историјска књига или чланак мора бити створен за ревизију и допуну“, Јашовић расположи-ва знања и достигнућа из области доситејологије допуњава новим, свежим резултатима, која умногоме обогаћују нашу књижевно-историјску мисао и духовну вертикалу о Доситеју Обрадовићу и његовом времену. Како би то рекао наш познати доситејолог, проф. Деретић, Доситејево дело је сагледано кроз неколико призми, а понајвише као функционална књижевност, као историја и кроз службу просвећивања (*Доситејево дело у аксиолошком апарату историје књижевности, Доситеј као родољуб, Доситејево дело и стварност*).

Имајући у виду степен културног, друштвеног и научног развоја Доситејевог времена, *Увод у доситејологију* разматра и континуитет са књижевним и језичким наслеђем (*Доситејев језик*), са наглашеном разликом на стару и нову књижевност, односно на традицију и настављаче његових стваралачких идеја (Ј. Мушкатиновић, А. Мразовић, Е. Јанковић, С. Стојковић, Л. Мушицки, П. Соларић, Г. Зелић, Г. Магарашевић, Г. Возаревић, Ј. Стејић, И. Стојановић и други).

Уважавајући многе параметре, не само текст и контекст, односно посебност и историчност поменутог хронотопа, Јашовић ствара ширу слику и потпунији увид у живот и дело Доситеја Обрадовића, а нарочито на његову рецепцију и медијацију. Позивањем на искуства и домете старијих историчара, својих претходника и савременика из области доситејологије, као и коришћењем обиља извора и материјала, Јашовић показује широку упућеност у литературу и проблематику којом се предано бави, те наставља и продубљује своја општа проучавања и синтезе.

Увод у доситејологију одликује несумњива истраживачка темељност, документован приступ и поједностављено тумачење, које нуди нове могућности ишчитавања, односно потпунију рецепцију књижевног стваралаштва Доситеја Обрадовића од почетка до данас. Ово је свакако вредан издавачки подухват, врло обиман и обухватан, чији је значај и значење далекосежно за нашу науку и књижевност.

Предраг Јашовић

ВОЈА МАРЈАНОВИЋ, НЕУМОРНИ КЊИЖЕВНИ КРИТИЧАР

*(Воја Марјановић, Александар Поповић доајен српске драме и
фарсе, Београд: Алма, 2016)*

Воја Марјановић је један од најпреданијих, најдоследнијих и најстаријих савремених тумача, можда је боље рећи – утемељивача књижевности за децу и младе у другој половини XX века, како у екс југословенској књижевности, још и више у српској књижевности за децу и младе. Он је до данас објавио 83 књиге што га чини једним од најплоднијих стваралаца у области науке о књижевности за децу. Значајно је истаћи да се целокупан његов научни рад односи на књижевност за децу и младе. У том смислу је његов допринос за децу и омладину немерљив нарочито за оно време у коме је сам појам овог књижевног дискурса настајао и диференцирао се као засебна научна област у оквиру науке о књижевности.

И данас, иако је професор Марјановић зашао у осму деценију живота, он у стваралачком доприносу науци о књижевности не посуштаје. Он ради, пише и објављује трудећи се да попуни видне празнине које постоје у науци о књижевности за децу и омладину. Поред тога, он се декларисао као веома дурашан књижевни критичар овог књижевног дискурса, врло често и оштрог тона, са јасно изнесеним замеркама, са решеношћу да не поклекне ни пред каквим шарлантанством у стваралаштву за децу и омладину, он је у књижевној критици оставио дубоко заорану бразду.

Његова најновија књига *Александар Поповић доајен српске драме и фарсе* то и доказује. Овом књигом, професор Марјановић се истовремено потврђује као књижевни критичар и као научник. Овом књигом је уз Миливоја Млађеновића и Гордану Малетић, попунио велику празнину и дао јасан наговештај да се овом драмском писцу треба вратити и у це-

лини елаборирати његово дело и ревалоризовати значај његове поетике у контексту српске књижевности у целини.

Сам Марјановић у својој књизи креће од подсећања где је Александар Поповић рођен, истичући чињеницу да већ од 1996. године те дилеме суштински нема, јер ју је разрешио Јован Ћирилов. Професор Марјановић је додатним прегледом матичних и црквених књига рођењих на Убу, ту чињеницу, ево преиспитану потврдио и 2016. године као валидну.

Поред тога што, аутор скреће пажњу на нимало лак живот Александра Поповића у младости истиче и његово хапшење испред ријечног позоришта „одакле је одведен на Голи оток. Ту је Александар провео ‘седам слатких година живота’, о којима никад по повратку са Отока није никоме ништа причао.“

Чињеница да је Александар Поповић пробавио на Голом отоку, *затвору за преваспитавање политичких затвореника*, све време његовог постојања (1949–1956) потврђује да је Поповића било тешко „преваспитати“. Његово ћутање о Голом отоку можемо разумети, као бунт који је он изразио кроз писање, даказујући неугаслу еруптивну жељу и тежњу да исмеје власт, јер је, кроз своје драме сваку власт декларисао као, ружну и штетну по себи.

Професор Марјановић је доста простора посветио политичкој оријентацији Александра Поповића. Истиче да се сам Поповић, без обзира на голготу коју је преживео, декларисао као комуниста. Чак и о озлоглашеној Мирјани Марковић, супризи Слободана Милошевића, он није имао замерке. Није скривао своје симпатије, сматрао ју је „занимљивим човеком“. Сматрамо да ово само доказује његову незлобиву социјалну природу. Чак сматрамо да његов став одражава поштовање према њеној несрећној судбини, јер је она ипак била ратно сироче чију су мајку (партизанку) фашисти мучили и убили.

Из свега тога, професор извлачи један одмерен закључак у вези са његовим политичким опредељењем: „Дакле, Поповића је тешко ‘званично’ детерминисати као ‘бољшевика’ по коме је добила име књига Радована Поповића *Последњи српски бољшевик*. Он је био енигма једног времена у коме се ‘тешко живело и неслободно мислило’“.

Професор истиче да је Поповић у Душану Радовићу пронашао несебичну подршку и упориште свом стваралаштву. Радовић је благонаклоно прихватио Поповића и омућуио му несметан пролаз у свет књижевности за децу. Поповић је, према мишљењу професора, овом

делу корпуса српске књижевности донео један нови штимунг и ослањање на нове, другачије утицаје: „Рекли бисмо да је Поповић више припадао западним и неким нашим писцима; детињство је схватао као забаву и игру, али и не само то. У њему је осећао прве неспоразуме са животом и одраслима, прве сумаглице и немогућности да се оствари немогуће.“

Без обзира што је професор Марјановић без сваке сумње наклонен Поповићу као писцу, није пропустио да истакне да су романи *Тужни град* и *Девојчица у плавој хаљини* писани стерилно у духу дидактичко-идеолошке прозе његових претходника Бранка Ћопића, Арсена Диклића и Душана Костића.

Према мишљењу професора управо је Гордани Малетић пошло за руком да подстакне, да обнови интересовање за прозу Поповића. То јој је пошло за руком пошто је 2015. године објавила антологијски избор из прозе овог писца под насловом *Шкрти берберин*. Ова списатељица, преводилац и књижевни критичар истиче да је Поповић „урнебесан“ јер је у свет детињства увео ликове девојчица које до тада на такав начин нису биле присутне у прози за децу.

У садржини ове књиге налазимо да се Александар Поповић потпуно приближио савременој српској литератури у роману *Судбина једног Чарлија*. Међутим, професор Марјановић истиче да га због тога никако не треба сврставати у посвећенике књижевности за децу. Тим поводом, професор пише: „У овом роману Поповић се већ био сасвим приближио модерној тадашњој српској литератури за децу, што се тиче савременог сензибилитета и начина како је она писана. Ипак, децја литература није била главни пут коме је Поповић тежио. Он није сувише веровао у снагу ‘дечје књиге’. Драгану Лукићу, свом земљаку говорио је да ‘он има више снаге да пише за одрасле’, а аутору овог есеја је предлагао ‘да се мане критике о децјим писцима и да се посвети позоришној критици’.“

Марјановић је доста простора дао садржинском и жанровском утврђивању драмског стваралаштва овог писца. Његов опус је одредио као драму и фарсу. Он је био писац који је за живота био оспораван, кажњаван и хваљен. Исказ о забрани извођења појединих његових драмских текстова, Марјановић цитира у целини. Значајно је да се из Поповићевих речи јасно види да он никад није био јавно забрањен нити осуђен. Његове текстове су забрањивали политичари и колеге: „ниједно моје дело није забранило Јавно тужилаштво, односно једини орган који

на то има законско право. Моје комаде су забрањивали политичари у спрези са мојим колегама позоришним прегооцима.“ Овим експлицитом је савршено показано једно невероватно лицедрје које и данас постоји у областима, како уметничког, тако и научног стваралаштва, коме су узрок најчешће сами ствараоци. Тужакањем и опадањем сами себе подривају изнутра, а све мислећи да добро чине и себи и уметности. Сами писци су себи онемогућавали слободу стваралаштва, што је један несагледив парадокс. Опет, мишљења сам да то време кад је књижевност била један прави медиј, јер је могла утицати на јавно мњење, могла је битно креирати изглед друштва. Због књижевног утицаја политичари су морали кориговати поједине ставове и политичке мере. То, данас, на жалост, није случај. Књижевно стваралаштво се не доживљава као порука, већ првенствено као естетичка манифестација језика која јесте или није, као естетички објекат остварена.

За Поповићеве драме професор Марјановић сматра да се не може увек рећи „да су то драме класичног типа“. Поповић је „волео да испрча конвенционалне појаве, да забележи живот са дна, да укаже на порок, али и да се насмеје, дирне живац србијанског менталитета и ваљевске подвале (*Вуна вуна Кићо, а ораси Мићо*) и да својим „малим, али великим људима“ каже да се „Срби сложе само кад на трпези има пуно мяса и добре шљивовице“.

Поповић се гледаоцима, према професору Марјановићу, обраћао сликом, вицем, зезом и карикатуром, као некад Нушић, Гогољ, Пирандело, Зошченко или Чуковски. Његов начин обраћања и увођења тега је допринео и да се многи његови драмски текстови и у извођењу заврше на нивоу фарсе. Управо та приземна фарсична компонента, према нашем мишљењу није дозволила Александру Поповићу да се вине у узвишене драмске игре са патосом.

Професор Марјановић сматра да је кичму Поповићевог драмског дела чинио језик, што је уосталом случај и са свим уметничким језичким творевинама, без обзира на жанр. Поповић је, према Марјановићу, однос према нормативном књижевном језику градио на народној емоционалној духовности. То значи да је „сажимао у њега гноме и сетенце, метафоре и слике – и раскалашни чак и вулгарни језички дискурс.“

Марјановић показује на примеру потврђених књижевних критичара да је сам Александар Поповић шаролико пролазио у књижевној критици. „Мишљења критичара су често субјективна и она су на-

клоњена 'личним опсервацијама'. Зато многи критичари нису о Поповићу размишљали као о јединственој појави у српској авангардној драми.“ Иако критика није остала равнодушна према Поповићу и никад није спорила његову даровитост, иако је Поповић имао врсне аналитичаре свог дела „још није написана књига која би била на домаку његове уметничке вредности“.

Александар Поповић је углавном као писац за децу постхумно доживео потпуну афирмацију, тако што је сврстан уз Душана Радовића и Драгана Лукића, као трећи најзначајнији писац за децу и младе, а другачије и није могло да се догоди човеку који је сматрао да „у животу само деца постоје. Све је остало ништа.“ И у драмској уметности је постхумно схваћен као трећи писац после Стерије и Нушића. То је била неминовност за човека који је написао *Развојни пут Боре Шнајдера* и *Мрешћење шарана*.

У сваком случају, ова књига професора Марјановића, попуњава значајну празнину у српској науци о књижевности. Есејистички писана аутор њеном садржином није имао намеру да дâ коначне оцене, колико је имао намеру да после двадесет и једне године од смрти Александра Поповића, заинтригира научну српску јавност и подсети на значај и значење укупног дела Александра Поповића.

Добрица Камперелић

ПОДМЛАЂЕНИ СИГНАЛИЗАМ

(Магија сигнала, Београд: Everest media, 2016)

У уводном тексту поводом овог зборника, Василије Милановић цитира Мирољуба Тодоровића, крманаша сигнала, који каже:

„Разни облици у којима се материја испољава очигледни су примери њених духовитих игара: посебна структура елемената, јединица, агрегатна стања, разноврсност структуре Космоса. Привидна необавезност тих игара може бити озбиљна препрека која ће често доводити у недоумицу логичан и систематичан научни дух, али зато никада не може збунити песника, његову машту и смисао за чудесно. Песник је и сам играч и он у сваком тренутку може прихватити игру. Зато и кључ за коначно сазнање суштине Материје и Свемира није само у рукама научника већ и у рукама песника.“

И сам сам био на трагу сличних промишљања, ове године, када сам реализовао пројект/изложбу с називом „Тајна Акаше“ (Призори недосањаних снова) у галерији БЛОК. Акаша је оно из чега сва бића проистичу и у шта се враћају; она је старија од свих њих – она је последње исходиште. О томе пише и Лајонел Трилинг у есеју „Осећај бивствовања и доживљај уметност“ у оквиру сјајне књиге ИСКРЕНОСТ и АУТЕНТИЧНОСТ (Нолит, библиотека Сазвежђа, 1990).

Овде желим да похвалим све бројнију сигналистичку популацију разних генерација, која се својим прилозима, како на теоретском плану тако и кроз поезију и визуелно-поетске радове, здушно и маштовито уклапа у идеје и интенције неоавангарде. Притом, посебно ме радује агилност и маштовитост нове генерације сигнала: Јелена Марићеве, Милош Јоцић, Оливер Милијић, Снежана Савкић, Виктор Радоњић, Иван Штерлеман... о којима сам већ писао у приказу зборника „Столеће сигнала“.

Једна од најубедљивијих, ја бих још додао и најзаводљивијих, флоскула о савременој уметности и новој уметничкој пракси је пренаглашена улога хиперстимулације свих чула. Нико притом не спомиње мозак.

Срећом нове генерације сигналиста нису заведене таквим активностима младих нараштаја. Заправо, читајући разговор са Јеленом Марићевић у зборнику МАГИЈА СИГНАЛИЗМА био сам, без икаквог претеривања, задивљен њеном истрајном и креативном потрагом за коренима и продорима сигнализма, и то не књишки, него баш дословно изван граница не неке прегрејане столице него и ове државе: у Загребу, у Кракову... Да је било прилика и, вероватно, средстава потрага би је одвела и изван граница экс СФРЈ – у Француску, Немачку, Енглеску, Шпанију у Јужну Америку, међу великане експерименталне поезије. Интересантно ми је и Јеленино интересовање за нову уметничку праксу бивше Југославије, мада бих ја ту што-шта још додао, понешто и одузео, од оног што се набраја као темељ неоавангарде. Да не претерам с причом, рећићу још ово: нема сумње, Јелена Марићевић је, генерацијски, преузела улогу знаменитих сигналистичких теоретичара попут Живана Живковића, Миливоја Павловића, Слободана Шкеровића...

Виктор Радоњић је, рекао бих, већ осведочени сигналистички песник, што је доказао и песмама. „Освајање несанице“ и „Срицањем у наслов“, у којој налазим снажне утицаје неких „заклетих сигналиста“. Милош Јоцић, пак, гаји потпуно различит сигналистички поетски, и литерарни исказ, што надопуњава визуелном поезијом. Његове твитер приче су, такође, оригиналне и духовите, што је за сигнализам јако важно.

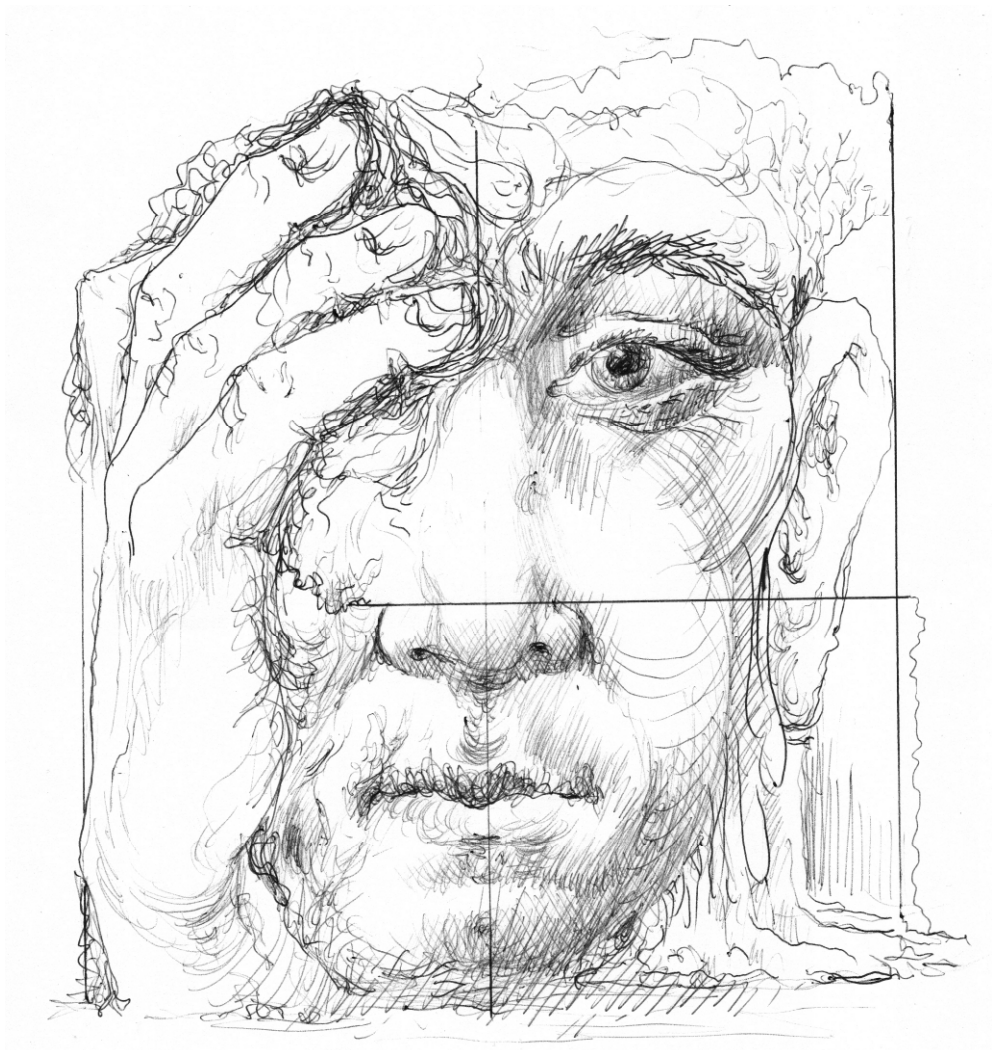
Полетарци не престају да ме изненађују! Пријатно сам изненађен, рецимо, сјајним текстом Снежане Савкић с необичним насловом „Причајте ми о сигнал(у)-изм(ај)у!“ Осврнувши се на питање рецепције као интеракције Текста и Реципијента, као „размене енергије“ и поновног уписивања кодова у свест читаоца, она текст завршава напоменом о аутентичном читању сигналистичке галаксије Мирољуба Тодоровића: Текст који упија Језик и Језик који упија Текст. ИШЧЕКИВАЊЕ – TABULA RASA – АСПИРАЦИЈА... АВЕСТА „О причи и причању“ :::::::::: „О сигналу и сигнализму“.

Посебно место међу њима заузима и Иван Штерлеман који спрема докторску дисертацију „Естетика сигнализма“. У његовој поезији видимо снажне одблеске Цариног дадаизма, док у визуелној поезији и колажима уочавамо утицај великог дадасофа Раула Хаусмана.

Осврт на овај сјајан зборник завршићу приказом радова Оливера Милијића – од кратких прозних остварења, до поезије и визуелне поезије, углавном све у фуриозном темпу – стакато. У песми/есеју МИ-

САО/ЈЕЗИК стоји: „Језик, метафора мисли / Реччи, ожиљци омишљавања / Говорим: окован, у талогу / на дну сенке при.мисли. / Знакови умишљени гласови прељубници. / Немим криком пре објављује. Промисао, то је маина.“

Оваквом потенцијалима младих сигналистичких стваралаца можемо бити више него задовољни и охрабрени не бринући за будућност овог нашег неоавангардног покрета.

Данко Стојнић: „Диспликација“ (2017)

Душан Стојковић

ПЕСМЕ ИЗ ПАНДОРИНЕ КУТИЈЕ

(Мирољуб Тодоровић, *Пандорина кутија*, Београд: Everest Media, Међународна културна мрежа „Пројекат Растко“, 2015)

Вођа сигнализма сређује свој сигналистички корпус. Не само да се појављују његове нове књиге, све чешћи су – изузетно обимни, прецизно склопљени – избори из његова песништва¹, поновљена издања полемичких и есејистичких текстова² и дневници, а појављују се и збирке које обухватају раније написане а никада међу корицама књига обухваћене песме. Управо последње доноси нам *Пандорина кутија*, штампана као педесет и пета књига оживеле и веома продуктивне библиотеке „Сигнал“. Збирка је, по речима аутора које се налазе у напомени, настала „из хаотичног радног материјала, започетих, недовршених, одбачених и необјављених песама с краја шездесетих и почетка седамдесетих година. Тај материјал (текстови и песме) добијен је експериментима помоћу математичких табела случајних бројева. Математичке табеле од стотину пермутираних бројева (од 0 до 99) добијене су на компјутерима Економског факултета, 1969. и Математичког института, 1970. године у Београду. Комбинације су извођене са седам табела речи. Прве три табеле садржале су по броју пет до шест речи, једна табела имала је преко 500 речи, а остале четири имале су три речи по броју, дакле по табели 300 речи. У игри је укупно било преко 2.700 речи, али добар део њих није искоришћен. Накнадним интервенцијама, приликом стварања песама, додаване су нове речи.“ Нешто песама прештампано је из *Textuma* (1981), „а највећи број је, уз огроман напор да се вратим (ућем) у креативне токове, стил, начин стварања и поетско надахнуће од пре више деценија, из поменутог извора, обрађен, довршен, упесмљен, конкрет-

¹ *Свиња је одличан пливач и друге песме*, Тардис, Београд, 2009, *Глад за неизговорљивим*, Нолит, Београд, 2010. и *Ловац магновења*, Everist media, Београд, 2016.

² *Нето propheta in patria*, Everest Media, Београд, 2014, *Простори сигнализма*, Агора, Зрењанин, 2014.

изован, визуелизован и доведен до коначног облика у годинама 2013. и 2014“, окончава своју напомену Тодоровић.³

Сигнализму је у тренутку када се појавио као књижевни покрет приговарано да врши компјутеризацију и „машинизацију“ поезије, те да тако из ове излази на велика врата. Примедба је била неоснована. Машине нису писале песме без песниковог удела и многе од тих „машинских“ песама итекако песме јесу и то много боље од оних које су сročили они који су сигналистима примедбе те врсте упућивали. Песме које се налазе у *Пандориној кутији* и данас заслужују да буду прочитане и неке од њих неће моћи бити сасвим заобиђене и када и ужи, могуће и најужи, избори из Тодоровићеве поезије буду складани.

Збирка има четири циклуса: „Глас из неизречја“, „Будно ожилиште“, „Дарујем ти творче“ и „Реч ме обасјава“. Први и други циклус имају по тридесет четири, трећи тридесет две, а четврти, који чине конкретне и визуелне песме, тридесет осам песама. Први и последњи циклус творе круг: проговара се из неизречја да би нас, напoкон, реч обасјала. Но, реч која то изводи често је поетско „објашњење“, осликано, слова или се она са сликом здружила или, чак, у њу и преметнула.

Свака песма се састоји од по два катрена, с тим што је један стих „преломљен“ у седам песама и за њих би се могло рећи како садрже по пола стиха више. Стих се најчешће своди на две или три речи. Потпуно су елиминисани сви интерпункцијски знаци и „укинута“ велика слова. Основна лична заменица је ТИ. Све песме „упућене“ су некоме. И читаоцу. И самом песнику.

Симптоматичан је списак оних који се у овим песмама помињу: Рембо; Маларме; Ханибал; Хомер; Ифигенија; Питија; Прометеј; Нарцис; Орфеј; Хермес; Аријадна; Аполон; Тутанкамон; Протеј; Цезар; Гутенберг; Ботичели. По два пута јављају се Гилгамеш, Озирис, Хераклит и Платон. Пандора, која је у наслову, наравно, има предност. Двапут се пева о Пандориној кутији, а ту су и Пандорин мираз и податне Пандоре.

Нимало случајно, Рембо је на челу овог низа. Знаменити француски песник, претеча сваке авангарде, памти се по неколиким поетичким ставовима који су у срцу модерне поезије. Посебно по: „до непо-

³ Миролуб Тодоровић, *Пандорина кутија*, Everest media, Међународна културна мрежа „Пројекат Растко“, Београд, 2015, стр. 161.

знатог треба допрети растројством *свих чула*⁴; „ЈА, то је неко други“⁵, „Јер ЈА, то је неко други. Ако се бакар пробуди као труба, то никако није његова грешка“⁶; „Песник постаје видовит помоћу дугог, огромног и смишљеног *растројства свих чула*“⁷; (песник постаје) „и врховни Учењак! – Јер он стиже до *незнаног*! Јер је он више него усавршио своју ионако богату душу! Он стиже до незнаног, и кад би на крају чак и полудео и изгубио моћ схватања својих визија, он их је ипак видео! Па нек се распрсне у свом залету до нечувених и неназовљивих ствари; доћи ће други страховити радници и почеће на оним хоризонтима на којима се он срушио!“⁸; „Проналажење новог језика...“⁹; „... пошто је свака реч појам, доћи ће доба општег језика! [...] То ће бити језик којим ће разговарати душе, који ће сажимати све, мирисе, звуке, боје, којим ће мисао качити и повлачити мисао“¹⁰; „А док све то чекамо. Тражимо од песника *новост*, у идејама и формама.“¹¹ Њих се у својим песмама, и својој поетици, држао и творац сигнализма. Бар донекле и „кориговано“. Тодоровић је признао како је и сигнализам имао претече. Нашао их је у дадаистима и футуристима. Никако не и у надреалистима. Ако су се француски надреалисти, посебно у првом свом манифесту, али не само у њему, у Рембоа клели, могли су то да учине, са једнако ваљаним разлозима, иако нису, и дадаисти.

Мора се имати у виду да су речи унапред изабране, како то сам Тодоровић у напомени каже, и да се оне „врте“ у различитим комбинацијама, али то не спречава ове песме да добију лирску арому. Нису све речи сасвим равноправне, неке од њих постају поетски „носеће“, што, на пример, по нама, несумњиво важи за *придеве жедан и гладан* или именице *планета* као и оне које су везане за песму и литерарно стварање. Задржимо се на другоспоменутом придеву. У овој збирци гладни су именице, гробља, речници, земља, Прометеј, а и говор је огладнео.

⁴ Артур Рембо, „Писмо Жоржу Изамбару“, *Рађање модерне књижевности. Поезија*, приредили Сретен Марић и Ђорђије Вуковић, Нолит, Београд, 1975, стр. 41.

⁵ Исто, 42.

⁶ Артур Рембо, „Писмо Полу Деменију“, *Рађање модерне књижевности. Поезија*, приредили Сретен Марић и Ђорђије Вуковић, Нолит, Београд, 1975, стр. 42.

⁷ Исто, 43.

⁸ Исто, 43,

⁹ Исто, 44.

¹⁰ Исто, 44.

¹¹ Исто, 44.

За прву фазу Тодоровићева певања, ону у којој је он планетарио и звездовао, карактеристично је ковање неологизама. (Посебно су разгранати они који се творе од речи *звезда*.) Наводимо прегршт (потенцијалних) неологизама са којима смо се сусрели у *Пандориној кутији*: *басмар*; *звездоскоп*; *злопак*; *иноречје*; *лелејка*; *муњобој*; *празноход*; *рођај*; *суначник*; *утробник*; *худодол*.

Наводимо само два примера да покажемо како је интензивирање алитерација и асонанци довољно да, у одсуству римовања, „ојача“ звучну равн. Први пример показује доминацију сугласника „з“: *звезду узми / из лимфе заражене / експлозија зиме / у зверима зрачи*, а други асонантно-алитеративне комбинације „у“ и „р“ *крст на грудима / горчина у грлу*.

Издавајмо неколицину синтагми е да бисмо показали како машина као сарадник зна да се до метафоричке равни успне и, у исто време, како песник не жели да подлегне – и не подлеже – голој поетомашинизацији стихова о којој су сањали (треба поштено признати: само теоријски сањали) италијански футуристи а руски им жестоко замерали због тога: *жедну песму*; *жедан крвоток*; *лом језика*; *крвава суза*; *чарање речника*; *отровна непогода*; *блудни нарцис*; *мраз језика*; *нагон љути*; *сунчани ивер*; *кротка кршевина*; *олујна реченица*; *вијоглаву азбуку*; *плава пастрмка*; *зелено сунце*; *трудних речи*; *сунце обнажено*; *месечева голотиња*. Додајемо им, из усмене наше поезије преузету, *реч златокрилу*, петраркистички, *жар љувени*, синестезијски, *црни ветар*, као и, оксиморонску, *ледну муњу*.

Како је машина спремна песнику да се покори показују нам још више песничке слике које овим песмама меандрирају: *тихи громови / у твојем срцу*; *речима неразумним / зови невидбога*; *обнажен сада / бубри куршум*; *жена пред олтаром / нежни леш*; *Платон са крилима*; *у мрзлој колевици / запалим ненадано / куршум-песму*; *стећак и трудница*; *погребне кочије / зобљу месечину*; *дажди дажди / стравна оборина*; *глува је тама*. Постоје и оне које су цитатни омаж Васиљеву: *газио сам крв као и дводелне, амбивалентне, попут: приближава се нас / крилати љубавник / планета планета / зев господњи и шта су снови / зев понорнице / из неке песме / паклен моливеник*.

Мирољуб Тодоровић је храбро отворио Пандорину кутију, али из ње су излетеле песме!

Даница Трифуњагић

ПРОТОТИП СИГНАЛИСТИЧКОГ СУПЕР-ЧИТАОЦА

(Јелена Марићевић, *Легитимизација за сигнализам*, Београд:
Еверест-медиа, 2016)

За откључавање сигнализма потребно је безброј кључева или један који отвара све браве, расковник, *I have maestra*. То је двострука предност. Један кључ искористиће истраживач који у сигнализму тражи своје примарно поље истраживања, па ће тако ишчитати сигнале из перспективе интертекстуалности, језичких експеримената, средњовековне књижевности итд. Сигнализам допушта такав приступ, штавише, његова разноликост и рачуна са тиме да ће заинтересовати читаоце са сасвим удаљених тачака. Тако је читаоцу сигнализам споредан, а сигнализам тиме добија споредног читаоца. Ипак, неупоредиво вреднија веза за обе стране настаје када се појави сигналистички супер читалац.

Јелена Марићевић, на коју јасно указујемо синтагмом „супер читалац“, сабира своје дугогодишње сигналистичко читалачко искуство и прави новом читаоцу пролаз у сигнализам. Како се и очекује, есеји су распоређени промишљено, а има их, сасвим случајно, тринаест (што је уз број једанаест један од важних и мистичних бројева сигнализма (в. Марићевић 2016: 39-42)). Предговор кратко напомиње да се очекују „снимци живог сигналистичког бића“ (Марићевић 2016: 9) сакупљени у мозаику. Ова два појма, која препознајемо као кључне речи предговора, баве се двома изузетним карактеристикама сигнализма. Сигналистичко биће, које упорно преживљава од краја педесетих година прошлога века до данас, сутра, крај се не назире, добар је пример за еволуцију. Он се непрестано трансформише, допуњава, доживљава неочекиване метаморфозе и од сваког дела искуства (човека, света, рачунара) прави себи хабитат. Тако се сигналиста – истраживач бави снимцима, али и бележењем свежих кадрова. Мозаик, друга крајње инспиративна реч, подсетиће на скупину сигналистичких жанрова, тема, поступака, али и, кон-

кретно, на визуелну поезију којој је добро познат овакав приступ. Ауторка, дакле, већ у предговору проговара о сложености овога правца.

Укупно узев, стиче се утисак да Јелена Марићевић покушава читаоца да уведе сигнализам врло поступно, поучена сопственим искуством. Она, наиме, у интервјуу који следи есеје, признаје да је и сама имала проблем да пронађе „улаз“ у сигнализам (в. Марићевић 2016: 160). Тако, примера ради, у првом есеју, ауторка расправља о сигналистичком читаоцу, чији развој неопажено може почети већ у детињству, потом обавештава читаоца о сигнализму, шире – неоавангарди, да би, на послетку, читаоцу укратко показала у којим смеровима може да се креће његово будуће истраживање. Паралела повучена између Миролуба Тодоровића и Мише Радивојевића, односно сигнализма и филмова црног таласа (чији је ауторка врстан познавалац), позива на сарадњу читаоца склоног седмој уметности, али исто тако показује различите врсте испољавања уметности у неоавангардном коду и начину размишљања. Оним традиционалнијим истраживачима се предочава веза сигнализма и других епоха, што је већ резултирало неколицином радова који су сигнализму пришли из те перспективе.¹ Први есеј у низу говори и о бризи, како ауторке, тако и сигнализма, о одсуству критичког мишљења, заокупљеност новцем, уопште материјалним, па тако видимо и комуникацију са савременим проблемима. Овакав одабир сегментата сигнализма показује да је ауторка промишљено изабрала почетак своје књиге, јер на једном месту стапа читаоца, писца, књижевност, уметност, хуманизам.

Даљи радови опет на уму имају читаоца, којима Јелена Марићевић може служити и као поуздана примарна литература, али и као усмерење ка корисним истраживањима и размишљањима о сигнализму, које ауторка несебично препоручује. Осим сигналистичких референци, читалац се сусреће са каткад крајње кончетистичким спрегама са разноликим писцима, делима, мислиоцима, што јесте одлика есејистике Јелене Марићевић. Оваква места ћемо двоструко коментарисати. Најпре, прегршт повезивања не могу увек наћи оправдање, често иза њих стоји искључиво ауторкина интуиција и имагинација, али се њихова вредност може мерити и у безбројним асоцијацијама које се јављају

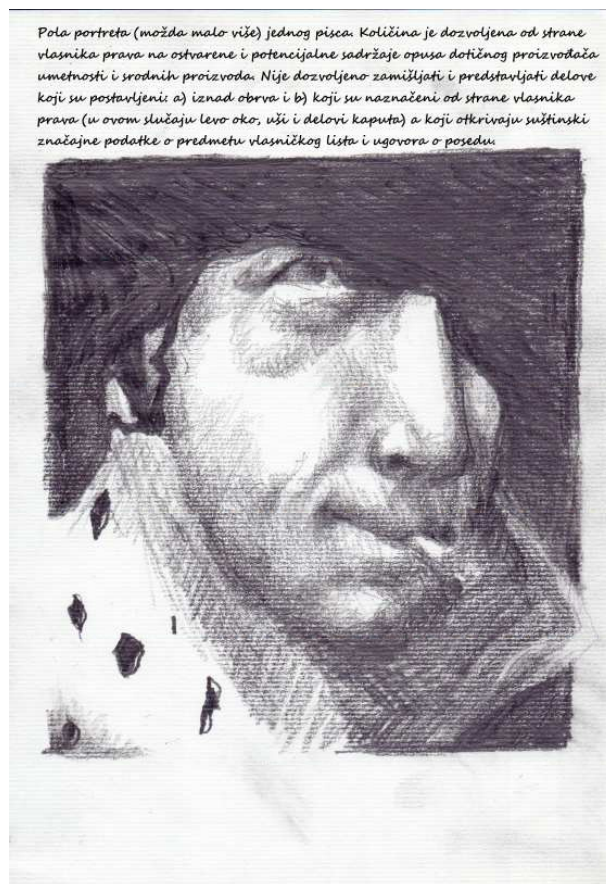
¹ Споменимо, на пример, рад Исидоре Ане Стамболић *Теме српског средњег века у сигнализму*.

читаоцу. Дакле, оно што у датом тренутку није непобитна чињеница или запажање о посматраном, може се трансформисати у идеју која ће то бити. Наредна ствар коју смо о овој карактеристики ауторке желели да кажемо је у светлу сигнала. Он, наиме, допушта, чак жели читаоца који ће сигнализам представити као отворени правац. Тежи различитим читањима, па му необични приступи често више пријају од оних на које смо навикли. Тако Јелена Марићевић неке од својих есеја почиње анегдотама, својим искуствима, она, заправо, жели да полемише са будућим читаоцем. Изражава се мишљење и очекује се реакција, што често има плодотворан ефекат. Јелена Марићевић, видно је, по сваку цену наставља разговор о књижевности.

Вратимо се конкретним питањима којима се ауторка бави тврдњом да је књига *Легитимизација за сигнализам* одлично полазиште за готово свако истраживање овога правца. Тамни вилајет од врбовог прућа разоткрива епистоларне форме и мејл-арт. Ауторка сведочи о древној форми која у сигнализму, како и очекујемо, наново прелази границе на које смо навикли. Пример преписке са Марином Абрамовић чини овај рад нарочито примамљивим и актуелним, узевши у обзир данашње интересовање за уметницу, што ауторку есеја карактерише истанчаним осећајем за модерне токове уметности. *Дневнике неоавангарде* ауторка осветљава малим литераризацијама, које сигнализам допушта, па имамо пловидбу од ненаучног ка научном приступу. Овај рад следи *Facebook сигнализам*, који је врста савременог дневника (дакле имамо леп след мисли), на шта се надовезује приказ *Чак и Сфинга има очи*, што је анализа Тодоровићевих есејистичких муњограма – кратких фрагмената размишљања о уметности, поезији, хуманизму итд. Ауторка креће од нешто дуже, дневничке форме, наставља кратким записима са друштвене мреже, да би стигла до сажетих муњограма, за које каже да су „пренети на хартију у виду језгра или атома најблиставијих мисли“ (Марићевић 2016: 68). Читалац сазнаје и о сигналистичкој поезији, превођењу, које је свакако изазов неоавангарде, а помен заслужују есеји *Велико бандитско срце Мирољуба Тодоровића* и *Либертенски дијалог: Ерос и По(р)нос сигнала*. Први нас подсећа на Драинца и Тодоровићев разговор са њиме. Други уводи Саву Дамјанова као писца унеколико блиском Тодоровићу. Јелена Марићевић везу налази у еротским елементима, њиховом остваривању, ефекту и оправданости. Овај есеј читаоца упознаје са еротским и његовим манифестацијама и, интересантно приказује „порнос“ као одраз данашњице и хватање у коштац са њим. *Шатро сигнали-*

зација баца светло на сигналистичку прозу и прича о сленгу и шатровачком, о метафорама без узвишености и њиховој каткад завидној ефектности. Последњи есеј говори о симболици звезда, а у неком дубљем слоју даје завршну реч ауторке о сигнализму, његовим стремљењима и потенцијалима.

Јелена Марићевић књигом *Легитимизација за сигнализам* заиста остварује насловљено. Пажљивим и вредним читањем приближава сигнализам сваком читаоцу и, што је сигнализму изузетно значајно, ствара нове редове сигналистичких супер-читалаца. Без околишања ћемо рећи да је ауторка покренула талас младих истраживача, те да су, сигнализам и ауторка, једно другом постали насušни. Ауторка успева да са сваким разговором о књижевности повеже сигнализам, а разговора о сигнализму више нема без њених одличних есеја.

Данко Стојнић: „Ками“ (2017)

Ружица Јовановић

СУДБИНА КАО УСЛОВ

(Бранислав Јанковић, *Пета жица*, Београд: Лагуна, 2015)

Сваки следећи роман онога ко се одлучи да романе пише, нови је изазов најпре за самог писца, а за читаоца је, ако писац има талента, срећа и ново задовољство. Отети се шаблону, а ипак остати препознатљив у својој поетици, јесте оно што романописца чини успешним у жанру који је одабрао. Бранислав Јанковић својим најновијем, четвртим романом одступа од претходне оданости сплету митологије и реалности који је применио у претходним својим романима: *О вуковима и сенкама* (2011), *Сузе Светог Николе* (2013), *Ветрови зла* (2015), као и збирку прича *Безимени* (2014). У сваком од поменутих дела женски ликови имају битно место и утицај на ток радње што несумњиво писца чини од читалачке публике прихваћеног аутора, са ставом о важној улози жене у свему што чини живот, у свим његовим сегментима од најстаријих времена па све до данашњег дана, без сумње да ће та улога бити важна заувек у подједнаком како квантитету тако и квалитету.

Роман *Пета жица* својим насловом не открива ништа од теме којом се писац у роману бави. Тек читањем и упознавањем главних ликова којих нема много кроз причу о жени – сестри, уметници, убици, монахињи, затвореници... читалац долази до везе наслова са прошлошћу, садашњошћу и будућношћу главне јунакиње. Јанковић у овом роману жену и женску судбину поставља на централно место. Теодора, у свим њеним претходно поменутих улогама држи у својим рукама судбину свих осталих јунака подједнако чврсто колико и они узајамно прожимају њену судбину. Тесно испреплетане родбинске и пријатељске везе фасцинирају оданошћу без непотребне патетике којој се писац вешто одупире, обзиром на осетљиву изабрану тему. Роман је препун дигресија кроз које упознајемо живот Теодоре и Софије од времена срећног детињства које прекида смрт родитеља, касније настављеног под брижним оком њихове бабе све до момената живота одраслих жена у којима судбина злостављане старије сестре потпуно преокреће ка-

ко ток радње романа тако и све што је главна јунакиња називала својим животом. Међусобна оданост сестара млађу претвара у убицу отварајући питање свих питања романа *Пета жица*: Може ли љубав да упропасти жену? При том се не мисли само на љубав према мушкарцу, иако је у роману љубав старије сестре према погрешном човеку довела до породичне катастрофе, већ и на све остале љубави које чине живот једне жене – оданост породици, позиву који је одабрала, изборима које је направила, жељи за потомством и тежњи за сасвим природним припадањем свему поменутом.

Никада нисам волела? (Пета жица: 81) Исказано кроз примедбу помагача и спасиоца у најтежем моменту, оличеном у љубави из детињства, пред главну јунакињу поставља једну од најтежих дилема, много тежу од оне пред којом је била када је изабрала да убије насилника који је злостављао обожавану сестру. Тај страх прати је до краја романа у свим преокретима на које читалац наилази. Одсуство кајања доминантно је у централној теми све време док избегава законску казну бекством у манастир које је у том моменту представљало спас: *Добијен од оца Тадеја, некада знаног као Саша Мартиновић, сада старешине једног женског манастира у којем сам провела два месеца као искушеница и где сам упознала сестру Арсенију. Тамо где сам се сакрила бежећи од злочина који сам починила. Где ме је тај Саша, мој школски, онај који није имао оца и који је био довољно храбар и спреман да се дрвеном оловком супротстави мојој сестри, сакрио. (Пета жица: 116)*

Битан део радње јесу ликови и атмосфера као и начин живота у женском српском манастиру. Писац је тим мотивима манастирског живота приступио комбинујући своју љубав према легенди са којом смо се срели у свим његовим претходним делима, и елементе реалног живота са свим његовим практичним аспектима. Условно – неусловно, храброст – кукавичлук, канон – преступ, предаја – упорност подједнако су заступљени. Прошлост која се преплиће са садашњошћу несметајући једна другој већ се међусобно објашњавајући дефинисана је у једном моменту: *Ипак, о чему бисмо размишљали да не постоји прошлост? Чему би се радовали и за чим жалили? Једино је прошлост покретачка снага наших живота. Будућност? Она се планира, о њој не може да се размишља. И углавном не буде онаква каквом смо је замислили. (Пета жица: 84)*

Неочекивано, као монахиња напуштеног манастира свете Петке у коме пред себе поставља тешке задатке сусреће се са једним новим светом, подједнако новим као што је за њу био и свет монахиња у жен-

ском манастиру, а то су сада житељи планинског села подједнако и срдачни и реални, међу којима она проналази љубав, заштиту, наду да ће јој будућност бити лепша, потпуно другачија од оне коју је очекивала али подједнако лепа за њу – нову, измењену. Жена чију ставрност упознајемо кроз улогу обнове манастира, где читалац истовремено наилази на Јанковићу омиљен мотив мита и легенде, битно се разликује од безбрижне девојке коју смо упознали на почетку приче. Новостворена храброст пред изазовима трансформисала је Теодору у жену спремну на највеће жртве, ојачану једном новом снагом особе која зна да постави циљ и да му безрезервно тежи. Период усамљености и загледаности у саму себе доноси нови квалитет њеној личности и даје нове одговоре на питање које је у њој изазвало некадашњи страх: *Никада нисам волела? (Пета жица: 81)*

Сусрет са љубављу подједнако неочекиван, обзиром на услове, колико и очекиван обзиром на живот какав он јесте, доноси преокрет у виду наде у будућност, шта више потпуне убеђености главне јунакиње у будућу срећу. Околности до којих је убиство и бекство од закона као показатељ некајања и потпуне уверености у исправност учињеног довели, мењају се оног момента када Теодора поново осети љубав и неочекивани нови живот у себи. Снага, још већа од оне којом је обнављала напуштени манастир, удружена са поверењем у мушкарца, доводи до њене решености да се преда како би се што пре вратила животу који, парадоксално, тек настаје у својим обрисима: *Висок мршав мушкарац, девојчица од годину и по дана и ја. У затворској униформи. Гледамо у телефон и смејемо се. Срећна породица. У несрећним околностима. (Пета жица: 124)*

Пажња читаоца, која се вешто одржава низом слика како из живота урбане породице и њене прошлости и садашњости, тако свима познатог, и манастирског живота, већини непознатог, остаје неподељена од почетка према крају романа. Необичност теме и шокантан преокрет у egzистенцији главне јунакиње колико год био нов, све време се чини познатим. Преокрети, недаће, неповерење али и веровање (,) оданост и снагу жене (,) битан су чинилац свих женских судбина, разликујући се само у интензитету. Тако да тема заправо постаје нешто блиско, јасно и препознатљиво без обзира колико је на необичан начин обрађена. А препознавање читаоца у теми књижевног дела, наравно, не дословно већ на нивоу емоција, чини то дело dobrим књижевним делом. Јер ко се од читаоца не препознаје у реченици: *Користила сам плаво лонче улубљено на неколико места. Подсећало је на мене: неколико пута јако ударено, али не и сломљено. (Пета жица: 196).* А препознавање себе у реченицама романа за читаоца је све.

Александра Николић-Матић

ОСЛОБАЂАЊЕ ЕГА

(Станимир Трифуновић, *Рукопис једног меланхолика* : Архаични роман у шест дана, Београд: Алма, 2017)

Свакако један од најважнијих мотива у којем се можемо наћи у новом кратком роману Станимира Трифуновића, *Рукопис једног меланхолика*, је мотив оплакивања мртве драге, типично романтичарски. Иако на први поглед не изгледа тако, овај страсни роман у коме пратимо потрагу главног јунака Ивана Јовановића за изгубљеном младалачком љубављу која се удала за другог, далеко у провинцији, дубоко је суицидан. Фројд уводи појам инстинкта смрти, Танатоса, сматрајући суицид његовом активном манифестацијом, док Јунг за објашњење мотива самоубиства предлаже могућност херојске смрти, неподношљиву бол и психичку трпњу, самоубиство као решење страха од смрти, потребу за слободом, где је смрт решење и коначно спајање са мртвом особом, у овом случају вољеном женом која је жива, али, унапред осуђена, одбацивањем и неприхватањем њених осећања обојице мушкараца, мужа и јунака наших дана, Ивана, на смрт.

Рукопис једног меланхолика, у поднаслову има прецизну дефиницију, да је то „архаични роман у шест дана“. Ипак, све то је једна персифлажа, иза које се крије дубоко незадовољство светом у коме живимо. Иван на једном месту каже „ја се збиља нисам осећао тзв. Европејцем који би са лакоћом и малодушношћу могао да прогута разлике између свог и осталих народа цивилизоване и напредне Европе. Па и језика, језика можда понајпре. Уз све то, ја сам добро знао да би ма чија, па и моја настојања за европејством од исте била дочекана уцењивачки и подругљиво и нисам налазио ни објашњење ни разумевање за ону 99 београдску интелектуалну и културну елиту, ако се тако могла назвати, која је са еротском податношћу промовисала тзв. европске вредности. Зашто би уосталом један Словен, рођен, одрастао и кодиран у старој српској престоници, који уз то својим историјским бићем припада нечему префињенијем и узвишенијем, а својом традицијом аутентичнијем и хришћанскијем, срљао у чељусту Шварцвалда? Збиља че-

му? У мени никада није било нарочите симпатије према ма којој врсти пуке форме, а она је тамо, на том далеком и опасно близом западу била дигнута на пиједестал и претворена у церемонију.“

Роман је написан у *ich* форми, у једном ужурбаном, нервозном ритму који се слаже са психичким стањем главног јунака. Путовање је типичан *quest*, иако је наш јунак све само не херој. Пре антијунак. Писац нам све време даје могућност да се сретнемо са литературом која је утицала на њега, од Чехова до Гетеа, именујући је. *A pomen est omen*. У овом случају, омаж руској књижевности. И изгубљена драга је Наташа.

Али, то је све само горњи слој. Испод тог првог, где се губи време онако како се губи прустовски, или још пре код Томаса Мана у *Чаробном брегу*, лежи један гетеовски *sturm und drang* раног романтизма. Занос, завођење, мефистофеловске одлуке и... Нешто треба оставити и читаоцу.

Потпуно тенденциозно именовање чак и пансиона у коме одседа главни јунак је више од имена БАРОК. То је типични дуални модел барока црвене страсти и црне смрти. Лековита вода бањског лечилишта овде не помаже. Много је суза и то је моменат у коме нисам сигурна да ће се наћи савремени читалац. У свом чланку „Оплакивање и меланхолија“ Фројд дефинише оплакивање као: скрханост духа, обустављање интереса за спољашњи свет, губитак способности за љубав јер се воли онај кога нема, губитак интереса за било какво деловање, висок степен угрожености самопоштовања. У оплакивању свет је остао празан и тужан, док је у меланхолији то случај са егом.

Читајте нови роман Станимира Трифуновића, писца који се кроз „Исповест...“ ослобађа ега.

Верица Тадић

ВАСКРСАВАЊЕ ВРЛИНЕ

(Олга Лалић Кровицка, *Христос у Цариграду на путу за Рим*,
Пожега: Свитац, 2016)

Увек сам се питала да ли је имагинација део неке непознате, далеке стварности, до које маштом и интуитивном визијом само ретки допиру. Измаштано је само за људе наше планете измишљено, у несагледивом бескрају свемира, то је део неке реалности, за нас, у целини, недокуживе.

Царство имагинативног, у којем живи раскошан и тајанствен свет метафизике, је наша најистинитија истина, јер до ње долазимо сопственим ангажманом, следећи путеве знања и просветљења.

Чуда су зато и могућа, јер сваки човек који трага за својим идентитетом, већим од онога који спознаје у овоземаљској суштини живота, оним идентитетом који нас увећава до ванпланетарне постојаности, може и да открије чуда и феномене. И сам да узрасте до магичне висине и потпуно друге димензије појавности. Зато што се тада његов лични космос спаја са делом безграничне свепостојаности и упливава у океан бескраја.

Ширећи координате личног космоса ка безграничју свекосмичких дестинација, сваки појединац бира свој пут, и оно што на том путу открије одређује суштину његовог живота.

Олга Лалић Кровицка, у својој новој књизи „Христос у Цариграду на путу за Рим“, потврђује да и у сто пута испричаној причи можемо открити неки нови извор који обогаћује наша сазнања и, истовремено, додати неки свој садржај дочаран сопственом визијом и одуховљен сопственим искуством.

Можемо, дакле, створити неки нови свет у проширеном простору и овалоплотити неке догађаје у ванвременим тренуцима, оним тренуцима и оном простору које из сопствених представа изнедравамо.

Користећи познату историјску сцену, на којој ће своје улоге поново одиграти познати протагонисти, Кровицка имагинативним увидом

осмишљава нове односе међу њима, домаштава другачију реалност, другим речима тражи путеве за рађање нове истине, у којој ће кроз љубав васкрснути све оно што је најлепше и најбоље у људима.

То, у ствари, значи да истина има онолико колико их откријемо или створимо у личном космосу.

Цариградску сцену, на којој су се вековима смењивале историјске, религиозне и митске представе, Олга бира за први чин драме. Радњу драме смешта у 415. годину, када по наредби цара Теодосија II¹ почиње обнова храма, на чијим ће се темељима, у току Јустинијанове владавине, изградити Аја Софија².

Лајтмотив Олгине драмске приповести је преображај у људским животима и судбинама, након откривања извора божанске љубави у души и срцу. А откривање божанске љубави, за Хришћане је најважнија истина.

Знамо да је Бог прво створио реч, а из ње и све остало.

Кровицка је Божију реч приказала кроз звезде, које у великом потопу падају на Цариград. И није чудо што се Божија реч расипа кроз мноштво звезда, јер је то СВЕТА РЕЧ, која је почетак свих почетака, а у њу могу да стану све остале речи и цело постојање, сви светови и сви животи. Зато се и може појавити у много облика.

У потоцу цар Теодосије види Божји знак. Он зна тајну, коју су цареви један другом поверавали, да градске бедеме чува СВЕТА ВОДА. И да су потоци кише, који лију са неба, знак Божје милости. То сведоче и звезде које са кишом падају на Цариград.

За уплашене и превише узнемирене житеље Цариграда потоп је велика опасност. У њима страх режира представе о уништењу света.

¹ Византијски цар Флавије Теодосије (Flavius Theodosius), познатији као Теодосије II (408–450), оснивач је Цариградског универзитета (425. године). Друго његово значајно дело је кодификација римског права (438. године), оличена у Теодосијевом законнику (Codex Theodosianus).

² Православна базилика, коју је саградио Теодосије II, изгорела је током побуне „Ника“ 532 године. Цар Јустинијан (527–565), је на њеним темељима, подигао цркву Аја Софија (Света Мудрост) и у њој су се крунисали византијски владари. Била је седиште Васељенског патријарха, од времена изградње 537. па све до 1453. године, изузев периода од 1204–1261. када је претворена у католичку цркву. Од 1453–1931. била је цамија, а данас је музеј, у Истанбулу.

Немогуће је свим поданицима објаснити суштину тајне и ослободити их страха, зато што се суштина тајне открива личним искуством.

Ко жели да препозна Божански знак, до тог сазнања треба да дође сопственим просветљењем. Да сам осети и препозна Божанску лепоту у себи. И да се љубављу уздиже до небеских висина.

Такве људе цар препознаје у неким својим најближим сарадницима. Да би изабрао оне најоданије и христољубљу најпосвећеније, за будућу мисију, консултује се са теолозима, слугама, астролозима и филозофима. И баш ће на том саветодавном скупу еволуирати царев однос према људима из најближег окружења.

Олга је то најсликовитије приказала кроз лик слушкиње Елене, којој сада цар не дозвољава да му љуби длан и да клечи пред њим, љубећи му стопала. Он ће сада клекнути пред Елену и загрлити је као неког себи равног. Тим чином ће показати да сви људи треба да буду равноправни и да се поштују и воле, да нико никог не утњетава, нити понижава, на било који начин. Сви они сада имају исти циљ: да буду посвећени Христу и да шире његову љубав, по целом свету. А да би неко могао да шири љубав, он мора, најпре, да је осети и препозна у себи.

Елени ће цар поверити мисионарски задатак, зато што је у њој препознао то светло љубави. Понудиће јој и велико богатство, али ће она одбити да поклон прими. Понеће само, у цепу избледеле хаљине, звезду у којој живи и дише Христова љубав. А Христ је Спаситељ и највеће земаљско и небеско благо, он ће је чувати и волети, као што воли све људе на свету, јер он је ЉУБАВ, већа од свих небеских и земаљских љубави.

И царев астролог ће своје звезде поклонити Елени. Он сведочи цару о Елениној чистој и племенитој души. И као доказ наводи чињеницу да је и њега најсветлијим осећањима просветлила.

Но, Елена, која је пошла да тражи Христа, враћа се у Цариград, после неколико сати са странцем. А кад је цар зачуђен пита зашто се тако брзо вратила, и зашто је престала да тражи Христа, она му одговара да га је пронашла. И да није потребно никуда ићи, Христ је ту, у Цариграду.

Христ је, у ствари, у срцима и души људи. И само се ту може наћи. О томе Елена сведочи доживљајима из сопственог искуства и личним препородом.

Како другачије објаснити чињеницу да је њој, сада преображеној у Теодору, управо он – Исус Христ, у сусрет послао Илију. Спојио је две

половине које су се вековима тражиле и омогућио им да једно другом постану дом.

У томе и јесте та чаролија живота и истине да је свако спозна кроз себе, зато су сви људи различити и свако на свој начин стиже до истине. Истина и животи зато имају много лица као што бог има лица свих људи.

На овом месту ваља се подсетити легенде о цару Авгару Едеском, који је послао свог сликара Ананија у Палестину, да нацрта Христов портрет.

Видевши Исуса у гомили народа, Ананије је узалуд покушавао да нацрта Исусов портрет на платну, јер се Исусово лице сваког часа мењало.

„Христос нема један изглед, Он личи на сваког човека“ – овако је сликар покушао да објасни цару зашто није успео да нацрта Спаситеља³. Владика Николај Велимировић каже да нам ова легенда говори о многоликом Христу, а то значи да је Исус Христос *Свечовек*.

Драмски колоплет ликова и догађаја Кровицка динамизује кроз покретне сцене. Радња се одвија на више сцена, а сиже драме сведен је на три чина.

На скоро свим сценама јасно су профилисани ликови.

Изузетак је *Сцена два, у првом чину*, на којој ће бивша слушкиња доживети свој преображај и транзицију из лика Елена у лик Теодора. Њена транзиција у нови лик и судбински сусрет са Илијом, више су у езотеријској магли, што би се могло протумачити и као намера списатељице да свему томе дâ мистични, загонетан и, у крајњој линији, нео-

³ Када је Исус је приметио сликара који, стално покушава, и никако не успева, да ухвати одраз његовог лица и нацрта га, пришао је сликару, узео од њега платно и положио Своје Лице на њега. По опису Владике Николаја Велимировића, тај лик, иначе, и данас познат, је врло јасан и показује изразиту мушку снагу и лепоту. Други Христов лик, о коме, такође, пише Владика Николај Велимировић, у својој књизи „Син Божији и Син човечији наш Спаситељ“ (Светигора, Цетиње, 2001, стр.152–153) је онај који је света Вероника добила, када је својом марамом обрисала знојаво лице Спаситеља, који је измучен и израњавањем корачао улицом *Via Dolorosa*, носећи огроман крст, на коме ће га Римљани разапети, на брду званом Голгота. И овај Исусов лик, који је нежнији и женственији, како га описује Владика Николај, сачуван је и познат и може се видети у цркви на иконама.

бјашњиви карактер феномена. А феномени и чуда нису објашњиви, јер су повезани са надреалном стварношћу. Заправо, из ње производе.

Транзиција Елене у Теодору, у принципу, може се свести на проширену метафору, која упућује на најпозитивније промене и преображаје личности, инициране екстатичним узлетом у светлост и светост Богооткровења.

Да ли је намера ауторке да то тако баш буде, или можда недостаје још понеки убедљивији аргумент о начину преображаја, на читаоцима и критици је да процене.

Ако пратимо унутрашњи ток драме, у коме је набитније то како се осећа и разуме суштина хришћанске религије, која је у основи свеколика љубав, онда се могу и занемарити све те магловите и недовољно изнијансиране слике.

Кровицка нас, заправо, усмерава на најбитнији ток драме – ток преображаја, који оплемењује људске душе.

Није небитно и то како су се Теодора и Илија препознали, у бивству кроз раније животе, но то је само симболични увод у заједнички живот, у коме ће једно другом постати дом.

Љубав се и не може објаснити речима, то је надприродни феномен који надраста ареал логичне реалности. Ванземаљска је и неописива. Екстаза љубавног заноса је и посебна врста обожења, то јест, поистовећивања са божанском природом, јер се тада оплемењује цело људско биће и допире до исконске чистоте и божанске лепоте, пред којом пуца ускогруди обруч егоизма и саможивих порива. Рађа се хуманистички осећај према другом бићу и изнедравају се добра дела.

У Теодорином и Илијином дому родиће се Константин, Јована и Јован. Они ће наставити мисионарски пут, који су започели њихови родитељи.

Дакле, Теодора није срела Христа, како би се то из наслова књиге могло закључити, она га је препознала у себи. Пронашла га је кроз љубав.

И то је та најистинитија истина до које сами долазимо. Свако треба кроз своју визију да пронађе најбитнија места у себи.

Теодора и Илија спавају у маслињаку, и као што рекох, једно су другом дом. Овде је акценат на унутрашњој лепоти и снази која изнедрава топлину, нежност, радост, а спољни декор је потпуно занемарљив.

Претпостављам да је баш из тог разлога Кровицка за главног про-тагонисту одабрала ЉУБАВ.

Цар Теодосије II омиљена је историјска личност и због тога што је дозволио двома најбитнијим женама, у свом животу: сестри Пулхерији⁴ и супруги Евдокији да га саветују и активно учествују у власти, што се веома позитивно одразило на његову дугогодишњу владавину, упркос великом и врло и опасном ривалству између ове две знамените жене, које се завршило неславно – Евдокијиним прогонством⁵.

Овај благоугодни, изузетно образован и дубоко религиозан цар, уз своје државничке обавезе, проучавао је и природне науке.

Велику страст према књижевности исказивао је и тиме што је сам преписивао многе књиге и украшавао их, па му је уз царску титулу додато и име Теодосије „Калиграф“.

Рекла бих да су све ове чињенице биле битне одреднице за инспиративну драму Кровицке. И разлог зашто је радњу везала за тај историјски период.

Кроз овакву личност најбоље се осликава васкрсавање есенцијалних људских врлина: племенит, осећајан и саосећајан однос према сва-

⁴ Теодосијева сестра Елија Пулхерија (Aelia Pulcheria), (399–453), иако само две године старија од њега, у великој мери је утицала на његово образовање. Као ватрена и строга хришћанка, усвојила је монашки начин живота и увела га у дворску свакодневицу. Саградила је чувену цркву Свете Богородице у Влахерни, у Цариграду. Предање каже да је у име завета према Богу (да ће остати девица до краја живота) саградила у саборној цркви трпезу од злата и драгог камења. Као велики познавалац грчког и латинског језика, водила је обимну преписку и у својим рукама држала све конце управљања царством. Иницирала је и сазивање Трећег и Четвртог васељенског сабора за решавање важних верских питања.

⁵ Теодосијева супруга Атенаида-Евдокија (401–460), била је ћерка угледног софисте и филозофа Леонтија из Атине. После крштења променила је име Атенаида (Athenais) у Елија Евдокија (Aelia Eudocia). Била је занимљив спој паганства и хришћанства. Писала је стихове како верског, тако и световног карактера. Тако је, на пример, стиховима хомерског метра приказала извесне епизоде из живота Исуса Христа. Историчари је описују као, изузетно, лепу и, веома, образовану жену и приписују јој велике заслуге за оснивање Цариградског универзитета. Подизала је храмове и добротворне установе у Светој земљи, у коју је ишла на ходочашће, и у којој је живела, после развода брака са Теодосијем, све до своје смрти.

ком људском бићу, изражен високим степеном разумевања и емпатије. То је приоритет у међуљудским односима. Ниједног појединца, ма колико успешан и моћан био, не одређује само место и положај у државној хијерархији. Одређују га, пре свега, димензије људскости.

За религиозне људе Бог је, поред много облика у којима се обзнањује, и велико *пристаниште душа*, са кога се на сваки пут креће. На то се пристаниште сваки човек, после свих путовања, враћа.

Пловидба изван тог пристаништа је оно што је наш живот и нашта можемо да утичемо. Од тога кога ћемо на тим пловидбама срести и шта ћемо изабрати за свој животни смисао, зависи да ли ћемо бити привремени пролазници, или ћемо стећи довољно мудрости и знања да кренемо у нове пловидбе.

А нова пловидба у драми Кровицке је пут који следе Константин Јована и Јован, и који ће следити будућа поколења, са упаљеном бакљом свељубави. Само се на таквом путу може успоставити дијалог између човека и Бога, између Земље и неба.

Метафорично је списатељица повезала Цариград и Рим светом водом која је штитила бедеме Цариграда и која се преноси у Рим да штити и римске бедеме. Није у питању само та симболика, већ и идеја и жеља Константинова да се уједини Источно и Западно царство.

Бог је недељив, дезинтегрисале су га и раслојиле поделе на две вероисповести. Православна и Католичка црква су, како истичу теолози, сада два различита плућна крила у заједничком телу.

Оличен у истородности једноимене религије Богоспаситељ може бити присутан у људским животима свим својим бићем. Уједињени у једну породицу, људи ће мање бити странци једни другима.

„Пићемо воду из оба источника, а једним именом ће се звати хришћанска љубав“ – каже брату и сестри Константин.

И, коначно, у Риму, док су пили свету воду са источника, појављује се Исус Христос, али, наравно, не као препознатљив лик, него кроз шум ветра у зеленом лишћу.

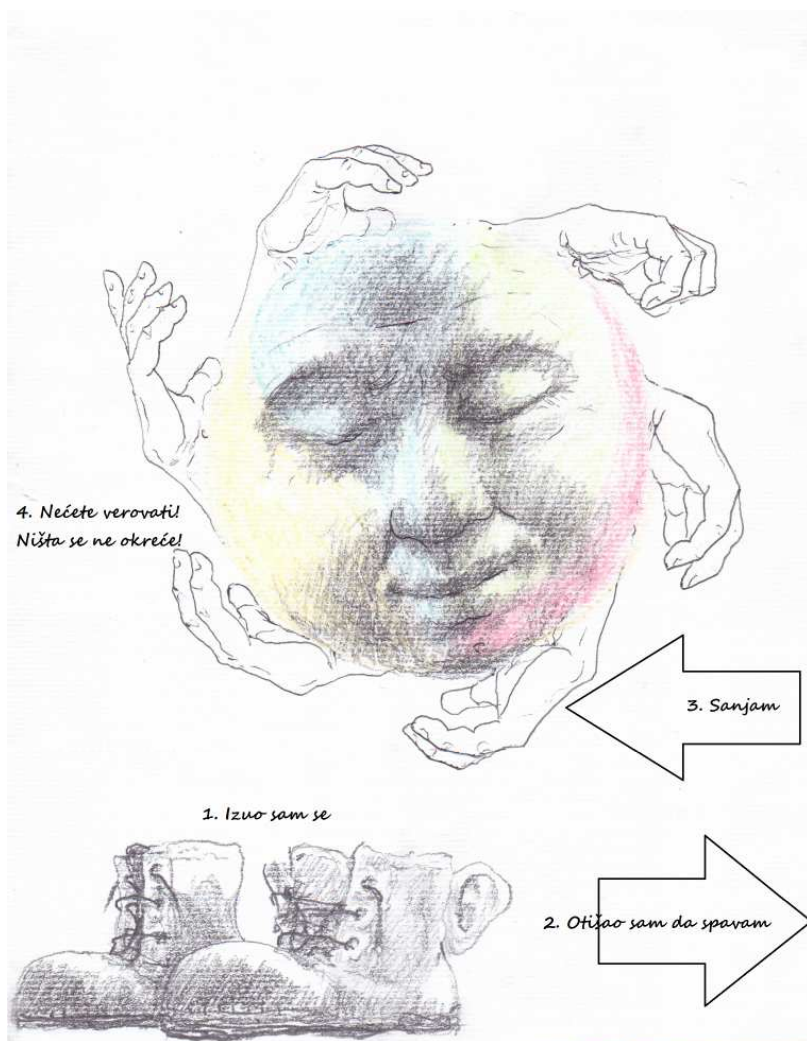
Константин, усхићено, тумачи брату и сестри тај чин Богообзнане:

„Зелено дрвеће се њише онда када струјања воде испод земље и мора из римског источника крену према цариградском источнику и узајамно“.

Верујем да ће се сваком читаоцу у свест дубоко урезати Константинова тврдња: „Љубав Христову носе дјеца, јер су чиста као анђели. Анђели иду према небу онда када су угрожени од људске руке.“

После ове реченице намеће се питање: Да ли је људски род узурпирао, осим овоземаљских, и небеске просторе?

Утешно нас, на крају драме, Кровицка обавештава да су у Христовом гласу Константин, Јована и Јован препознали гласове својих родитеља. И тако је дијалог између неба и Земље, поново, успостављен.

Данко Стојнић: „Сан“ (2017)

Драгана Ђатић

О ПОТРАЗИ ЗА ИДЕНТИТЕТОМ

(Вића Митровић Митра, *Зашто мушкарци плачу*, Београд:
Драслар, 2016)

Мирко и Блерим су исто годиште, рођени 1971. године, обојица у хороскопу овнови, били су у истом рату као снајперисти на супротним странама, мрзели подједнако један другог, радили за истог дилера дроге, завршили у затворима у источној Швајцарској, настанили се у Санкт Галену. После другог сусрета, постали су најбољи ортаци...

Цитат којим отпочињемо приказ књиге *Зашто мушкарци плачу*, аутора Виће Митровића Митре, истргнут је са половине овог романа, насловљеног помало интригантним питањем. Но, с обзиром на то да је реч о тако јасном и таксативно сročеном исказу, скоро новинарском, могао би тај цитат да се нађе и на самом почетку књиге, тј. да буде увод у причу о два љута (не)пријатеља са простора трусног Балкана, једног Србина, другог Албанца. Аутор овог, по обиму невеликог романа – а петог свог појављивања на књижевној сцени, определио се, ипак, да приповедање започне другачије. Послушао је он, рекло би се, на прави начин разумео поруку (у књизи је та порука предговор) своје пријатељице песникиње, извесне Весне. Пријатељица ту писцу саветује да мудро изабере прави пут и жели му „довољно снаге да на њему (*том путу, прим. аутора приказа*) истраје“, те да свакако буде опрезан при писању, да приче своје не ређа тек онако, редом и на брзину, или све заједно, те се Митровић опредељује да почетак романа смести ни мање ни више него у затвор Алштетен, на тремеђи Швајцарске, Аустрије и Кнежевине Лихтенштајн.

На том месту, у казнионици за озбиљније прекршаје, упознајемо најпре Блерима, а потом и Мирка. Први је Албанац који је у затвор доспео у потрази за идентитетом, уверен да је апсолутно истинита митска прича о томе да су сви Албанци синови орлова. На почетку је овај јунак дубоко свестан да у *затвору* и *сећања* *звуче другачије*, и сања притом он о слободи, са заборавом слободу поистовећује, сања о томе да добије

крила и савлада зидине затворске, да прелети хладне Алпе и одлети чак до свог равног Косова. Сања широко поље косовско препуно белих божурова и, увек изнова, осећајући да је то „његова“ песма, слуша мелодију „куд год да кренем, теби се враћам поново, ко да ми отме из моје душе Косово.“ Други је Мирко, Србин, *син духовне Србије*, који, такође међу затворским решеткама (само на почетку приче у другом затвору, у Саксенриту), у својим мислима, подједнако живо као и Блерим, разматра кључно питање идентитета и ставља знак једнакости између два животна питања: *Питање моје утамничености је питање мог идентитета*, закључује он притом, дубоко свестан да је, борећи се са идеалима, себи одредио патњу и остао понижен. Закључује тако, и стално њему у снове долази предиван један орао; сања он, баш као и Блерим, широко поље косовско, поље препуно мирисних божурова, само црвених.

Читалац је, могуће је, одраније већ упознат са тим да је стваралаштво Виће Митровића Митре (*Русалка, жена која пада и Љубав над љубавима*) сво прожето дахом влашке атмосфере, дечијих влашких песама, прича и умотворина, као и атмосфером животних прича људи са наших простора у дијаспори, чак и оних који се међу решеткама затворским нађоше (писац је до тих животних прича долазио као члан градског парламента у Санкт Галену и као преводилац). О тим судбинама, тј. о Митровићевим претходним бележењима тих судбина по швајцарским затворима, потписник овог приказа не зна много, али зато, већ на почетку *Зашто мушкарци плачу* схвата да је сада на делу прича балканска, једна од многих тешких и туробних – како у историји далекој и ближој, тако и у садашњем тренутку на Балкану нашем, подједнако. И схвата (понајвише можда због оних већ поменутих белих и црвених божурова косовских), да неће бити потребно да се у наставку књиге лично опредељује за било коју страну те да је потребно само једно – да се препусти дешавањима, пре свега оним који чине *паралелни свет мисли и унутрашњих догађаја у сваком затворенику*, потом и оним другим који проистичу из међуљудских односа, а који се, како Вића Митровић наглашава, сви *своде на долазак, сусрет и патњу*. Схвата то аутор приказа и, као сваки читалац са ових наших балканских простора, сведочи – и јежи се од тога – о сусрету два затвореника (када Мирка пребаце у затвор у којем се Блерим већ налази), о њиховој страшној спознаји да то заправо није први њихов сусрет, већ да су се први пут срели погледима кроз нишане снајперске током бомбардовања Србије 1999. године, на караули, на Проклетијама, те да много туге од тада у очима својим они

носе. *Боже, колико туге има овај у очима, размишља Мирко док се присећа заједничке снајперске приче караулске. Наша балканска уста су препуна минулих догађаја. Зашто не памтимо будућност? Ми смо без граница у простору, без почетка и краја у времену. А ми се на Косову стално вртимо у круг – изговара он приликом прве заједничке шетње затворским кругом са Блеримом и – ту се онда њих двојица разилазе задовољни... уз само једно Митровићево објашњење: Блерим и Мирко су се још у детињству навукли на мржњу. То се одиграло у оквиру фамилије. А национализам је дошао тек касније, јер деца не знају шта је то, док им одрасли не објасне.*

Почне онда ту да се испреда, како на корицама књиге стоји, „дирљива прича о два непријатеља који кроз нишан снајпера крче себи пут до спознаје и уз помоћ времена и наизглед случајних сусрета, развијају однос какав само живот може да изрежира.“ Почне тако прича, и траје наредних стотинак страна, а да скоро нигде у наставку нема децидирано испричаних ситуација о томе како то и зашто мушкарци, окорели Балканци, плачу... ако уопште плачу! Мушке сузе се, наиме – уколико је потписник ових редова добро запазио – спомињу тек на крају, и пре тога само још једном, и само узгред. Иако су, наравно, разлози за горке сузе присутни скоро на свакој од страница књиге: и док су двојица јунака у затвору и по својим сећањима пребирају; и потом, док покушавају да се, збртимљени, врате нормалном животу, свака на свој начин; и онда када, независно један од другог, крећу опет странпутицом и стижу тамо одакле су побегли, опет бивају уплетени у посао с дрогом, а обојица притом више него очајни због тога – Блерим, између осталог, зато што је, као изданак „орловског племена“ остао без порода, а Мирко, зато што је, дилујући дрогу, кажњен највећом могућом казном, западањем сина јединца у врзино коло наркоманско. И све то по принципу: *Онако како дајеш, на тај начин и добијаш, тако ти се враћа назад!* Спомињу се сузе, уистину, тек на крају, тек пошто писац претходно у причу уведе и лик Леа, главног боса, и скоро фактографски изнесе податак да се Санкт Гален, град на тремеђи држава, према статистикама налази на осмом месту по количини опијата која се мери у отпадним водама, да овде живи исто онолико особа као и пре сто година, у време када је текстилна индустрија била главна привредна грана, и скоро тридесет посто странаца са свих меридијана, негде око сто тридесет нација. И о сузама мушким тада се каже: *Временом су у доколици и после свих одрађених послова у Санкт Галену схватили да је крв истородна, било да шишти у млазе-*

вима или истиче лагано помешана са мушким сузама, те да има исту тежину и боју кроз било чије вене да тече.

Е, онда се читаоцу (и потписнику ових редова), као један од закључака намеће мисао из књиге, она мисао да „сви ми носимо у себи и рај и пакао“. Али и мисао: „Где почиње Балкан, тамо престаје свака логика“. И још једна мисао, за крај: „Када се посумња у звезде на небу...“

Намерно последњу мисао остављамо за крај. Та мисао из књиге завршава се са три тачке. Волели бисмо да читалац поверује у могућност лепог завршетка. Упркос томе што Вића Митровић Митра у књизи *Зашто мушкарци плачу*, зналачки наговештава другачије, када каже: *Изнад свега су обичаји. Да ли има или нема опијата, обичаји опстају. Они не трпе промене. А отворено друштво све доводи у питање. Као отворена рана. И како да се управо онај коме је потребна потпора, снађе без обичаја? Још увек нико није успео да одговори на то питање.*

Истовремено је и лако, и тешко читати ову књигу. Из разумљивих разлога: тема је више него актуелна! Завршимо зато осврт на роман *Зашто мушкарци плачу* нечим што лепо заокружује читаво Митровићево „писаније“ – завршимо стиховима:

*...Уморни од ћутања и наде
разлажу се дани и расту године.
Свако ће ићи свој пут до краја,
не слутећи како варљиви су снови
и узалудна сећања.
И сви вероваћемо при одласку
да смо баш тако хтели.*

Стихови су Веснини (оне исте Весне која је аутор поруке – предговора са почетка књиге), и ти су стихови на прикладан начин уклопљени у редове захвалности пишчеве; захвалности коју је Вића Митровић Митра упутио на крају књиге свима који су њему од помоћи били док је, предочавајући својим будућим читаоцима само једну (не)обичну секвенцу балканску, а у Швајцарској, вешто и врло уверљиво ткао дирљиву причу о два љута (не)пријатеља и водио нас тако „кроз историју сукоба, неразумевања, страхова и вековних сатирања на балканским просторима, све до данашњих дана, када је одговор на питање – има ли томе краја, све теже дати и када је бити и остати човек – све компликованији задатак“.

Весна Денчић

ОМАЖ МУЛТИКУЛТУРАЛНОСТИ

(Vladimir Radić, *Jedna vedra drama i jedna pomalo tužna komedija*,
Beograd: Alma, 2017)

Два драмска текста *Вера* и *Вече у Бриселу*, спојена у целину књиге *Једна ведра драма и једна помало тужна комедија*, Владимира Радића, немају много тога заједничког, без обзира на то што их повезују неке унутрашње противречности, људске нетрпељивости, понеки наш лик тамо негде „у туђини“ и радња која се одвија у земљама Европске уније, где ниједан ручак (вечера) није бесплатан, а ако јесте, онда је најчешће реч о уступцима неким лобијима или моћницима.

Комичну представу *Вече у Бриселу*, Радић смешта у ресторан „69“, тако да већ на самом почетку еротизованим бројем измами осмех, наводи на инсинуације и буди алузије. Иако је реч о ресторану који служи 69 различитих специјалитета плодова мора, које многе културе цене због њихових афродизијачких својстава, није далеко од тога ни прича о преносном значењу „ти мени, ја теби“, тачније противуслуга са којом се морају суочити, помирити и беспоговорно је прихватити. А где су морски плодови, ту је и вино, из чијег букеа се опојно шири мирис истинског квалитета, али и истине по себи – *in vino veritas*, или што би се код нас рекло: шта трезан мисли, то пијан говори.

Домаћин ове хедонистичке пустоловине је Жак Дшан (Дешан), Француз, познавалац, љубитељ вина и лепих жена, који се непрестано шали, али са којим се није шалити. Насупрот њему Бауман, Немац, главни лик, наизглед углађен, који стално нешто критикује, махом себи у браду, несигуран, бори се са својим демонима. Остали ликови: Ускоковић, наше горе лист, Кјара, Италијанка и Мелани из Данске (пријатељице), сви заједно дају подједнак допринос колоритности угођаја и грађењу драматургије. Овим разнородним скупом, Радић је направио својеврстан мали омаж мултикултуралности: од избора језика којим се говори (сви углавном говоре или се барем служе са по неколико језика), толеранцији, али и манипулацијама, сличностима и разликама, мушко-женским односима, браковима, деци, васпитању, геј везама, до

приче о музици, накиту, ликовној уметности и плагијатима, пробраним винима и фалсификатима, а све то прожето префињеним и раскошним описима лепо декорисаног стола, јеловника и избора јела.

Док у неформалној и опуштеној атмосфери, када након пића конобари почињу да износе ђаконије, воде се необавезни разговори, причају приче носталгичне, романтичне, које могу бити аутентичне или *по-зајмљене*, у зависности од ситуације, поднебља, времена, али у исто време могу бити универзалне, да важе за сва времена – љубавне; у позадини те емотивне и социјално раслојене раскоши стално израња слика просјака и његовог руксака. У једном тренутку просјак нестаје, а његов руксак испред ресторана позива на узбуну, реакцију. Страх од торбе, страх од бомбе, у данашње време је мајка свих страхова. „Такав је живот, објашњава Жак.” „Да, нарочито овде... у Бриселу”, подвлачи Кјара цивилизацијски искорак! Под светлом неона, мобилних телефона, просјакова торба сублимира немоћ оних који верују да су заиста моћни, док сви подједнако страхују од мишева у подруму.

И без обзира на то што је у овом случају била реч о лажној узбуни, она права, истинска узбуна требало би да буде у одбрану људске природе – да људскост није сведена на кредит без покрића. А како бирократија нема људско обележје, овај такозвани инцидент није много пореметио сад већ веселу, припиту дружину. Нова флаша вина, а потом и коњака (на рачун куће) спрала је горак укус, јер-ништа-страшно-се-није-догодило, није угрозило не-дај-боже-животе, а нарочито не интересе одбора Уније, који су изнад свега.

Завршну сцену Владимир Радић сместио је изван рајске раскоши ресторана, кроз Бауманов монолог, који описује праву слику (не)нашминкане стварности и живота плебса: „усталасана, унезверена, ознојена светина (...) у подераним, оклембешеним фармеркама, с псећим огрлицама око мршавих вратова и узицама око дебелих вратина (...) жељне да се нешто питају и да нешто одлучују”, само је детаљ у мору незадовољства савременог човека, којег све чешће покреће само инерција, уместо истинске жеље и потребе да учини нешто добро за себе и будућа поколења.

Милијан Деспотовић

ПРОЗА КАО ТРАГ ВРЕМЕНА

(Невенка Бошњак-Чолић, *Човек који је двапут живео и друге приче*,
Београд: Алма, 2016)

Приповедач је беседник чије се литерарно остварење отима печатима виртуелне стварности, иде корак испред времена, у свом историчитету потиरे заборав јер, човек је „уистину човек“ ако предвиђа и ако су му жива сећања. Сазнање и искуство, у свему томе помаже писцу и читаоцу, да открију „Човек(а) који је двапут живео“ како је своју нову књигу прича назвала Невенка Бошњак Чолић.

„Ново литерарно остварење Невенке Бошњак Чолић понире у савремену стварност осветљавајући превасходно, тамни свет душе човека модерног доба (...) ауторка је своје биће пренела у биће текста и да су ове приче настајале као насушни смисао (...) где се на атрактиван начин проговорило о актуелним проблемима, као што су: злостављање и запостављање деце, питање ауторских права, тражење идентитета, међугенерациски сукоби, тражење и губљење животног смисла...“¹ Ова проза је свлак са свега оног што је само тек наизглед једноставно, а уствари да није, говори литерарни дотицај потпуности слике исказане у поенти сваке приче. Она је често болно несхватљива, тешке су истине које данашња психолошка знања не могу да објасне, чак и никаква дубинска анализа. Списатељица је имала потребу да запише оно што више није могла да прећути јер сцене понете из детињства раздиру душевни мир кроз све животно памћење и то је као исповедност морало бити предато белини хартије која раскринкава бездушност и незрелост неславних јунака. Читалац се тешко одмиче од прве приче „Свлак“ јер бива увучен у дугу анализу која отвара записано. Актери, сурови одљуђени отац и жртва девојчица која мора да истрпи све лудило оног који је лишен

¹ Милица Јефтимјевић Лилић: „Поуздан заводљиви приповедач“, из поговора за књигу „Човек који је двапут живео“, стр. 153, 154.

родитељских емоција. Њему су батине метод да покаже лице звери. Толико година после, списатељица записује: „Тешко ми је изговорити реч отац, ту реч сврдло која ране продубљује.“ Педагогија батине примењивана је уз зверовање: „Женско си и мораш да слушаш! Мозак немаш... Памет немаш! Ни језик не смеш имати! Да не проговориш више, глас да не пустиш!“

Глас је пуштен, због себе, али и иних гласова јер они су одавно знакови и симболи отпора рецепцији насиља која и на овај начин отвара многа психолошка питања. Њима се бави филозофија, психологија, литература, позориште као „визуелизација литературе“. То је место где су „прозори широм отворени“. Треба видети лица на сцени, али и она у фоајеу. Сентенциозно филозофске мисли које прожимају прозу Невенке Бошњак Чолић то виде овако: „Људска лица се мењају свакодневно. Траг времена остаје неминовно на њима.“ Ти трагови јесу мотиви и за ову књигу у којој Невенка путује временом и светом покушавајући да у приповедању очува активно присуство сопственог Ја, коме истина помаже да лакше изађе из тескобе и учини више на покретању свега оног што иде напред, ка општој духовној и физичкој слободи. Код ње нема „јалове грдње“ јер догађаји сами себе осуђују. Она из драме иде ка светлости природе која нам једнако припада а људску реалност тестира смењивањем светлог и тамног. Некада је то дијалог са Поовим „гавраном“, некад поновно учитавање Башоових слика на Невенкин начин:

Снежна вејавица
пријања уз сваку
избочину тла.

Ветар се залеће
истурајући испред себе
сњежне засторе.

У ове хаику слике, а њих је у причи „Вилина коса“ читав венац унет у текст и то треба уочити, тече прича о ратним годинама, о упаду непријатељских војника који легитимишу и прете. Јунак ове приче казује о магичној моћи виле (мртве мајке која чува дом) док из руку непожељних гостију отима „папире“ и изводи непоменике напоље необављена посла. Канони слободе су успостављени у природи, из ње наста-

ла природа опстаје. Нема мира међу људима ако се продуховљењем не просветле и ослободе сопственог милитантног нагона. Последице спољње милитаризације вековима осећа народ језика српског, онај који вечито верује и страда, који жалује: „Да ми се пуста Бога намолити.“ А сваки несрећан човек и јесте „два пута живео“, како каже Невенка Бошњак Чолић. Живети у реалном, условно реалном, и виртуелном времену једнако, у коме се ређају датуми који граде кулу од карата, тражи и више од два живота („Човек који је двапут живео“). Невенка је своје приче индиректно повезала оним што (ни)је прошло и са оним што се збива, што се слути, навезујући петљице страха и слутње, једну на другу, уводећи у причу „Слалом“ јапанске хаикве од којих је најсликовитији онај Кјошијев:

Отишла је змија –
ал’ очи што ме гледаху
остадоше у трави.

А онда једна људска жеља, Исин доживљај стопљености са природом: „Сред расцветале/ трешње – праћакамо се/ ми, људска бића.“

И тамо где се у причама одвија дијалог, Невенка Бошњак Чолић пише исповест, а истине су најбољи романи. Њихов рукопис прелази из живота у живот носећи крст људске судбине, ослобађајући и себе и читаоца сувишних тешкоћа. Наша списатељица је овом књигом показала да „сакрална трезвеност свакодневице научи човека на малену сиву истину да је грех уживати осамљено у бивству, али веровати да се треба одрећи свега, претерано је“². Зато су њене молитве и скице, преузимања памћења и разрешења, макар накнадно, дилема и грехова јер, писац је „благочастиви и преблаг господар“ свевремља, који на све има право осим на заборав, осим на „невидљивост“.

Баштини српске прозе ова књига је драгоцен прилог и она тражи озбиљније скретање пажње критике и библиотекарске препоруке. Књига се налази у мноштву наше, нажалост неправедно скрајнуте литературе.

² Бела Хамвап: „Историја апокалипсе“, Драслар партнер, Београд, 2000. стр. 407.

Бојан Рајевих

О НИМАНИЈЕВСКОМ ЦИКЛУСУ ПЕРИЦЕ ЈОКИЋА

(Перица Јокић, *Изразито добре приче*, Београд: Алма, 2017)

Наслов Јокићеве нове књиге *Изразито добре приче* не би требало да буде схваћен као аутоиронија јер он то, дефинитивно, није. Утолико прије што већ у уводној биљешци ове књиге сазнајемо да књигу сам писац није ни насловио, него да јој је кумовао познати српски писац афоризама и кратких прича, Милан Бештић. Он је, за потребе ове књиге, и селектовао приче из Јокићеве трилогије, коју сачињавају *Искуства*, *Огледи* и *Сазнања* Роберта Ниманија. Будући да се ради о избору тек неких прича из много обимнијег опуса Перице Јокића, ова књига је и антологијског карактера, будући да су антологије књиге које увијек садрже нечији избор одређених књижевних дјела, заснован на индивидуалном укусу. У овом случају, у питању је укус једног од највећих мајстора кратке приче у српској књижевности који је Јокићевим причама додијелио епитет „изразито добрих“ и написао предговор за прву од књига из трилогије, који смо у прилици да прочитамо и на почетку ове књиге. Бештић, у случају Јокићевих прича, посебно је скренуо пажњу на њихова два битна својства, а то су њихов језик („лексика из дневне језичке праксе“) и композиција (обрти који, по Бештићевом увјерењу, изненађују и њиховог творца).

Треба истаћи и то да су приче из ове књиге обједињене својим припадањем ниманијевском циклусу Перице Јокића и да су везане за књижевно-социјални експеримент који је на друштвеној мрежи Фејсбук спровео овај аутор. Ријеч је о перформансу којим су отворена питања да ли је могуће да се дотад анонимни аутор, у времену мас-медија, афирмише искључиво снагом властитог пера. Случај Роберта Ниманија показао је да итекако јесте и вратио вјеру у снагу ријечи, умјетничке поготово. На томе сви ми који смо на било који начин посленици писане ријечи дугујемо захвалност Перици Јокићу. Важна је чињеница и то

да је аутор ових прича комплетан умјетник. Приказивач овог текста најприје га је упознао кроз поезију, упознавши његову одличну поему, под насловом „Ти си мој геније“, затим читајући и његове афоризме, драме, роман, а такође и имајући прилику да се увјери да се Перица Јокић с успјехом бавио и ликовном умјетношћу. Исту ће прилику добити и читалац који буде читао ову књигу, јер је Јокић и њу обогатио својим илустрацијама. Перица Јокић тежи оном што је првобитни, синкретички облик умјетности, да све врсте умјетности буду обједињене у једној. Тако је и за приче из ове књиге постојао план, дијелом остварен, да оне добију и своју музичку верзију, за шта смо, нажалост, остали ускраћени, прераним одласком композитора – Перичиног братанца којем су *Изразито добре приче* и посвећене – са овог свијета. Прва прича у овој књизи, „Створитељ“, открива да је у овим причама ријеч о оној врсти дискурса који о језику говори посредством самог писања: „За мене је ријеч онамо непозната, а ријеч овдје чисти плеоназам“. Дакле, ријеч је о фокусираности на сами језик, што значи да овдје имамо посла са лингвистичком метафикцијом. Јокићеве текстови су лингвистички ауторефлексивни, показују свијест о ограничењима и моћима сопственог језика. Моћ Јокићевог језика огледа се у могућности да онеобиченим избором фразеолошке перспективе споји мит и стварност, као у причи Рибља голгота, гдје се за Исуса каже да нема ловачку дозволу. Језик, селекција лексичких јединица, њихово низање по асоцијативном принципу је, чини се, оно што условљава развој радње. Читалац ниједног тренутка не губи из вида утисак да је радња сасвим споредна у овим причама и да би оне, захваљујући необичним путевима Јокићевих асоцијација, могле функционисати и без ње. По сличном принципу грађена је и прича која, по редосљеду у књизи долази послје ње – „Јабука отровала питона“. Поново имамо спајање елемената мита и стварности и поново се то дешава на фразеолошкој равни. Змија из Библије постала је заштићеном врстом из нашег времена. Дакле, овдје смо у прилици да увидимо на који начин Јокић упошљава лексику из дневне језичке праксе чијим је ефектима задивљен Бештић. Писац нас дневном језичком праксом гура ка универзалности, тјерајући језик да универзално дјелује, онако како аутор хоће.

У овој књизи није свакодневна само језичка пракса. Свакодневне су и радње које пред читаоца износи приповједач. Као усисавање у причи „Усисивач“. Јокићеве кратке приче, неријетко, полазе од обичних, свакодневних ситуација, које успијевају да онеобиче самим проду-

жењем трајања пажње коју им посвећују. У причи „Усисивач“ једна рутинска радња, као што је усисавање до те мјере, бива наглашена хиперболичним приповиједањем, да домаћица усисава све, куће, зграде, градове. Овдје се чини да је сам фокус стављен на рутинизовану радњу, како би управо њен аутоматизам био тематизован. То нас сјећа на Виктора Шкловског који нас је учио да је аутоматизовано опажање криво зато што пред нашим очима нестају ствари, особе које свакодневно гледамо. Оне су, просто, усисане нашом навиком да ствари препознајемо, умјесто да их видимо. Јокић је писац који уистину види ствари. Слични се ефекти граде тако што се на ноторне чињенице „вода је мокра“ у причи „Час мокра а час сува“ гледа са изненађењем, као да се први пут долази до те спознаје. Некад се стиче утисак да Јокићу цијела прича послужи да би се демонстрирао очуђен поглед на ствари. То се дешава и у причи „Кум Рузвелт“, која је цијела исприповиједана да би се афирмисао другачији поглед на стварност. Треба истаћи и то да се у Јокићевим прозним минијатурама уочава тенденција да се свакодневне ситуације заогрну ауром универзалности, без које истинске умјетности тешко да може бити. Његове приче почињу са сасвим алогичним ситуацијама и он се у наставку понаша, тачније његов приповједач, као да је све у реду и ми као читаоци принуђени смо да то тако примимо.

У кратким причама Перице Јокића изокренутост се често појављује као својство слике свијета. Парадигматичне су приче „Овце и бродови“, „Компас“, „Милица и њено стадо“. Атмосфера у овим причама у потпуности је кафкијанска: на необичан поредак у свијету, реагује се без узбуђења, на хаос се гледа као на редовно стање. Лик којем у причи „Компас“ панталоне спадају одоздо, само примјећује да у трговини не постоје каишеви за ногавице. То значи да ишчашеност у свијету Јокићевих прича није потпуна. Свијет је ишчашен тек толико да се поставе питања о устројству остатка свијета. Занимљиво је да се на самом крају приче стање враћа у нормално, лик поново нормално хода. Након што дотадашњи ход на рукама добије наглашено рационално и логично објашњење у компасу који је „имао фабричку грешку на релацији сјевер-југ“, све може да се врати у уобичајени поредак јер је необичан случај који читалац затекне на почетку добио своје разрешење. Међутим, повратак у нормално стање не догађа се увијек. У причи „Милица и њено стадо“ пошто је већ испретурана структура свијета, протагонистима се ваља привићи на ново стање и нове улоге које им је случај комедијант додијелио.

Оно што вриједи истаћи као посебан квалитет оног слоја Јокићевих прича који се може назвати сатиричним, такође је бјекство од свакодневне политике, које се, ипак, дешава кроз њу. Индикативан је примјер прича „Формирање скупштине или лудило краља Мимиоа“, у којој је Јокић, максимално се, по временској линији, удаљавајући од свакодневног политичарења, и радњу смјештајући у митски простор и вријеме парадоксално, доспио до средишта нашег свакодневља. На овај начин је упутио изазов претежном дијелу савремене сатире која од свакодневља полази, а, по правилу, ни до чега не доспијева.

Књига *Изразито добре приче* завршава, условно га назовимо „прозним“, експериментом, који писац насловљава „Празном причом“. Прича се састоји од наслова и од бијеле странице на којој ништа није исписано, већ је остављена празнина. Ово би морао бити прозни пандан композицији 4'33" Џона Кејџа, која се састоји од 4 минута и 33 секунде тишине, који су, заправо, тишина само у дијелу извођења, али никако и у дијелу слушања. Слично је и са Јокићевом „причом“. На нивоу текста се не догађа ништа, али смо ми као читаоци понукани да мислимо о природи „прича“ које, ето, могу, да функционишу и без иједног структурног елемента, изузев наслова. Стога, можемо да закључимо да је Јокић у *Изразито добрим причама* испитао могућности и немогућности кратке приче, искушао границе овог жанра, и, у коначном, свакако, понудио једну нову могућност писања оваквих текстова, који читаоцу гарантују бескрајно задовољство у тексту, чак и онда када нас писац оставља без текста, било у пренесеном или, чак, дословном значењу.

Милутин Ђуричковић

ТУЋИНСКИ ЖИВОТ

(Данијел Пиксијадес, *Свечаност воде*, Београд: Алма, 2017)

Наша литерарна дијаспора обухвата ствараоце различитих вокација и стилова, искустава и уметничког умећа, којима је и поред разумљиве разноврсности, ипак, заједничка љубав према домовини, обојена носталгијом и сетом. Инспирисани том меланхолијом, сећањем на завичај, а опет, са друге стране, подстакнути новим животним окружењем и свакодневицом, окрећу се насушној потреби писања, исповедања и проналажења свог идентитета у писаној речи, у интимним исповестима, у антејском обраћању завичају и родној грудима.

Ове и друге карактеристике могу се донекле односити и на Данијела Пиксијадеса, југословенског исељеника у Канади, човека са богатим животним и радним искуством, али, такође, и са богатим књижевним стажом. Његова биографија је позамашна и разуђена, а за собом има десетине жанровски различитих књига објављених на неколико језика (српскохрватски, словачки, енглески). Такође, сарадник је неколико листова и часописа у земљи и дијаспори (*Наше новине*). Са тако разуђеним и слојевитим стваралаштвом, овај скромни и ненаметљиви писац свакако заслужује бољи третман и пажњу актуелне књижевне критике, нарочито оне која се бави литерарним токовима ван матице.

Пиксијадес се овога пута представља читаоцима необичном и сложеном књигом поезије *Свечаност воде*, коју у идејно-тематском смислу сачињавају четири сродна и уједначена циклуса. Његова поезија је у доброј мери метафизичка и хибридна, лирски комплексна и семантички усложњена, будући да поседује мноштво метафора, симбола и других стилских фигура, односно каламбура, заводљивих слика, мелодија и порука. Отуда није нимало лако и једноставно продрети у суштину његове поетике и песничке изражајности, засноване на сентименталној и фигуративној снази.

Казивање у првом лицу једине и множине указује на преплитање индивидуалног са колективним, односно психолошког са историј-

ским (*У раскоши бијезде*). Песниково језичко богатство доприноси стварању посебне значењске атмосфере и естетског утођаја, које читаоце неће оставити равнодушним и незаинтересованим.

Француски песник Рене Шар је говорио да „поезија не захтева да буде разумљена, но да буде водич чула, да учини суштину живом“. Чини се да Пиксијадес ову поетичку максиму има и те како у виду и да се ње зналачки придржава. Истовремено, овај песник потврђује и исправност мисли Фридриха Ничеа, који је рекао да је „уметност заштита, лек и велики стимуланс живота“. Нећемо погрешити, ако и ову констатацију додамо уз живот и дело Данијела Пиксијадеса.

Необичне форме, разбијеног ритма, са римом и без ње, са интерпункцијским знацима и без њих, ова поезија делује врло зрело и самосвојно, односно емпиријски продуховљено и без неке артистичке надоградње, која би реметила њену изворну снагу и вредности (*како само тегли туђински и свој терет!*). Чини се да песник изједначава живот са поезијом, да претаче своја сећања и искуства у стих, стварајући на тај начин емотивне и романтичне записе, кликтаје пуне живота, опомене и поруке (*ништављук, трулеж времена*), пуне љубави и истине (*Талози истине*), родољубља и хуманости (*Човјек, Од свег што је било*).

Та велика доза песниковог универзалног хабитуса и космополитизима обезбеђује му бољу комуникацију и рецепцију код читалаца. Са друге стране, ту има доста патриотских и ангажованих тонова, што опет сведочи о типолошком преплитању и вишеструким лексичким играма. Амбивалентност исказа није само иронична и критична, колико је језгровита и ефикасна у смислу успостављања већег нивоа рефлексивности и одређене филозофичности.

Свечаност воде представља посебну и библијску симболику, својеврсну комбинацију чежње, љубави и религиозних медитација (*О боже, узми ме*), чиме се постиже већи степен поетичности живописних слика, алузија и асоцијација на поједине детаље из песниковог живота и интимног света. Распет између Ероса и Танатоса, песник саопштава своје мисаоне преокупације, своја сновиђења и дневна дешавања, као судбинску фантазмагорију о свом животу, али и животима њему блиских људи из уже породице и окружења.

Због тога су многе његове песме бремените егзистенцијалним потребама и посебним обраћањем, које открива дубље животне истине о нама самима и свету око нас. Овом књигом Данијел Пиксијадес је направио крупан искорак на литерарној сцени не само у дијаспори већ и у домовини, показујући самим тим аутентичност и вредност свог модерног лирског стваралаштва.

Милутин Ђуричковић

НЕОБИЧНА ПОЕТСКА ОДИСЕЈА

(Маи Ван Фан, *Варијације у кишној ноћи : Изабране и нове песме*,
Београд: Алма, 2017)

Наши читаоци нису често у прилици да се упознају са литературом која се данас ствара у Вијетнаму. Једини проблем у рецепцији те далеке и квалитетне књижевности свакако је језик, а и то што прочитамо обично долази као превод превода, односно са неког од светских језика (енглески, руски, француски, немачки, италијански, мађарски).

Први и наш озбиљнији сусрет са вијетнамском поезијом представља избор „Друже, твоја кућа гори“, коју је објавило Удружење књижевника Србије (Београд, 1968). Ово издање је настало поводом ратних сукоба у Вијетнаму, а песме су превођене са разних језика и у преводима је учествовала група наших познатих песника и преводаца (М. Алечковић, М. Данојлић, Д. Киш, Р. Његуш и многи други).

Антологија обухвата по неколико песама тридесетак песама старије генерације, чија је поезија родољубива, ангажована и у највећој мери антејски профилисана.

После неколико деценија, сада смо у прилици да упознамо богато поетско стваралаштво истакнутог савременог песника из Вијетнама Маи Ван Фана. Осим појединачног објављивања у часопису „Књижевни преглед“, до сада није потпуније представљен нашим читаоцима. „Варијације у кишној ноћи“ (*Variations on a Rainy Night*) су нека врста његове песничке рекапитулације, односно избор из целокупног стваралаштва преведен са енглеског језика. Ово издање чине нове и старе песме, односно стихови који су већ објављивани и који се први пут објављују.

У његовој поезији сусрећу се разни светови (исток и запад), културе и цивилизације, историје и митови, искуства и поимања света. Као врстан интелектуалац и песник префињеног сензибилитета, чија се поетика добрим делом темељи на токовима савремене светске поезије (Бродски, Борхес), Маи Ван Фан показује да је лирски ерудита, сликар природе, познавалац људског живота и космополита са широким спек-

тром порука, идеја и значења. Његова слојевита и разноврсна поезија, писана углавном у слободном стиху, а у различитим формама и облицима, на најбољи могући начин сведочи да се ради о великом посвећенику у уметност, у слободу стваралаштва и лепоту живљења.

О његовом поетском делу говорили су и писали многи писци, критичари, новинари и преводиоци широм света. Превођен на неколико језика, не само циклуси поезије већ и самосталне књиге (изабране песме) на следећим језицима: енглески, француски, руски, шведски, кинески, шпански, словачки, немачки, јапански румунски, турски, индонезански, бенгалски, корејски, тајландски, казахстански, непалски, албански...

Ради се, дакле, о светски познатом и признатом писцу, чија се поезија и даље преводи и објављује са несмањеним интензитетом. Добитник је неколико награда и значајних признања у земљи и свету. Рођен је 1955. у граду Ninh Binh, на делти Црвене реке у северном Вијетнаму. Тренутно живи и пише песме у граду Hải Phòng.

Објавио је 24 књиге поезије и једну књигу критика, од којих је 11 имало поновљена издања. Године 2012. збирка на енглеском *Firmament without Roof Cover* (Небески свод без кровног покривача) постала је једна од 100 најпродаванијих књига поезије на Амазону. Јуна 2014. три збирке на вијетнамском и енглеском *Ra vườn chùa xem cắt cỏ /Grass Cutting in a Temple Garden* (Кошење траве у башти храма) биле су међу првих десет од 100 најпродаванијих збирки поезије из Азије на Амазону.

Песников родни крај је место са богатом традицијом и културним лепотама Вијетнама, на раскрсници између три географска подручја. То је допринело динамичном развоју културе и традиције, њиховом међусобном прожимању и историјској синтези.

Маи Ван Фан је песник који негује поезију различитих врста и облика, различитог метра и стила. Он не воли много да експериментира, али ипак настоји да усложњава стих, учини га несвакидашњим и обогати га слојевитим значењима и рефлексима, до којих није лако допрети. Он има песме дугог и кратког стиха. Оне сажете и елиптичне у многоме подсећају на хаику и далекоисточњачку поетику, која није непозната овом образованом писцу. Варијације између личног и колективног, јавног и приватног, психолошког и историјског, само су неке од основних идејно-тематских окосница, у којима се налази и креће песников глас, односно његово обраћање и наративно казивање.

Овде се ради о вишеструко сложенем и комплексном песничком пројекту, а не обичној збирци стихова, иако понекад наслов уме да наведе на помисао да су то свакодневне појаве, слике и импресије „Ходање по киши“ (*Waking Up in the Rain*). Из тих и других разлога потребна је пажња, концентрација и стваралачко уживљавање у лирску одисеју овог песника, уколико желимо да на прави начин доживимо естетику и уметничку суштину његове поезије. Говорећи о себи, песник заправо говори и о другима, о својој породици, свом завичају, свом народу и земљи уопште.

Међутим, колико год да је локал-патриота и родољуб, он је истовремено хуманиста и космополита, својеврсни духовник и писац борхесовске имажинације, чији стихови обогаћују токове савремене светске поезије уопште. Трагајући за смислом и хармонијом, песник се, у ствари, залаже за етичност и мултикултуралност, за поштовање и толеранцију, за мир и лепоту у свету. Он је ангажован и прометејски настројен, те се својски бори за добро и правду, за истину и љубав.

Увођење у поетски дискурс Маи Ван Фана уопште није лако ни једноставно, будући да се ради о богатом прожимању разних идеја и слика, значења и порука, до којих се не допире на први поглед и прво читање. Дијапазон његових тема и мотива је врло широк и разуђен, истовремено окренут националној традицији, као и модерном херметичном изразу.

Формирајући и уобличавајући властиту поетику, Маи Ван Фан обједињава разнородна стваралачка искуства и схватања из света митологије, фолклора и филозофије, па је због тога за потпуније упознавање његове естетике потребна интелектуална ширина и упућеност. Како би помогао својим читаоцима у откривању поетских лавирината и скривених значења, песник неретко даје фусноте и цитате, које додатно објашњава и тумачи.

На оригиналан начин, поетски надахнуто и вешто, овај вијетнамски песник сублимира духовне и етичке вредности, у којима се укрштају разне традиције и гласови усмених наслеђа. Имајући у виду богат историјски и културни контекст одакле потиче, ова источњачка (азијска) лирика у великој мери одговара савременим схватањима и перцепцији литературе, која подразумева одређену обавештеност и извесно предзнање. Рефлексивност, такође, чини битну семантичку одлику Фанове певаније, са наглашеним наративним димензијама и казивањем у

трећем лицу, које понекад разматра однос човека (индивидуе) према свету, пролазности и свом окружењу.

Може се приметити да је песник и својеврстан сликар, који воли и практикује да описује природу и њене лепоте, мада то не значи да је обичан пејзажиста или путописац, већ хроничар и летописац који реалност транспонује у необичан митски простор, као регистар свеколиких доживљаја и импресија из вањског физичког света. Овде се преплићу колоризам и метафизика, духовност и медитација, дајући посебне уметничке и поетске резултате скоро у свакој песми.

И поред наглашених појединачних, регионалних и космополитских тенденција, Фанова поезија сагледава један општи хронотоп и намењена је универзалном читаоцу, како би то рекао Борхес.

Песме се читају у једном даху и са истим интересовањем од прве до последње. Према томе, имамо разлога да верујемо у моћ и процват поетске мисли, а нарочито оне коју савремени вијетнамски песник Маи Ван Фан нуди читаоцима на српском језику.

Милица Јефtimiјевић Лилић

ЉУБАВ И МИЛОСРЂЕ, ТЕМЕЉ ПОЕТИКЕ ЕЛВИРЕ КУЈОВИЋ

(Elvira Kujović, *Ljubav i strah : Poezija*, Beograd: Alma, 2017)

Елвира Кујовић доноси поезију која једним својим делом говори о окренутости сопственом бићу, интими, љубави, а другим делом потпуно је окренута другима, свету, трагичним збивањима која је рањавају. Њена песма настаје спонтано и рачва се и тече као река, некад снажнија, некад тиха, али увек пуна прелива, дугиних боја, пуна трептаја узбуђеног срца које је покреће. Има чврсту архитектонику и форму на којој се озбиљно ради, те је заправо свака песма и обликом и суштином једна амфора пуна чистих животних сокова.

Дубока емоционалност је главна одлика песама Елвире Кујовић, као и снажан антиратни ангажман кроз крик за страдалницима било где да су, не само у њеном народу, већ и у свим другим народима. Она се снагом јаким емоција супротставља човековој обездушности, нељудскости и одсуству саосећања са другима. Рат је човечанству нанео неслућене патње, разарања, понижења, подсећа нас она у својим песмама. Тај бол безимених, ту несрећу да се буде објекат ратних дејстава, и жалост, данас тако често искуство бројних народа, песникиња доживљава као лично искуство, она саосећа са децом Нигерије, са децом и недужним младим људима из Сирије, са мајкама свих нација које у мукама рађају децу да би их потом бесни пси рата разносили и комадали. Врло су импресивне и потресне слике инициране болом које песникињу откривају као великог хуманисту и побуњеног појединца у име маса које страдају, што њеној поезији даје узвишен тон и изузетан хуманистички печат, а њену поетику активизма пуног вере у моћ речи да мењају свет, чине путоказом ка новим увидима у смисао свега.

Живот и смрт су у тесној вези у њеном певању, свест о људској немоћи и животној краткотрајности лирску јунакињу чине замишљеном, сетном, понекад превише натопљеном тугом и безнађем, али никад са-

свим клонулом и без свести о вредности живљења, љубави, новопронађеног смисла. Писање се показује као добар путоказ ка себи и излаз из тешких душевних потонућа која савременог човека, који мисли и осећа, нужно суочавају са катастрофичношћу збивања која можда воде и дефинитивном уништењу човечанства а то нужно иницира депресију и безвољност у које се колективно све више тоне. Сходно томе њена поезија је врло актуелна јер се бави савременом проблематиком света и истином бића. Едвард Моне сматра да „морамо припадати своме времену и сликати оно што видимо“.

Суочавање са обездушевношћу и обездуховљеношћу људи песникињу често одводи ка затварању у себе, запитаношћу, шта се то десило са људима који су се предали, одустали од борбе те то у њој рађа потребу за активизмом, за песмама које ће узнемирити људе и натерати их да се замисле, суоче са собом.

*Gde su ljudi sa očima i srcem,
Gde su nestali, jesu li i oni negde zalutali.
Ulice prazne ne vidim nikog
samo masu zombija
kako se bude,
nikog nema, svi su mrtvi ljudi,
ja sam sama i meni se ludi.
Pitam se gde su, gde su se sakrili,
Jesu li svi jedan drugoga ubili.*

Овако суморна слика празних улица и људи који уништавају једни друге, резултат је помног посматрања света, свега онога чему је човек овог доба изложен као и глобалном систематском уништавању хуманих људских односа и солидарности међу људима.

Песникињу не заокупља само сопствени бол, она га осећа према сваком живом створу који пати, ма то био пас луталица, остарела старица која посрће, погубљени младићи на свеколиким светским ратиштима, силоване девојке и жене, уплашена деца, једном речју, човек који је жртва било сопствених илузија или светских манипулација. Речи Алексеја Ремизова могле би се применити и на Елвиру Кујовић, по начину на који настаје њена песма: *Зашто пишем, шта желим да кажем? Све што пишем – моја је исповест. Нећу да се изражавам књишки, него „приповедачки“, јер се исповест не пише него говори. Све што сам писао и*

што пишем – није измишљено – него је на унутрашњи позив. Као да ме је неко зовнуо, па се ја наглас одазивам. Тема ми није наметнута, него сама долази, увек сам пред собом имао тему. Она би ме обузимала, обузимала би читаво моје биће. Као што сновиђења сама навиру, тако се и догађаји сами неочекивано указују, постројавају се у редове. Перцепција је осећај: оно што осетиш, што те огребе или убоде. Из осећања, исказујући се, сине мисао. Реч је из осећања, мисли нису одломак – него звучна реченица. Наћи ће се тон за хармонију речи, за грађење зграде речи, и немогуће је било шта издвојити док те нешто не шчепа – веома јако. Или ће ти животни услови, разбесневши се, одрати кожу.

Тако се и у певању Елвире Кујовић види да су је догађаји из света зграбили и „одрали“ јој кожу душе која је прокрварила због зла које уништава људе, супротставља их једне другима, због оних који се хране завађајући дојучерашњу браћу, суседе, због патње невине деце која заувек остају обележена ратним траумама. Све то стамњује и песникињин видик, она се повлачи у себе не желећи да се поистовећује са таквим светом.

Њена поезија је добрим делом лирски дневник побуњеника који је препун љубави према свима и гнева спрам оних који ту људску, братску присност међу људима свих вера и нација уништава претварајући их у напуђане крвожедне звери. Стога су иронија и сарказам саставни део њене поетике, она поезијом жели да покрене, да изазове револт према таквом свету и свест о његовом мењању.

Свему томе, песникиња супротставља дела љубави, њено биће вапи за недосегнутим просторима лепоте коју дарује љубав, она неуморно трага за њом, сања је, опија се сновима о неспутаној игривој љубави која се може доживети са неким сличним себи. Та љубав која је лепршава, врцава, сновидовна и неухватљива натапа њене бројне песме које су баш по мери њеног снажног женског сензибилитета, које су испуњене дубоким емоцијама и жудњом:

*Napravi mi na srcu ranu, hoću da boli,
hoću da moje srce za tebe izgori...*

Снага љубави коју песникиња и будна сања окренута је према свему живом, свим бићима. А ону, која је усмерена ка вољеном човеку понекад поистовећује са болом од љубави како би је дубље осетила јер то динамизује њено биће које се тек тада осећа целовитим и креативним.

Најлепше песме у збирци *Љубав и страх* Елвире Кујовић су оне у којима се стално води дијалог између мушкарца и жене који се надгорњавају и кроз мале чарке и пошалице исказују своју љубав. Међутим, губитак љубави раван је престанку битисања:

*Ali, samo još danas pišem ti
i onda ću te pustiti da odeš,
izdahnuću te,
ostaću bez daha,
disati neću.
Umreću!*

Било да је реч о песмама интимнијег или општијег карактера, очигледно је да ничу из бића самосвесне личности које верује у сопствено твораштво и његову сврху. Буђење и проповедање љубави у времену нарастајуће мржње је само по себи афирмативно и пожељно. А кад долази из поезије која је нетипична и својеврстан је израз узвишених слободо-љубивих циљева, онда је више него добродошло, тим пре што најављује снажан лирски раст ауторке која ће надаље, у новим књигама, слободније и свестраније исказивати свој уметнички потенцијал.

Милица Јефтимјевић Лилић

ДУША КАО СРЕДИШТЕ БИЋА

(Гордана Сувајац, *Дневник моје душе*, Београд: Алма, 2017)

Шта је човек ако се душа у њему не оглашава, ако је занемела или никад није ни нашла сопствени глас, никада није проговорила? Је ли душа име за оно недефинисано у човеку што је узрок сталних немира, што га тера у бекство од себе, од света, што је тајна коју зрењем човек открива и упознаје, и у најбољем случају преноси у уметничко дело. Оно што човека чини непознаницом и самом себи. Оно нешто што вапи за светлошћу, растом, оваплоћењем у духу.

Но, није сваком дато да чује душу, да се њоме бави, да је разоткрива као што то у својој новој књизи лирских есејизираних записа чини песникиња Гордана Сувајац која живи у далекој Аустралији.

А шта је заправо душа, пита се она, ако не вечно оваплоћење свесности, доброте, слободе да се живи у складу са собом, смелост да се искушају сви сопствени потенцијали и сви понори бића у којима се покадшто губи.

Да би се освојио простор за развој духовности, нужно је освести-ти тај непознати део себе, схватити да се дух и душа морају усагласити како би се биће винуло изнад тривијалности света, ослободило се морања да робује непотребним забранама, клишеима, навикама, свему ономе што спутава индивидуу да се размахне и да живи у складу са собом и свемиром. Све су то искушења која опседају душу која се већ оглушила о себе, коју је ућуткала практична свест савременог материјалистичког доба.

Ж. де Вијетингхоф у том смислу каже :

„Све што сам видела изгледа ми као одраз, све што чујем далеки је ехо, и моја душа тражи чудотворни извор, јер жедна је чисте воде. Столећа пролазе, свет се троши, али моја душа је увек млада; држи своје бдење међу звездама, у ноћи времена“.

О тој непотрошености сопствене душе у свету који је потрошен и позверен, са дубоким емоцијама говори Гордана Сувајац, послушкују-

ћи своју душу, пратећи је и усмеравајући се према њеним увидима. Што се физички човек више осипа тим је потреба за подмлађивањем душе кроз њена усхићења и озарења све већа.

Гордана Сувајац увиђа да је време заправо синоним за човекову потрошну телесност, али не и за душу која је бесмртна те стога осветљава пут душе ка Богу који је и сам светлост и духовност. У том смислу она подсећа да човек нагонски иде за духовношћу, за спознајом свог бића које жуди за савршенством, чистотом и јединством са Богом, као праизвором свега:

О, раздрагана душо, пробуди се и ослободи заробљено дете, пусти нека црта, нека слика, нека пише, пева и свира... пусти дете нека воли.

Речи су пут ка тој узвишеној вредности, ка лепоти духа која се појављује као одблесак сунца или месечине. Стога су њене лирски обојене прозне структуре пуне зрака, светлосних сензација, чудесних проблесака дуге јер су израз духовних обасјања субјекта који из суровог света, незадовољавајућих односа и изгубљене љубави, бежи у спиритуалност:

Ово је прича о нама, о теби, мени, о души и душама наших духова које лутају и траже нова сазнања и сакривене трезоре властите истине и људске природе, прича о душама које хоће више, којима није доста оно довољно, душама гладним свемира и савршенства.

Владета Јеротић тај пут самоспознаје и окретања духовности, религији, назива обожењем и то се, у случају аутора ових топлих записа, готово песама у прози, заиста види.

Узбудљива је ова авантура духа који се пита о себи, спознаје своју трослојност у виду душевности, духовности и телесности, бавећи се њиховим односом. Гордана Сувајац посведочује универзално људско искуство у борби са собом, у стањима када се човек суочава са идејом своје смртности, поимајући да се, можда ипак, ништа не завршава смрћу, већ да се биће трансформише у светлост, духовност и да се придружује свеопштем жићу.

Релативизација смрти кроз ову визију претапања сопства у нешто узвишеније и трајније, умањује бесмисао са којим је појединац суочен кад мисли на сопствену пролазност. И ту туга уступа место нади, радости због могућег обрта и надокнаде за телесно пропадање у виду добијања вечне духовне егзистенције. У том смислу она узноси оду Сину, Божјем сину који је страдао зарад спасења нишчих, и потреби духовног раста, славећи га јер је донео наду у васкресење након страдања:

Ти си препорођена душа овога света која има крила. Пусти их нека Те носе.

Ауторка позива на ослобађање креативних снага у човеку, које се нарочито активирају у процесу писања а сам тај процес је тајна јер је и сам језик недокучива тајна. Свет духовности нуди уточиште и тражи раст и одгонетање метафизичких дилема које налажу да се дубоко запитамо: ко смо, зашто смо дошли на овај свет, куда после!

А тој човековој несмирености Исидора Секулић каже:

Човек је номад по срцу свом, по мисли својој, по идеалима својим. Он је номад по вољи Божјој, која га је ставила међу огромна пространства неба и земље. Давнашња и данашња страст, да се лети, путује без путања и станица и граница, то је пробој номадства човечје природе. Воља Божја: то су стазе и реке, путовања и сретанја и низови живота и другова; а не државе и границе, коље и бајонети, паланке-тамнице у којима слободног човека као миша дави господар, сусед, обичај, критика. Тристан од множине жеља није могао да умре; а сваки човек има крик оног песника који је записао: Или аскетство или путовања, јер ништа друго нема!...

О том ћутању и понирању душе у непознате дубине битисања, метафизичку људску суштину, проговара врло промишљено ауторка књиге постављајући дубока метафизичка питања и нудећи на њих одговоре, са којима се можемо и не морамо сложити, али то су њена духовна искуства која узбуђују и покрећу на озбиљно промишљање сврхе човековог рођења.

Пут истине и спознаје увек почиње од суочавања са собом и сопственим грешкама, гресима, покајањем и ступањем на прави пут. Молитве које лирска јунакиња упућује Богу су искрене, пуне узбуђења и усхићења.

О, Милостиви, смилуј се и просветли планету и све људе и све душе и природу.

Више нико никога и ништа не зна. Не знамо сами себе. Помози нам да се пронађемо и пробудимо. Разлучи живот од смрти, смрт од болести, болест од здравља, разлучи и уништи зло, одсеци мачем истине и вечности сву прљавштину и црнило наше, избруси нашу златну кожу да сијамо као некада када сви бесмо исте боје, сви златни и сјајни.

У овим усрдним молитвама тражи се спас за све душе, спас за сву планету и изгубљени људски род који се све више удаљава од основних идеја хуманости и достојанства, зато је ово књига апел Гордане Сувајац која је намењена свима који желе духовни опоравак и душевни мир, спасење у креативности и човекољубљу.

Снежана Марко-Мусинов

ЗНАЧАЈАН ЗАПИС

(Иванка Радмановић, *Где је моја кућа*, Нови Сад: Прометеј, 2016)

Већ након почетних страница књиге, упитног наслова, Иванке Радмановић *Где је моја кућа*, пошто сте на полеђини прочитали коментар Матије Бећковића изузетно повољног тона, речи посвећења родитељима и кћери, и напосве цитат водиљу Сеи Шонагона из *Записа пред сан*, схватите да ћете, читајући, присуствовати путовању кроз таласаве животне воде, неретко немирне, посебно ако сте имали прилику да се сусретнете са пређашњим ауторкиним списатељским делом које је наишло на добар одјек како код критичара, који су га сем похвала и конкретно наградили, тако и у широј јавности заинтересованој за новине у темама, изразу... Пред читаоцем је бескрај јер и кад заклопи корице остаће да машта, да се враћа, да мисли унапред, да се грчи унутар љуштуре свога бића, да искаче ван планете рођења, да ћути, да плаче, да промишља...

Спадам у оне који цене слово затечено унутар нежних, снежно белих, клизавих листова. И у окружењу, оном најближем, знам поклонице. Ту има и упозорења, и недоумица до усијања и могућности излаза. У недоглед. Саплићу се живи о мртве. Жбун свачега, моћи и немоћи: лепоте, забринутости, уплашености, празнине, *црвеног облака прашине за нама*, понора, безнађа и пакла. Питања се намећу и ван ауторкиних личних. У поигравању речима небо је: блиставо плаво, гримизно, тамноплаво, божанско, ведро, тмурно, с плавом чењусти, блештаво, благо и свеобухватно, сунце: *виси, као да чека*, младо, крваво, бесомучно, заслепљујуће, немилосрдно и укрштених зрака, месец: променљивог лика, *мрачан и слеп*, провидан и обешен, ваздух: бистри, мирише јасмином, облак: кишом бременит, пут: главни, сури, каменит и бесповратан, јутро: тек никло, сунчано, бисто и врело, сумрак: прозрачни, дан: врео, мирише на липе и свеже испечен хлеб, ноћ: бескрајна, незвездана, блага и претиха, мрак: сопствени, море: чисте површине, непрекидно, непрегледно, таласи: чипкани и хаотични, река: моћна, ужурбана, *неза-*

уостављива, пуна легенди, риба, алги, прошлих живота и неразумљивих магија, (...) снажна, проткана галебовима и лађама, плавилом неба, светлуцањима сумрака, (...) носи огрлице ланчаних мостова по себи, вода: надлазећа, пљусковита, отрована, уљано црна, уморна и плитка, тло: нас је издало, очи: модрог неба, суве од суза, црне од страха, нежељене, затворене, отворене али и пуне гађења, ноге: полуопружене, леђа: усправна, лица и душе: окрвављени, срце: у комаде разлетело, сакато, душа: немирна, у небо винута, босонога, погледи: они у којима влада океан, руке: танке, ненавикле на терет, шаке: црне и грубе, тело: са ранама на души и жртвено, мисао: сабрана, помућена и лења, судбина: прескочена, нагон: слеп, сећања: кристално јасна, јастуци: згузвани, виноград: присут поскоцима, гранате – гризу, кућа: сумор-каменом зидана, (...) са натписом „НА ПРОДАЈУ“ (...) стара, изумрла, са пустим срцем, као човек, као јунак, остављена, време: премошћено... Реке имају скуте, чешљеви ритам, догађаји – шапутања, куће су свуда исте, боје зоре и сутона, обневиделе, нечујне, нове, оронуте, безбројне, безбојне, шарене, хладне, беживотне..., људи су грешни и у много мањем броју безгрешни, њене жене су дугокосе, са благородним и спокојним изразом у очима, способне да саморуко подижу децу, косе, копају, ваде кромпир, музу, воду с извора у рукама доносе, хране домаће животиње, ложе пећ, поправљају кров куће... Не бирају. Описмењене, најчешће првопробуђене, с моћи предака ношеном у душама, носе се, помало својеглаво, с пословима које год менталне и физичке тежине били.

Ауторка нас целим читалачким путем води, ходом у бескрај, кроз непролазност, у песми „Наследство“, гласно изговореним питањем: „Докле се пружа твој поглед?“ И, ми остајемо да се преиспитујемо. Неко на кратко, неко даноноћно, неко пасивно, не чинећи ништа, неко пружајући потпуни свој ангажман, не би ли досегао до одговора. Лебди у питањима и недоумица око страних неосећаја и домаћег разумевања, ако га још потпуно искреног има. Ко је она? Да ли баш, између континената, „(...) репа без корена, дух без смираја, душа бездомна (...)“ какву могућност пружа у песми „Прим.прев“. Ко смо ми, појединачно? Где јој је место? Где је свима нама кућа? Да ли свет слепи напуштамо, као морска пена разбијена о оштре хриди, са сећањем на дудиње детињства и плетенице наших бака? Где је наша сигурна обала, или острво? Можемо ли сами до ње стићи, или нам је помоћ каквог пророка потребна, питање је. Је ли истина међу ластавицама, соколовима, славујима, лабудовима, галебовима, врапама, кучићима, шкољкама, на-

ранцастим пољима дивљег невена, смиља, утихлим лишћем, сребрно-лисним липама, олеандрима, мирисним јасмином, магнолијама, нарром, чичком, светлуцавим песком, врелим ветром... баш нужно извитоперена? Емотивност понуђених одговора на људске недоумице не мањка. Живот је и светлост, и тишина, љубав, и патња и смрт. И СВЕ ИЗМЕЂУ. Говори нам то списатељица кроз своје стихове и у њих утапајућу прозу. Попут таласа, безбедно смо ношени до хоризонта, или на траг, до обале књиге.

Какав ћемо запис за собом оставити, ми, *судараних судбина у тмини*, увек гладни љубави: „ваздуха, висине, боја и даљине”? Вања, свакако значајан. О узалудности бивствовања, нема говора. Галебове, лаванде и олеандре многих јадранских младости нашег југословенства овековечила је заувек. На срећу! С времена на време, драгоценом штиву се треба враћати, у очекивању новог, баш као што се враћамо стваралачком енергијом расписаним, запаженим савременицима: Марку Галићу, Ненаду Плавшићу, Немањи Драгашу, Немањи Новчићу и другима чије нам перо лежи.

Даје ли ауторка завештање, нама затеченим у животу, често у раскораку сна и јаве, а с погледом на *своје јуче*, између чистих и прљавих плаhti, поруком да: „Наш живот заувек траје”?

Иванка Радмановић, ненадмена и мила, изашавши из тишине, својим писањем у маниру поменутог југословенства – територијално и језички (*споловило, стегна...*), учинила је бекство у незаборав. Узбуркала је учмалост. Чујемо је јасно, разумевамо њене недоумице и страсти као да из чаше с ногицом отмено вино полако испијамо.

Живели!!!

По затварању књиге, налик остављања празне чаше на чврсту површину стола, остајемо опијени како поетском, тако и прозном речју које нам је на једном месту подарила, она која „чује” туђу мисао, она са чијег зида поглед пуца у бескрај, она чија је *мудрост очигледна*.

Знам неке који су се са децембарске промоције књиге уприличене у Панчеву, у музеју града, вратили са новогодишњим украсом за јелку, боје неба, у облику куће. То много говори јер се намеће закључак на насловно питање. Све нам је јасно. Недоумице су се заклапањем корица распршиле. Квалитет рукописа се намеће сам, између редова су и искуство и знање, те не чуди да је својом појавом у књижевности засенила оне који су много дуже на том путу.

А, живот нам, многима, да поновим ауторкину синтагму: *бешумно сипи*, док и сами као у песми „Црна вода” стварамо: „ништа од свега/све ни од чега” проналазећи, *J'espère*, неког с ким бисмо могли, као у париској песми „Јеловник”: „свукуд, и никуд” да попут птице из „Црвенорепог сокола” памтимо: *видљиво и невидљиво*.

Песник Раша Перић је своју поезију уобличио, између осталог, у „Слово је моја кућа”, а слова, речи, стихови, реченице, песме и прозни записи Иванке Радмановић, трагалачким крилима опијене прагом и, након лутања, одабраним парчетом неба, су и њена изборна кућа у коју радо, као читаоци, свратимо и којој се с времена на време, свесни изазова конкретне вредности, као уточишту животних лекција, враћамо. Дакло, добронамерни књижевни путоказ можемо потражити и у речима из интервјуа који је поводом објављивања књиге *На кори интегралног хлеба и оловци* (Народна књига, Београд, 2011) дао Милан Б. Поповић, а гласе: „Гурајте свој фазон и док постоји бар пет непознатих људи који истински цене ваш рад – има смисла бавити се тиме!” Нека списатељица Иванка, која обједиљује, не девалвира, која опчињава, не замара, која се не улагује, а прија, протумачи овај став са: „Не одустај!”

Мирољуб Милановић

СРБИЈА, УВЕК СВОЈА

(Зоран М. Мандић, *Србија у дубоким водама*, Београд: Заветине, М. И., 2015)

У збирци песама *Србија у дубоким водама* Зоран М. Мандић наставља и продубљује теме и идеје свог поетског света, увек у потрази за смислом постојања и певања, свестан да се „Песма рађа у себи у срцу“ (стр. 57), и да је „Дух песме / најближи духу ватре“ (стр. 7), да речи тек написане стичу ауру и да се тек онда приближавају узвишеном, духовном. На тај начин и груба материјалност бива укроћена. Песник тај пут прелази лако а с њим и читалац озарен светлошћу непобитне истине.

Окренут Христовом лику, у Мандићевој поезији није случајно помињање величине Достојевске поезије, њене метафизичке димензије. Велике теме и оно што је најплеменитије у европској књижевности у којој дело руског писца заузима високо место, присутне су и у песмама ове збирке, али уз обавезно истицање језика и његове битности за српски народ. Песник „Србије у дубоким водама“ зна да се истином и највеће тешкоће превазилазе. Вера у поезију, у њену исцелитељску моћ још једна је њена важна одлика.

Свестан времена у коме влада брзина, песник ће закључити: „Журба је судбина песме... / наелектрисани изливи нестрпљења / Немар над ћирилицом у епоси / нечувеног насиља енглеског језика“ (стр. 15).

Али, „Повампирени материјалистички свет“ (стр. 9), никако није оправдање за песниково предавање или узмицање, повлађивање тренутним хировима времена. Отуда и умесно питање: „Коме се то / За кога / моле српски песници“ (стр. 15). Високи идеали којима прави песник мора да тежи једино је мерило његовог деловања. Песник Мандић, зато без двоумљења исказује своје уверење: „Миран песник не треба народу / Он га својим ћутањем вређа“ (стр. 51). Овако оштри судови, истинити без икакве оградe, ако се пажљивије проанализира српско песништво у последње три деценије, сем неколико часних изузетака,

нису се могли наћи код српских песника. Већина њих задовољила се постигнутим и препустила летаргији, јаловом експериментисању и откривању већ откривеног, заборављајући на своје основно позвање и губећи сваку везу са стварним животом.

Песма по којој је збирка добила наслов „Србија у дубоким водама“, представља рекапитулацију песниковог виђења постојања и трајања народа коме припада. У Мандићевој визији „дубоке воде нису / Непријатељ Србије“ (стр. 37), напротив, оне јој помажу да продре у суштину свог бића и тако осигура трајање у будућности. Историјска искушења, казмати у којима је столећима био заточен њен „Врцави дух“ (стр. 37), само су поткрепљивале истину о њеној неуништивости. Зато је Србија „краљица својих несрећа“ (стр. 37), којој је „Бог подарио тврдоглавост“ (стр. 37). Она се, „не либи да пада и устаје“ (стр. 39), зато што су „Дубоке воде њен мираз“ (стр. 39). Овако тачно и поетски надмоћно сагледавање удеса и величине свог народа, дијахронично и синхронично, без патетике и великих речи, даје песнику за право да закључи: „Србија је вечно своја национална / Народна / Мањина и већина / Нема Србије без Србије“ (стр. 39). Извучена на светлост дана из дубина песниковог бића, прецизна у сваком стиху и синтагми, модерна и метафорична, са богатством асоцијативних значења, ритмички беспрекорна, ова песма се доима као дело због кога песник целог живота ствара. Ту је све: и историја, и етос, и надасве дух Србије. Зато забелешка о датуму настанка песме („У ноћи између 20. и 21. 4. 2014. год.“¹) налази своје оправдање у њеној коначној реализацији.

У истом кључу може се читати и песма „Вожд“ која има поднаслов „Есеј о високим речима“. Вожд је у српском језику висока реч јер подразумева највеће што се може дати за свој народ. Њено значење је много шире јер је у њу уграђено народно памћење. „Та висока реч сачувала је повест / Народног и у народу пробраног личног / Достојанства“ (стр. 43). Наведени стихови карактеристични су за Мандићеву поетику: покренути лук од почетне слике жртве преображен је у високи идеал народног достојанства и коначно доведен до симбола. Обичне, колоквијалне речи задобиле су ауру као да су први пут употребљене. То са речима може само песник који је њима потпуно овладао.

У песми „У колонији“ посвећеној сликару Милићу од Мачве, Мандић ће се запитати: „Да ли то идемо или се враћамо / У некој дру-

¹ Време великих поплава (нап. М.М.)

гој форми“ (стр. 47). То вечито одлажење и враћање, тај вечити круг од прошлости ка будућности и будућности која ће постати прошлост, чије ће постојање означити само друга форма, вечито је питање које постављају песници у свим епохама и на које не налазе одговора, незаобилазно је и у Мандићевој поезији. Прошлост се не сме заборавити јер „Од памћења се можеш колико-толико / Склонити, али из ропства заборава / немаш куд“ (стр. 49). За песника, заборав је синоним за смрт. Отуда је памћење, макар и најстрашније, увек боље јер омогућава избор. Песник „Србије у дубоким водама“ зна да је живот оно највеће што човек има и да до духовности може доспети само онај који га је у потпуности искусио. Као и Србија којој „дубоке воде“ не могу ништа и која из њих израња духовно увек јача и надмоћнија.

Александра Николић-Матић

ПРЕПОЗНАВАЊЕ

(Драгана Ћатић, *Плаветни сневач*, Београд: Алма, 2016)

У нас постоји књига Часлава Ђорђевића *Српски сонет* (1768 - 2008) *Избор, типологија* (ЈП Службени гласник, Београд, 2009). која нам сјајно илуструје да је најбоља традиција европске ренесансе жива и активна преко 240 година и у Срба.

Јер, писати сонет је врхунац песничког умећа, а писати сонет магистрале круна изазова за сваког песника. Бар оног традиционалисту.

Тако је маестрални Бранко Миљковић истицао да, парафразирам, нема велике поезије без строге и одређене форме.

Тежити перфекцији и складу којим се постиже експресија је једна од тајни добре ерудитне поезије, у коју бих, пре и изнад свега сместила пету по реду књигу песникиње Драгане Ћатић *Плаветни сневач* која се 2016. појавила у библиотеци Савремена књижевност издавачке куће Алма из Београда.

Драгана Ћатић пише о љубави, умирању, потрази за песничком речју и окренутости ка божанском, у оквирима хришћанске провенијенције.

Осим већ поменутог сонета магистрале, има још седамдесет песама распоређених у пет тематских целина: Вертикалом тишине, За ким звоно звони, Преображају склона, Љубављу угравирано, Рашчини ме песмом.

Превасходно лиричка, меланхолична по темпераменту, на релацији између своје женске природе и песме, Драгана Ћатић нуди изгубљени рај у коме се, преко песме, можемо пронаћи, а ми читатељке и идентификовати.

Владајући прецизно и одмерено језиком, она исти нуди као медиј комуникације и инструмент за саопштење неизрецивог, уводећи нас у један, рекла бих, раичевићевски неоромантизам којим кореспондира и са романтичарима старе провенијенције. Као на пример, са Ђуром Јакшићем, у четири катрена, са укрштеном римом и његовим Пу-

тем у Горњак. И док Јакшић пребројава кости јунака, Драгана пребројава песничко умеће, ламентирајући над сенима националне историје, моћи природе и саме суштине традиционалног уметничког израза који прецизно следи. Код Драгане Ћатић нема експеримента у форми.

На моменте ефемерна у женској осећајности, и односу са мушкарцима, врло је истрајна у односу према божанском. Њена плаветна из наслова је византијско плава, чак и када се поиграва са цитатношћу из светске књижевности. *За ким звоно звони* јесте омаж сонету какве су писали модернисти Дучић и Ракић, а у новије време Ненад Грујичић, Ракитић, Рајко Петров Ного, Тешић и Мирослав Максимовић, али и један разговор са Богом. Такве разговоре је узгред, водио и сам Хемингвеј, из чијег је култног романа и преузет наслов. Хемингвеј је истицао, још једна моја парафраза, да је учио да пише читајући Библију.

Созерцање у духовној поезији коме тежи ауторка је пут ка савршенству. Кретање од сложености ка простоти, од подељености ка јединству. Душа може стећи знање о божанским идејама налазећи узвишену лепоту и у стварима, између осталог.

Плаветне су и ауторкине љубавне песме. Оне по бројности доминирају збирком. Сада је та плава она којом се и у језику може поиграти, поставивши питање на пример, зашто је у енглеском језику плава боја тако тужна (још један ниво ерудиције романтичарски и трансцедентни волтвитменовски из *Влати траве*)

Плаветни сневач походи ноћас најдубље моје жеље...
(истоимена песма, 68 стр.)

И уместо закључка, цитат из рецензије др Милутина Ђуричковића: Драгана Ћатић пише онако како живи те, отуда, изједначава поезију са животом. Чин писања за њу је истоветан са самим животом, а то, уосталом, недвосмислено показује и песма *Певати=бити* која је, на неки начин, њен кредо и поетичко програмско начело, довољно препознатљиво за сагледавање уметничке особености и погледа на свет.

*Обалом смисленог и бесмисленог,
у невиделици видљивог ходам,
кораке усклађујем са сенкама песника
чији су гласови неумрли,
римујем се у ритму свога трајања
са одјеком њиховог крика
и светли ме траг издалека римом грли...*

Ана Ристовић

ПУКОТИНА КА ДРУГОМ

(Весна Кљајић, *Песму нема ко да напише*, Београд: Алма, 2017)

Најтеже је писати о љубави, колико год да се свима нама који волимо љубавне песме чинило да је онда када волиш, када стрепиш, надаш се, али и патиш због неузвраћености емоције или због раскида, уколико имаш талента за писање, лако написати љубавну песму. Можда и јесте лако излити на папир своје емоције, али написати добру љубавну песму је веома тешко. Зашто? Због тога што понети емоцијом коју изливамо на папир ни не примећујемо да смо лако склизнули у патетику, у баналност, у гомилу општих места и слика, у обиље већ виђеног, и да смо тиме изневерили оно што јесте особина сваког истинског осећања, а то је аутентичност и посебност. То се, нажалост, дешава многим, дешава се и онима који иза себе имају обилато књижевно али и животно искуство. Добра љубавна песма, добра песма о љубави, тражи и извесну дистанцу. А колико пута нам се тек десило да бисмо тако волели да преточимо у речи оно што осећамо, али, једноставно, не умемо, зато што песму нема ко да напише.

Песму о љубави, искрену, квалитетну, која одолева свим горепомнутим опасностима, има ко да напише, то је Весна Кљајић која се својим песмама већ појављивала деведесетих година у српској периодици, али чији песничко-прозни првенац имамо тек сада прилике да читамо. Стрпљиво и пажљиво је она градила свој песнички свет, препун снажних, еруптивних емоција. Веснине песме су, наиме, целе од жара, од унутрашњег дамара, немира, трзаја, грцаја, устрепталости, жудње, чежње, меланхолије, али и покушаја да се тишина која расте између двоје превазиђе, да се пружи рука преко амбиса, преко подељених обала ка другоме, а тај други смо понекад и ми сами, „кад изнедри се пукотина а моста нема“ („Нож“). Цела њена поезија заправо и јесте потрага за другим, за оном другошћу које је давно пронађена па изгубљена идеална половина, она половина о којој је још писао Платон, а у чије постојање ретки срећници имају привилегију да се увере да заиста посто-

ји и да „само се једном деси“, као што ће рећи песникиња у једном свом стиху.

У том смислу, љубавни бол и недостајање као последица губитка вољене особе, раскида, у овим песмама бива надограђен, и постаје не само бол за другим кога смо изгубили већ и бол због распопућености властитог бића које након губитка никада не остаје цело, али, истовремено и бол као последица недостајања оне сродне душе која нам је дата, а коју можда никада у овом животу нећемо срести. Или смо је само наслутили у неком погледу, неким очима „изван сваког зла“, неком уздаху, неком сну, неким дугим разговорима када нам се учинило да смо корак ближе хармонији сфера, корак ближе великом Једном. А све је, већ од првих стихова, у непрестаном измицању, и о том измицању Весна пише: „пружиш руку да ухватиш / маслачкову поседу главицу, / она се макне тих изнад шаке“; „протежеш се да је досегнеш, / на прсте успињеш / она измиче носећи у себи / чаробан код.“ („Срећа“) У томе је универзалност песникињиних мотива и тема које, и онда када говоре о љубави и о губитку љубави не говоре само о њој, већ у својим дубинским слојевима покрећу и неке егзистенцијалистичко-онтолошке теме. Због тога и донекле нелогичан наслов овог текста „Пукотина ка другом“ – наиме, пукотина, расцеп је нешто што очигледно постоји, али и потреба, да се са свешћу о том јазу, ипак допре до другог изван себе, до другог у себи, до себе самог.

Чини се да се песникиња, управо зато што њене песме говоре о суштинској, универзалној потрази за одметнутом другошћу, одметнутом хармонијом Бића, одметнутим делом себе који смо некада једном били и надамо се да изнова можемо бити, одлучила и за графичко решење којим су све песме штампане великим словима: о великом, о божанском, о суштинском, о души, може се писати само уколико свакој речи поклонимо сва велика слова.

Ова збирка у себи, међутим, садржи и поетско-прозне записе, лирске минијатуре од којих свака, на свој начин, дочарава специфичну ситуацију егзистенцијалне самоће, суочавања са пролазношћу и смрћу, са губитком, суочавања са варкама и илузијама стварности које нам се непрестано намећу, а посебно онда када у свет срљамо чистог срца. То су прозно-лирске минијатуре које говоре и о тежини свакодневља и бремену које се упорно, непрестано сваљује на рамена, али и о првим открићима ероса и жудње. Оно што свакако можемо закључити након читања ове збирке је и то да су у поезији али и у прози Весне Кљајић

танатос и ерос врло суптилно испреплетани, чак и онда када се на први поглед чини да ничег таквог у њима нема... То је посебно видљиво у сјајној причи „Срце“, у којој ауторка такође показује раскош донекле архаичног стила и вокабулара који успешно дочарава атмосферу прошлих, ратних времена и сеоске средине. Управо то је и заједничка одлика свих прозних записа ове збирке коју карактерише стилско-језичка разноликост и вештина ауторке да се упусти у различита дискурзивна поља.

Када је реч о самом језику и песникињином односу према њему, може се приметити креативан и иновативан приступ. Ауторка је, наиме, понекад склона стварању кованица, а понекад коришћењу оних речи које носе извесну патину и древност. Све то даје додатни квалитет њеним песмама и прозама, уносећи у њихов израз својеврсну живост, динамичност, гипкост и драматичност. Све је у овим песмама и прозама од извесног „пуцања дамара“ скривених архива душе, од потребе за превазилажењем граница чак и онда када се чини да су оне непремостиве, од запитаности у сврсисходност следећег корака и самозапитаности („Да л` да се упутим корака бестрахна, / ил да уз ограду, опрезно тапкајући / корак по корак за наду размењујем“) али такође и од специфичне чулности мотива и слика, од опишљивог чак и онда када се говори о невидљивом.

Загонетан је завршетак ове књиге, та кратка прича-парабола под називом „Грех“. Грешник прикован за палубу брода који плови из једне Нигдине у другу, претоварен путницима, истовремено је и разапети Христ прикован за грешно дрво свих наших сумњи и посрнућа, али је и свако од нас, који пловимо по мору живота, у потрази за властитим испуњењем и довршеношћу, иако вечито сумњамо у њену могућност. Није ли онда та палуба за коју је прикуцан грешник заправо праизворни грех који носимо сви, и од кога је немогуће побећи? Јер, може ли човек побећи од сумње?

Или је можда тај грешник заправо она друга, одсутна половина за којом се трага, и која је сведок наших различитих потонућа? Питање, као и свако право, остаје без јасног одговора, јер у нама је да га допишемо. А песму ИМА ко да напише, и њена ауторка нас је управо обогатила збирком препуном емоција, која је, поуздано можемо рећи, најави и неких њених будућих, нових поетских открића и пловидби.

Верица Тадић

АЛТРУИСТИЧКИ ПОГЛЕД У БУДУЋНОСТ

(Др Милован Гочманац, *Врлина песме*, Београд: Copy studio, 2015)

*Истина је као бакља, али огромна;
због тога се сви ми трудимо
да само трепћући прођемо поред ње,
чак у страху да не изгоримо.
– Јохан Вофганг Гете –*

Једна од најважнијих врлина поезије је у томе што, непрекидно, указује на потребу да се свет мења и буде бољи. Њен допринос је у томе што слави људске врлине, знање, љубав и све што је узвишено и достојанствено.

Нажалост, свака епоха, у развоју људског друштва, имала је свој болесни презент, у коме је апсурд био повод за славље. Врхунац апсурда била су, свакако, ратна славља. Периоди када су војсковође – освајачи туђих територија, пораз људскости, због уништавања других народа, преименовали у тријумф.

За диктаторске режиме, примитивизам и незнање су најбољи савезници, лако се омасовљују и постају заштитни бедем власти. Непросвећени слојеви друштва у владавини знања виде највећу опасност, јер би изгубили, стечене позиције и вратили се тамо где припадају: у мрак. Зато се свим средствима боре да остану, на том заштитном бедему власти, а да би у томе успели, савладаће добро прву лекцију: измишљање непријатеља.

Ви славите сумрак слободе, / победу великог мрака, обраћа се песник таквим славодобитницима и опомиње да слободе нема тамо где за славуја кавез се искива.

Из олако схваћеног појма слободе рађају се разни, најекстремнији изми. Заправо, најчешће анархија. Самовлашће. Диктатура, најши-

рих размера. Под лажним плаштом демократије, уништавају се читави народи, њихова традиција, култура.

Једино је у тој поплави *изама*, АЛТРУИЗАМ спасоносни лек и услов за опстанак света. Без човекољубља нема ни здраве нације, ни здравих међуљудских односа.

„Из правичности и човекољубља теку све врлине“, истицао је Артур Шопенхауер. И песма „Алтруизам“, из песничке књиге „Врлина песме“, др Милована Гочмана, баш у том смеру путује.

Упркос свему, после свих суноврата и катаклизми, преживеће само алтруистички поглед на свет и живот, он никада неће бити угашен. Јер је он далековид и види и будући хоризонт. Будућност нам је дала шансу да живимо и данас. Моје је убеђење да човек, никако, није могао доћи само из прошлости. Напротив! Из неке, нама непознате будућности, најумнији људи, у разним цивилизацијама добијали су одговоре за време у коме су живели. Узмимо само за пример, величанственог Николу Теслу, за кога кажемо да је осветлио свет. За своје проналаске и открића добијао је идеје из неког будућег, и нама данас, недокучивог света. Визије које су настајале у његовој „умној лабораторији“ из неког вишег света су.

Ако желимо да нас будућност води, а прошлост учи, онда се морамо борити зато да човек човеку буде највећи ослонац и пут у заједничку, срећну будућност, а не пут у истребљење људске врсте.

Кратковиди и разроки погледи не виде да: *реке (...) не пију своју воду (...) дрвеће не једе своје плодове*, упозорава Гочманац.

У овој песми, коју можемо доживети и као неку врсту ПОСЛАНИЦЕ, Гочманац мудрошћу опомиње да само мудрост и може бити прави пут за проналажење праисконске чистоте и неоскрнављене истине. Враћањем у завичај изворне истине сукобљени појединци и државе, могу, ако желе, пронаћи и ону врсту дијалога која их зближава и повезује, кроз оплемењену размену свега оног што је лепо, узвишено и добро.

Највиши степен алтруизма је баш у оном што дајемо другима, јер само то увећава нас у другима и друге у нама.

О томе говоре и Гочманчеви стихови из наведене песме:

*Све што је велико,
увек је у корист других.*

Доброчинитељи су прави пример за то. Без њихове хуманости не би било ни великих достигнућа, ни неопходне подршке у тешким животним ситуацијама. Ниједан човек не може живети сам, без пријатељске подршке и помоћи.

И као што *Сунце не чека* (било чије наређење) / *да разнесе светлост / и топлоту* /, тако и сваки човек треба да хрли у сусрет другом човеку, са радосним озарењем и племенитим побудама.

Песници и уметници, свих профила, стално буде успавану друштвену савест. Позивају је на преиспитивање, чак и онда онда када знају да не могу битно утицати на друштвена кретања. Они, стално, држе очи широм отворене и њихов поглед допире до оних који се не мире са пасивним прихватањем стварности, ма каква била.

Ако анализирамо цео Гочманчев опус, у књизи: *„Врлина песме“*, укомпонован у четири циклуса, приметимо да у њему, махом, преовлађују овакве теме.

„Славуј склупчан у чуду“ (први циклус) обилује поетиком песимистичких слика свакодневице, у којој се и славуј, птица са најлепшим гласом, *счуђен склупчао* у остацима порушеног гнезда и ћутањем лавент обзнањује.

Певао је славуј у касно вече и рано праскозорје. А *његова песма* / *сливала се у меке душе лептирова* / и у *гавранова тврда крила*, све док му моћни орао није разорио дом.

Стихови ове песме алузивно указују на односе међу људима и доминацију охолости, од које слабији немају шансе да се заштите. Човек је тај славуј за кога се кавез ропства искива.

Као и већина песама у збирци *„Врлина песме“*, и *„Балада о бескућницима“*, припада корпусу ангажоване, стварносне поетике свакодневља. Но, то су теме које карактеришу сва времена. Нема времена које није имало своје бескућнике. И данашњи бескућници трагају за отпадом, у коме дише још понеки обрис удобности из раскошних палата, за просутом храном и неугашеним пикавцем, чак. За њих је то благо. Питамо се, с разлогом, колико обесправљених живота дише у луксузном одијуму новопечених богаташа.

И *„Траг мудрости“* (наредни циклус) обједињује песме, распоређене на два таса животних теразија. На једној страни је благостање, а на другој безнадежност.

Да ли су они који живе у благостању заслужили тај статус, и да ли су безнадежни криви за свој удес? То су питања на која није тешко

одговорити, јер је на тасовима животних статуса и судбина јасно уочљива права и квази вредност.

Слава, најчешће, незаслужена, припада моћницима, који су приграбили и туђе богатство. Част, знање и чистота, краше оне који, углавном, немају шансе да свој квалитет и докажу.

То сви видимо и знамо, али, нажалост, знамо и то да се тај однос не може брзо и лако мењати. Песнички бунт је она врста протеста која покушава да покрене или бар иницира промену. Ма како чудно звучало, песници, каткад, заумном алхемијом речи, стварају невероватне феномене, који су и за њих велико изненађење. На то указују и стихови Бранка Миљковића: „Песник је онај који у другима лечи болест од које сам умире“.

У моћ поезије верује и Милован Гочманац, иако његове песме, често, израћају из свеопште песимистичке слике садашњег света. Његова је девиза да се певати мора и кад време за песму није, јер ако престанемо певати цео свет ће утонати у безгласну, пасивну ћутњу.

Песнички дух продире изван граница ропства и глорификује оно што човека чини човеком, ма где био, а то је, пре свега, достојанство.

У песми „Амбиција“ Гочманац контрастима дистинкције указује на две врсте робова: оне који су добровољно изабрали ропство и оних који су туђом вољом постали робови. Први служе разне господаре, само због личне користи. Пред њима пузе и понижавају сами себе. И то је најтрагичнија врста ропства, због чина самоиздаје и самопродаје. За кога живи човек који сам себе издаје и сам себе продаје?!

Од те неслободе нема веће. Ропство које човеку намећу разни властодршци није увек неслобода.

Ако те други покоре, ти још увек имаш себе, можеш да покажеш ко си кроз част, врлину, непристајање на злочин и томе слично. Има доста историјских сведочанстава о људима који су и у најсуровијем ропству остали духовно и достојанствено узвишени. Живот и дело Владике Николаја Велимировића, пример су просветљења и у најнедостojанственијим условима.

Највећи роб је онај који је сам себе сместио у тамницу, без слободе, јер његова воља не одлучује, не креира, не ствара, он слепо следи пут вођа и моћника, свих оних који га награђују незаслуженим даровима. И у томе је, та најбитнија разлика у појму ропства.

У Гочманчевим песмама најприсутнији је призив човекољубља, а то изражавају и ови стихови:

*На гнев сурових и безобразних
одговорићу
благошћу...*

Благост, та лепота којом човек сам себе оплеменењује и кад му је најтеже, најбољи је одговор и за неправде и зла. Гандијевском мудрошћу, Гочманац остиховљује своје погледе на свет и збивања у њему. И свако насиље, сматра он, ако не одмах, онда у дужем процесу, *разбиће се о племениту лепоту / благости*.

Део одговора на турбулентне и нехумане друштвене односе, можемо наћи и у трећем циклусу: „Ал, ипак, пишем песме“, којим аутор заокружује поетски триптих ангажоване поезије.

У завршном одељку („Написати хаику“) сусрећемо се са хаику песмама Милована Гочманца.

Духовна снага је изнад свих постојаности и свих трајања. Духовним ангажманом покрећу се нове идеје за промену друштвених односа. Тако се, једино и може променити песимистичка слика света. Милован Гочманац нас позива да заједно стварамо оптимистичку стварност.

Насловом једне песме Милован Гочманац наговештава могућност стварања оптимистичке стварности. У насловима друге две песме он нијансира размере неправде и констатује да је, у сваком случају, врлина живота у чину разумног одговора на све неправде. А та врлина, која кроз песму путује, кад-тад донеће бољу будућност.

ИЗ НОВИХ КЊИГА

Зоран Спасојевић Паске: „Будућност“

Илија Бакић

ЧИТАЊЕ СИГНАЛА

(„Everest Media“ – Међународна културна мрежа „Пројекат
Растко“, Београд, 2017)

СИГНАЛИ 21. ВЕКА (ЛИЧНИ ПОГЛЕД)

1.

Прелиставајући до сада изашле бројева часописа „Сигнал“ као и истоимене алманахе, знатижељни ће читалац понајпре открити мноштво поетских и прозних дела писаца пристиглих са свих меридијана помешаних са визуелним радовима односно теоријским списима. Разноликост литерарних поступака и стилова толика је да би се могло поставити питање заједничког чиниоца који везује све ауторе. Ипак, обухвати ли се широким погледом понуђено мноштво почну се разабирати и контуре црвене нити што спаја радове и која би се дала сажети (уз свест да се остане недовољно прецизан) у тврдњу да су сви текстови креативни покушај одговора на изазове савременог друштва. Ма колико да је такав напор мали спрам тоталитета који покушава да спозна и осмисли, одговор је начин да се обзнани сопствено постојање и, кроз тај чин, успостави дијалог са савременицима, прецима односно упути порука потомцима. Оно што ова дела, упркос свој шароликости, разликује од осталих из текуће уметничке продукције јесте управо та окренутост надлазећим временима која доносе нове начине живљења и другачије вредносне скале; уместо пасивног чекања да се одређени односи искристалишу па да се, тек тада, о њима размишља и пише (како се то ради у оном делу литературе који није дефинитивно и неопозиво окренут прошлости као јединој правој теми „озбиљне“ књижевности), сигналисти крећу, отворених очигу/ушију/ума, у сусрет променама, трагају за њима и, у специфичној интеракцији са стварношћу, барем за неки степен утичу на исту (а и тај сте-

пен је безмерно више у односу на ауторе који су се определили за пасивни, посматрачни став према окружењу). Отуда Сигнализам и припада авангардним уметничким покретима који су увек, и када су били у праву и када су грешили, трагали за изразима адекватним текућем тренутку у коме се, пак, налазе корени времена која долазе.

2.

Авангарда није масовна појава. Чак и међу уметницима, за које важи да су креативнији део човечанства, склоност ка трагањима ван усталих стаза није уобичајени начин понашања и делања; много је угодније и сигурније, речју комформистичкије, кретати се стазама које су утабили претходници и којима гази огромна већина савременика. Здрава доза конзервативизма гарант је припадности групи, добијања признања од истомишљеника односно могућег напредовања на академским лествицама 'бесмртних'. Као и свака друга организација Хомо Сапиенс Сапиенса, и уметничка 'средина' нуди многе предности које произлазе из унутрашње повезаности и јединствене одбране од уљеза изван редова 'проверених'; логика групе у непријатељском окружењу јасна је и сврсисходна и тежи остварењу идеала у лику дисциплиноване самодовољности која успева да укроти све психолошке неприлагођености појединаца и приведе их заједничком циљу.

За разлику од оваквог самоодређења, авангардни уметнички покрети инсистирају на отвореном сагледавању свеукупног окружења, одбијају да фетишизују традицију и теже стварању другачијег израза и вредносне скале. Њихов, дежурни циљ' свакако је и разбијање окошталних уметничких 'средина' као представника заосталог света и свести; отуда и отворена нетрпељивост према свему етаблираном и академизованом. Овакви покрети, за разлику од својих противника, имају препознатљиви животни век; док 'средина' истрајава у намерама да се што мање креће, једва пристајући на природне смене генерација, авангарда настаје бурно, групише се око идеје или појединаца, развија, снага јој нараста све док не почне да се расипа, било зато што окружење пружа ефектан отпор променама било зато што сами актери одлазе, вођени сопственим трагањима у нове сфере, напуштајући мање или више чврсто (не)организовану срж покрета. ...

Namik Dokle

KĆERI MAGLE

(„Conectum“, Sarajevo, 2016)

Neočekivano me obuze strah. U jednom dahu sam trčao do kuće. Izvukoh skriveni kamen i srce mi se vrati na mjesto; niko nije dirao učiteljeve papire... Ušao sam u podrum, u kojem držimo drvene kace za turšiju i sok od krušaka, nabio sam se u ćošak i počeo listati papire. Osim pjesama koje sam čitao u njegovoj sobi, bilo je i drugih. Vidio sam neka pisma koje je neko koga nisam poznavao slao čas iz Skadra, čas iz Kuksa. Onda mi se oči zaustaviše na požutjelom pismu, na kome se vidio naslov: “`Glas Amerike` o Gori i Goranima”. Za razliku od ranije, ukočenost mi je prošla od glave do pete; stajao sam načuljenih ušiju. Ništa se nije kretalo, osim straha koji me je kopkao.

“Zbog toga me istražitelj pitao za taj `Glas Amerike`”.

Još nisam znao šta je bilo, jer trojica-četvorica koje sam pitao nisu mi ništa odgovarali, ali su me posmatrali kao da sam šejtan ili kao da me zahvatio, ne tifus, nego crna kolera. A zašto učitelju trebaju te stvari o našem kraju? Na drugom papiru, čitao sam podatke nekog historičara koje je preuzeo iz “osmanskog deftera”, kako je zapisao učitelj. Tamo piše da je 1571. godine Bukojna imala 41 kuću i devet bečara i plaćala je 3040 akči poreza. Godine 1571. Bukojna je bila dio timara Mustafe, miralaja Dukađinskog sandžaka, dok je 1591. godine bila dio timara Sulejmana, sina Mehmet-begovog. U drugom dokumentu stoji da je Bukojna 1921. godine imala 300 kuća. Nisu ostale i dvije stotine, mislio sam... Tako se to kretalo u našem selu, kad smo imali hljeba – povećavalo se, kad ga nije bilo – smanjivalo se. Učitelj je želio pisati našu historiju, mislio sam, zato je često odlazio Majki, za koju je govorio da je “živa historija”. “A koja je mrtva historija?”, htio sam ga pitati, ali mi se pitanje činilo neugodnim i odložio sam ga za kasnije..., za kasnije... Nikad! Ostalo mi je da čitam samo ono što su drugi pisali o našoj Gori.

“Mala etnička grupa u pokrajini Kosovo, za koju se, uglavnom, ne zna, traži svoj identitet. Dopisnik `Glasa Amerike` za Istočnu Evropu posjetio je mjesta u kojima žive Gorani Kosova i poslao ovu reportažu:

‘Na obroncima Šar Planine, duž albanske granice, u jugoistočnom dijelu Kosova, nalaze se naselja sa oko 16 hiljada Gorana. Na planinskim padinama nalazi se 18 većih i manjih naselja. U 18 sela žive samo Gorani. Oni se odijevaju kao Albanci, islamske su vjeroispovesti i govore dijalekt koji oni zovu ‘goranski’ ili ‘našinski’, što na njihovom govoru znači ‘naš jezik’. Mnogi od njih emigrirali su u Tursku, iako njihov jezik nije turski. Mnogi su iseljeni u druge dijelove Kosova, čak u Beograd i Bosnu, u potrazi za boljim poslom. U ovim selima nema industrije i, zbog nedostatka posla, gotovo su sve žene domaćice.

Niko ne zna pravo porijeklo Gorana. ‘Došli smo iz magle’, kažu tužno. Ne zna se tačno jesu li slavenizirani Albanci, slavenizirani Turci, islamizirani Slaveni, Makedonci ili Srbi. I Bugari ih svojataju. A oni se osjećaju kao jetimi, ‘Jetimi, ali u svom domu’. Dugo su živjeli među Albancima tako da su dosta prihvatili njihovu tradiciju. Srpski, albanski, turski, makedonski i bugarski učenjaci tvrde da Gorani pripadaju njihovom narodu. Neki Gorani kažu da je njihov dijalekt slavenski, nazivaju ga jezikom i smatraju da je samo njihov i da on određuje ko su. Većina njih, jednostavno, kaže: Gorani su Gorani.

‘Ne znamo kako je formirana goranska etnička grupa. Nemamo mnogo učenih niti školovanih ljudi, mi gotovo nemamo ništa, osim naših tužnih pjesama’.

Gorani su jednostavni ljudi. ‘Koliko je daleko Amerika u odnosu na Beograd?’, pitaju oni. Gorani smatraju da nema nekih ekonomskih razlika između njih i Albanaca. Evo kako jedna Goranka opisuje odnose između njih i Albanaca:

‘Dobro se slažemo jedni sa drugima. Isto poštujemo i Srbe i Albance. Naša imena su muslimanska. S Albancima imamo istu vjeru’. Žena iz Gore kaže da Srbi misle da su Gorani Albanci zbog njihovih imena. Ali, dodaje da su njihovi odnosi s Albancima i Srbima isti.

Neki Gorani smatraju da se njihov dijalekt može učiti u školi. Oni priznaju da je srpski, mada lakši od albanskog, ipak njima težak.

Međutim, izgleda da strah od kaznenih mjera sprečava svako aktivno kretanje u pravcu da se goranski prizna kao njihov službeni jezik.

Prevod: dr Sadik Idrizi

Vladimir Radić

JEDNA VEDRA DRAMA I JEDNA POMALO TUŽNA KOMEDIJA

(„Alma“, Beograd, 2017)

VEČE U BRISELU

PRVI ČIN

Leto, več, restoran na uglu ulice, iznad restorana natpis „69“, za pultom pored ulaza šef sale. Iz daljine dopire muzika uličnih svirača.

Pred restoran stiže Žak Dšan.

Malo iza Žaka, sporog koraka kako ga ne bi sustigao pojavljuje se Mihael Bauman.

Žak:

– Šest-devet. (Podiže ruke prema natpisu restorana.) Šta ima bolje od šest-devet? Ništa. (Smeje se značajno, krevelji se, namiguje.) Šest-devet je najbolje!

Šef sale:

– Msje¹?

Žak:

– Rezervacija stola za Dšana (pokazuje na sebe) ... i njegovo društvo.

¹ *Monsieur* (franc.) – gospodin.

Šef sale prelazi prstima preko spiska na pultu, klima glavom, onda vodi Žaka do lepo postavljenog stola u prednjem delu pozornice. Na stolu beli stolnjak, cveće, svećnjak, blistaju se čaše raznih oblika. Šef sale pali sveće.

Pred ulaz restorana smešta se prosjak, seda na ruksak, stavlja posudu za novac ispred sebe, zveckajući novčićima u posudi.

Pauza

Pred restoran stiže Bauman, zastaje, vadi tabakeru, pripaljuje cigaretu. Prosjak pruža ruku, Bauman mu u ruku spušta jednu cigaretu. Šef sale se vraća za svoj pult pored vrata, tera prosjaka. Šef sale gleda upitno Baumanu, ovaj mu pokazuje svoju cigaretu.

Bauman (zaviruje u restoran):

– Eno onog Žaka Dšana, ili možda ... Dešana. Stvarno, čuje li se to „e“ ili se ne čuje? pitanje je sad. U svakom slučaju teško je izgovoriti to čudno prezime pravilno, Valonac je, Francuz, ili i jedno i drugo, odavde je, mada to samo po sebi nije ništa osobito loše ... (*Otresi pepeo cigarete.*) Večeras izigrava domaćina iako svi mi odavno izravnavamo svoje račune odvojeno, svako iz vlastitih izvora. Žak je taj koji je preporučio ovaj restoran, koji sam i ja znao, restoran sa šezdeset i devet jela od riba, školjki i ostalih plodova mora. Osrednja adresa. Brisel. (*Vadi mobilni telefon, zagleda ekran.*)

Držeći se za ruke dolaze Melani Jensen duge kose, u mini-suknji i muškobanjašta Kjara Moreti kratke kose s ljubičastim pramenovima. Bauman vraća mobilni telefon u džep. Kjara i Melani se pozdravljaju sa Baumanom.

Kjara:

– Ugodno veče ... Toplo.

Bauman:

– Leto počinje. Nova boja kose?

Kjara:

– Nova! Letnja.

Todor Dode Rajić

VARIOLA VERA MOJE MLADOSTI

(„Alma“, Beograd, 2017)

Ljermontova 22, Beograd, Srbija

24. mart 1999.

20.00 časova

„Halo! Bojana, ti si? Ovde čika Toša. Kako si, Bojana, zašto nisi na glumi?“

„Gde je Neda, čika Tošo?“

„Neda je otišla na glumu, pre pola sata. Zašto plačeš, Bojana? Šta se desilo?“

„Čika Tošo, bombardovaće nas. Videla sam na internetu avione kako poleću.“

„Bojana, to apsolutno nije moguće. Ti si nešto pogrešno razumela. Nema šanse da nas bombarduju. Nema odluke Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija. Oni ne smeju ni da uđu u naš vazdušni prostor. Bojana, ja ti garantujem životom da je to nemoguće.“

„Ne znam, čika Tošo, ali ja sam videla.“

„Smiri se, nemoj da se nerviraš, nemoj da plačeš. Obuci se lepo i idi na glumu. To je najbolje. Samo si se uplašila bez razloga. Biće sve u redu! Zdravo, Bojana.“

Ova deca su luda. Veruju u sve što vide na tom internetu. Moram jedno poslepodne da sednem i naučim da koristim taj internet. Evropljani počinju ozbiljno da me nerviraju. Prete nam već mesecima, to je njihov posao, to shvatam, ali ubeđen sam da nas uopšte ne razumeju. Ko može da im pokloni Kosovo, tek tako?! Bio bi mrtav sutradan, ma ko to bio.

„Todore, mislim da Neda zvoni. Zašto se vraća tako rano? Tek je otišla na glumu. Izgleda da se ipak nešto dešava“,

„Dragana, ženo moja draga, budi smirena, sve će biti u redu. Sada ćemo da vidimo šta ima novo.“

„Tata, izgleda da će da nas bombarduju. Vratili su nas sa glume... tamo su svi u panici”.

„Nedo, nemoj da veruješ u te besmislene priče. Ko će da nas bombarduje?! Evropa, Amerika? Pa, ko smo mi?! Mi smo previše mali da bi oni zbog nas reskirali sukob sa Rusima. To bi bio presedan van pameti. To je apsolutno nemoguće.”

„Tošo, ja čujem sirene za uzbunu, izgleda da deca govore istinu, ti nisi u pravu, ti u stvari nemaš pojma, ti si obična budala.”

„Dragana, nemoj da se nerviraš, pusti radio da čujemo vesti, pusti Studio B. Moguće je da će nešto da kažu. Stvarno sviraju sirene. Ovi naši jesu kreteni, ali ipak mislim da nisu toliki da sada vrše neku probu.”

„Todore, na Studiju B priča neki Avram Izrael.”

„Draganice, super, baš ima lepo ime! I, šta kaže?!”

„Evo, slušaj šta priča taj Avram. Da li čuješ, Tošo?”

„Da, čujem, draga, jasno čujem.”

„Pažnja, pažnja! Vazдушna opasnost za Beograd! Beograđani, lagano i bez panike pođite odmah put svojih skloništa i zaklona. Otvorite prozore, spustite roletne, zatvorite žaluzine, isključite struju. Zatvorite dovod vode i gasa. U skloništima sledite dalja uputstva Gradskog centra za obaveštavanje. Gotovo!”

„Ovaj priča kratko i jasno. Moramo u podrum. Mi nemamo sklonište. Ako bude brutalno bombardovanje, ovaj naš podrum je katastrofa. Ipak, u podrumu je najsigurnije. U stanu imamo mnogo prozora. To staklo je najveća opasnost. Mama, uzmi najpotrebnije stvari i svoje lekove. Spakuj sve u torbu i kreni ti prva sa Nedom. Ja ću da ostanem da isključim sve aparate iz struje. Nedo, povedi babu dole. Ponesi ćebad da se baba pokrije.

Kad siđem, ja ću da otvorim onaj stari otoman da ona može da lege. Biće fenomenalno. Nedo, podrum je pun tvojih starih igračaka. Moći ćeš da se igraš sa lutkama.”

„Tata, ti se uvek šališ. Nije smešno!”

„Dode, ja treba sutra ujutro u sedam sati da idem na dijalizu. Da li će bolnica da radi? Ovo je moj kraj. Ako bude kao u onom ratu, od dijalize nema ništa!”

„Nemoj da paničiš, mama. Sve će ovo da se završi za dva dana. Oni nam samo prete. Dogovoriće se nekako.”

„Tata, predsednik Milošević treba da podnese ostavku. Ovo nije smeo da dozvoli!”

„Nedo, ti imaš petnaest godina, pusti da se politikom bave stariji.”

Станимир Трифуновић

РУКОПИС ЈЕДНОГ МЕЛАНХОЛИКА (АРХАИЧНИ РОМАН У ШЕСТ ДАНА)

(„Алма“, Београд, 2017)

ПУТОВАЊЕ У ЧЕХОВЉЕВУ НОВЕЛУ

Из Крушевца сам кренуо у петак, 29. 04. 1994. године, касно увече, који минут само пре поноћи, по кишовитом, и за то доба, врло хладном времену. Пресео сам у Сталаћу, проводећи време до доласка воза у тмурном, полумрачном ресторану на железничкој станици, готово припијен уз стару, прашњаву пећ, ложену дрвеним угљем, чију су немоћ сувим дуванским димом штедро надокнађивали шверцери различитом робом, бескућници, пијанци и остали пробисвети. Моју општу слабост додатно је подстицало слабо, муком исцеђено светло из једине сијалице која је горела и иначе пожутеле и замашћене зидове ресторана, чинила још суморнијим. Најаву већ доцнећег воза дочекао сам, признајем, са недоличним олакшањем. У Скопље сам, међутим, стигао готово бодар и сасвим чио, а са првим сутоном, један сат потом, крочио на влажне бањске плочнике. Туробност је надмоћно господарила крајоликом а магла урањала дубоко у квартове и дворишта. Бању, наравно, нисам уопште познавао, чак ни по чувењу и ни слутио нисам какав положај заузима, премда ми је др Анђелковић у више наврата наговестио живописност природе и њене терапијске могућности. У ствари је то било месташце у дубоком усеку између високих брда обраслих густом, листопадном шумом, наслоњено уз веома раскошне и чудно надахнуте стене које урањају у надкриљене брегове, месташце питомо и кротко – прострто уз обале једне малене, убоге реке којој напослетку нисам дознао име, ако га је уопште и имала. Мостићи су преко ње, међутим, били из претходних епоха, дрвени, неосакаћени модернистичким адаптацијама и готово древни. Бања је иначе, до те мере била мајушна да се лаганом шетњом могла обићи за двадесетак минута и уопште узев, подсећала је на једно

велико и лепо украшено заједничко двориште. Моју овлашну очараност кратким, бочним шеталиштима и једноставно уређеним парковима уз саме обале речице, није могла омести хладна, ромињајућа киша која је опустелу бањску променаду чинила необично шкртом и суморном.

Но, прилике су уистину биле сасвим сложене, перспективе моје мисије прострте изван свега што је било актуелно и ја сам већ грозничаво био обузет другим мислима, испред самог тренутка у којем сам објективно битисао. Безмало, скоро да сам у својим оптимистичким плановима већ и напуштао симпатично, бањско месташце. Гломазне и робустне фантазије су ме опседале силовитије него иначе и у мени је нагло забујало готово импулсивно нестрпљење. Није се, међутим, тако доцкан могло ништа... На концу сам био принуђен да потражим мењачницу, да бих, пронашавши је, био разочаран и чак помало расрђен, јер је курс који је нудила из арогантних њушки својих службеника био знатно неповољнији од оног који су диктирали улични дилери девизама, шеретски распооређени надомак шалтера над који сам нагнут пружао банкноту од сто швајцарских франака. Најзад, потражио сам смештај. Цене су ми се учиниле сувише високим, што оне уистину и јесу биле за моје скромне прилике, а заузврат, понуђеним комфоном нисам могао бити особито задовољан. Штавише. Утехе ради, нисам придавао нарочиту важност детаљима који су у том часу били посве споредни у мојим контраверзним настојањима. Или сам барем тако мислио. Важно је било пронаћи кров над главом и започети неделикатни акциони план. Напослетку, након скоро двосатног трагања, уморан и доброно покисао, одсео сам у вили „Барок“, у собици у којој једва да сам се могао честито и окренути, без одговарајућег намештаја и у хигијенском смислу прилично запуштеној. У таванским угловима је било паучине а преко шкрипућег, дашчаног пода милеле су којекакве бубе које су излазиле не знам од куда и нестајале не знам куда. Двадесети век... Сада знам, међутим, да је избор био плод детињастог нестрпљења, непризнатог умора и исцрпљености, а не укуса и могућности. Фолклорни, приватни смештај, којег је додуше било у изобиљу, нисам обилазио изнервиран признањем једног од упитаних домаћина-издавача да је свака кућа претворена у мали хотел са ценама вишим од оних по којим су нудиле државне установе.

Милан Јовановић

ГЛАСОВИ ПРОШЛОСТИ : ПРИПОВЕТКЕ

(„Српска књижевна задруга”, Београд, 2016)

Нека је сила у све то умешала прсте. Бог је, мислим, то тако хтео. Са сигурношћу могу да кажем да се магла није подигла наредна четири дана. Момак се за то време са мном молио, обедовао и преписивао. Подучавао сам га, али и учио од њега. Био је послушан, побожан, вредан и драг. Брзо сам га прихватио. Није ми сметало његово присуство, нити ми је недостајало самовање на које сам се задњих година толико навикао.

Кад се магла коначно подигла, није помињао одлазак, а нисам ни ја. Питање „кад мисли да крене“ стално сам имао у глави, али га никад нисам гласно поставио. У ствари, увек сам налазио довољан разлог да га одложим за још који дан. Некад је то била моја потреба да га нечем научим, други пут ми се чинило поштеним да му помогнем да заврши поглавље у „Делима апостолским“ које је преписивао и дам му савете којим минијатурама да их украси, а кад би то завршио, налазио сам да је врућина несносна и да би било нељудски по таквом времену га послати на пут.

Тако пуну годину. Све до дана кад је завршио препис на коме је радио. Обојица смо били радосни због тога и ја сам му обећао да ћемо га наредног дана заједничким снагама повезати. Било је пријатно по подне, пети април, лета господњег 6921. од постанка света. Седели смо под тремом испред наше црквице посвећене Светој Тројици и разговарали кад се огласила алка на капији. Погледали смо се и он је без речи, као и у свим ретким, ранијим, ситуацијама, налик овој, отишао пут своје келије. Сачекао сам да придошлица у правилним размацима залупа по трећи пут, после чега сам отишао пут капије.

Тамо ме је сачекало велико изненађење. Походио ме је монах Серафим, старац који беше превалио деведесето лето. Овај увек насмејани, доброћудни човек, ниског раста, ретке седе браде, дугогодишњи баштован нашег манастира, који по тврдњи људи из братства у последње три деценије није напуштао манастир, увек је око себе ширио мир и спокој-

ство. Савио сам се да га целивам у руку у исто време постављајући себи питање има ли његова одлука да дође овамо неке везе са младим Матијом. Чим сам се усправио и он се савио да мени целива руку. Такав је наш брат Серафим, свакога воли и поштује.

„Хвала Вам на части коју сте ми учинили, оче Серафиме.“ Без обзира на слутњу, заиста сам се осетио почаствованим.

„Сваком божијем човеку част је да буде гост Ваше келије, брате Гаврило“, одговорио ми је не скидајући благост и осмех са лица. Послужио сам га медом и хладном водом са извора који је избијао из стене крај скита, после чега смо се заједно помолили у цркви, да би потом читав час разговарали о обичним стварима. Пошто је кренуо назад у манастир, а ја пошао да га отпратим део пута, старац је коначно проговорио о разлозима свог доласка.

„Оче Гаврило, Ви знате колико ја ценим ваш рад, Ваше знање и Вашу побожност. Ви дар који Вам је Бог подарио користите на њему засигурно најугоднији начин.“

„Богу је, оче Серафиме, угодан сваки човек који се моли и искрено ради оно зашта га је предодредио. Њему је засигурно милија Ваша љубав са којом узгајате биљке...“

„Пустимо сад купус, брате Гаврило“, никад до тада нисам видео да Серафим неког није до краја са пажњом саслушао. Мене је, чак могу да кажем, грубо прекинуо.

„Хтео сам да Вам кажем да зловници постоје од кад је Бог створио свет, понекад ми се чини и пре тога, иако знам да је то немогуће. Људи без врлина често не воле оне који вољом Господњом вреде више од њих.“ Једно време је корачао ћутећи па онда још тишим и одмеренијим гласом наставио: „Неко Вас је оклеветао игуману и старцима, да у скиту кријете неког. Та прича свакога дана нараста. Спочетка је то био неки грешник, па онда голобради монах, а сад већ говоре о томе како ту живите са женом.“

Хтео сам да се оправдам, али нисам имао снаге. Не умем да лажем, а и кад бих знао, њега засигурно не бих могао.

Данко Стојнић

ДИСПЛИКАЦИЈЕ

(„Алма“, Београд, 2017)

Неки је неосновано гајио самопоуздање. Дириџент је деценијама да сакупи за неки откуп. И, на путу од банке до општине, неко му све то украде! За њега је то било превише. Згодивши на онај свет, није могао да се смири, него је прогањао оне за које је мислио да су му украли новац. Али, то беше некако неспретно, скоро увек погрешно. А он то никако да схвати. Стално је понављао како зна он шта ради, и томе слично. Красила га је једино упорност и тврдоглавост. И нека иде с милим Богом!

Неки други, волео је пастрмке. Својима би рекао да иде на посао, а ишао је да гледа поточаре како у малим јатима пркосе брзој воденој струји. Бестрага и њему глава!

А памте неки стари људи времена када се пет пара није давало за то ко су ти отац и мајка, него ти покажи шта знаш, па да видимо ми то! Тада је у јавним службама било као у циркусу. Било је ту вентрилоквиста, илузиониста, поштених лопова, засмејавача, жена које се нису стиделе да се јавно скину до голе коже, кобајаги дресера дивљих животиња (а те животиње су биле препарати које су вешти луткари покретали невидљивим концима). И, кажу стари, то су била времена, а не ово сад – стаклени шалтери са рупама иза којих седе непотистички профитери.

А колико је само добрих говорника остало заборављено у већници јер су имали ларингитис, па нису могли да дозову настојника да им откључа. Један се депешом огласио својој госпођи: „Аман жено помагај! Овај мамлаз не чује да лупамо. Поцркаћемо до следећег сазива!“ Тако је и било. Или некако слично.

Можда је интересантније да је жандармеријска јединица, добивши нове пушке, због фабричке грешке начинила самопокољ. Министар унутра-

шњих дела је, тим поводом, изјавио да су му увалили тај ресор, и да се то никада не би догодило да је водио дипломатију, као што му је било обешћано, али је истакао да ће се заложити да се породице настрадалих чашно обештете.

Али, није ни то довољно интересно. Људи се питају шта ће бити у будућности, има ли живота на другим небеским телима, када ће се све ово завршити, и ко ће дочекати крај? Има ли све ово смисла? И, зашто се цело човечанство не подели у неколико група које би се међусобно тешиле?

То су питања за паметне главе, а будале нека иду на поток да гледају пастрмке!

Е, сад, има ту неког напретка, није да нема...

Свирала је добра музика, све ствари у три четвртинке! Девојке су биле расположене за плес, али није било мушкараца, осим двојице гоља у одрпаним оделима и подераним ципелама, дугих вратова и мусавих лица, који су држали руке у џеповима и пљуцкали на паркет. После су музичари нешто презалогалили, па спаковали инструменте и отишли. Пропала ствар!

Та иста два клипана, или двојица који су им били слични, дочекала су се, неком приликом, две флаше бордоа, и искапили их. Пијани ко трезни, ништа до да их презиреш, баш како су их презреле и оне девојке са са пропале игранке.

Један од те двојице је био изузетно везан за мајку, иако га је она више пута остављала на улици, или пред вратима туђих кућа. Он би, међутим, по мирису ваљда, онако мали, у пеленама, увек налазио пут којим би допузао назад својој мајци. Коначно је, негде са петнаест година, успео да превазиђе ову слабост, те се са неког туђег прага, на којем беше остављен, пријавио у војску, из које се запутио у самосталан живот, који га је, како смо касније видели, довео у положај да буде презрен.

Zoran Škiljević

O LJUBAVI I JOŠ KOJEČEMU

(„Presing“, Mladenovac, 2016)

GEJAK

Moja cica i ja veče smo proveli leškareći, uz Ligu šampiona, pивce, i uz pивce neizbežne grickalice, prepuštajući se razbibrizi. Navijačka strast bila je u drugom planu, budući da njeni „cigani“, isto kao i moji „grobari“, već sedmu godinu zaredom ne prođoše čak ni kvalifikacije za neko od elitnih evropskih fudbalskih takmičenja.

U poluvremenu, skočismo oboje u kuhinju da zajedničkim snagama spremimo nešto za klopυ i za tili čas specijalitet kuće: pofezne premazanim džemom od šipka – bio je gotov. (Ako to još niste probali, i nemojte, ali pošto znam da me nećete poslušati, brzo ćete se uveriti kakva poslastica je u pitanju.)

A po završetku utakmice (kao što se i očekivalo, pobedom Barse u gostima) i neizbežnog reklamno-propagandnog bloka, prikazana je reportaža sa svečanosti upriličene povodom dodele nagrade „Fan godine“. Najvišeg društvenog priznanja u našem vilajetu, koje se uz veliku pompu i talambase već dugi niz godina dodeljuje najistaknutijim pojedincima za njihov nemerljiv doprinos podaništvu i безусловnoj veri u bolje sutra. I za koje je – kako tokom reportaže više puta beše naglašeno – ove godine bila neočekivano žestoka konkurencija.

Našeg iznenađenja ne možete ni zamisliti!

Zinuli smo od čuda, ugledavši ovogodišnjeg laureata kako se šepuri pred tv-kamerama s tim visokim priznanjem i brojnim darovima sponzorâ u rukama. Starkelju, koji je izgledom podsećao na Tasu Uzunovića kostimiranog u gejaka u jednoj domaćoj TV seriji rekordne gledanosti. Mislili smo da nas oči varaju. Slučaj je hteo da nam se baš on, taj gejak što liči na Tasu, proletos nađe u nevolji, kada nas je na putu za Vrnjačku Banju, gde smo bili pošli na nekoliko dana, između Pojata i Kruševca trefio maler: našoj preporopskoj krntiji od *renoa*, iz čista mira, što bi se reklo, pukla je zadnja desna guma, i to,

za nevolju, na sred puta, pa umalo ne izgibosmo. (Pošto je očito odsvirala svoje, nedugo potom bilo je: *baj, baj, limuzino naša, neka su ti sretni puti* – i otišla je u staro gvožđe.)

– Sto mu cunamija i gromova! – urlao sam van sebe od besa. – Šta ćemo sad?

Produžismo onda pešaka do prvog zaseoka, koji srećom beše blizu. I evo nas ubrzo pred nečijom kućom, pokazaće se baš ovog starkelje što se sad šepuri na malom ekranu, bogoradimo i vapimo za pomoć. Ugledavši nas tamo sluđene, pohita starina da nam se nađe zlu ne trebalo.

– Ne brigajte, deco, sad ću ja to – reče nam, hitrom korakom iznoseći ručnu dizalicu.

I njemu se hiljadu i jedan put takav maler desio. Kako reče, osedeo je za volanom, vozikajući botiljke vina rujnog župskog po celome belom svetu i kad je tekao vincek potocima, i kada bi berba podbacila...

Potom je prikazana filmska storija o njemu, tom starkelji, našem spasio-cu.

Ređao se zemljak i komšija svedočeći o tome kako je ovaj, obukavši se u svečano, strojevim korakom umarširao u okružni odbor partije etabliranih smrdibuba desnog centra, koja je, kao što znamo, nedavno oduvala sa vlasti koaliciju nesposobnjakovića i kleptomana levog centra – da zaište da se u njegovom ekonomskom dvorištu postavi bilbord sa slikom njegovog voljenog partijskog lidera u prirodnoj veličini. I kako je onda danima dosađivao komitetlijama, preteći im da će da ode i do lidera lično, i to pešice, budu li nastavili da se kurobecaju čim se on pojavi na vratima stranke, ako se, ne daj bože, drznu da ne usliše njegovu molbu. Kako je rečeno, to natezanje između njegove fiks-ideje i birokratskog oportunitizma potraja nekoliko meseci, ako ne i više. Doduše, hteli su oni da mu udovolje iz prve, ali, priznaćete, delikatna je to stvar, slika lidera u sred živinarnika, ipak što ne ide – ne ide, moralo je da se sačeka da to aminuje neko odozgo, neki partijski bog, ili bar apostol. Starkelja je, međutim, bio uporan, što se kaže, čekao i dočekao, i tako, na kraju ipak izvojevao pobedu. Usred lete, usred kokošinca, zasja bilbord: njegov voljeni predsednik, njegove voljene partije – koji će uskoro, zahvaljujući neprikosnovenoj volji biračkog tela (začudo kad su izbori u pitanju niko glavu ne pominje!), postati bog i batina u državi, iliti *capo di tutti capi* narodski rečeno – i od sad pa na dalje i ubuduće, smeškaće se svakome ko tuda bude prolazio. Sudeći po svemu, kokicama ponajviše. Ali to ni najmanje nije zasmetalo žiriju da strakelji pokloni puno poverenje i, kako je stajalo u obrazloženju, za primer drugima jednoglasno mu dodeli ovako značajno priznanje.

Весна Кљајић

ПЕСМУ НЕМА КО ДА НАПИШЕ

(„Алма“, Београд, 2017)

ВАРКА

Кроз благо приљубљене трепавице, у покушају да усниш, рани ти зеницу омамљеног ока слат боја пауновог репа.

Отвориш очи, уморно, и светлост, која до малочас бајковито деловаше кроз копрену над видом, одједном постаде само вештачко жута, што кроз уредно, бепско розе офарбано окно пада са оближње уличне светиљке. Разби се илузија што те намами трен само пре тога и окружи те опет сурово тесан а широк простор начичкан белим креветима, што прождиру опуштеним федерима телеса, закобелана у флекаве чаршаве из којих сабласно извиру гдегод крајеви грубих ћебади. Притисну те и стаде да дави устајали ваздух, оптерећен воњом алкохола, мокраће и крви, помешан с аритмијама, стрепњама, несаницом; прожет грчевитом борбом што се не види а осећа се, с нечим надомак, а непознатим, што около лебди а долази из ребара радијатора офарбаних у бепско розе; куља из прореза испод затворених врата, провлачи се око лампи изнад кревета, цури из штекера са универзално нацртаном женом који давно не функционишу. Са сваког зида, бело окреченог, комешају сенила, играју попут бурлески и што их више гледаш раширених очију у распуклој тами просторије, све те више изазивају, чини се да по зидовима скачу манијакално; зажелиш да узвикнеш:

Полако, срушиће се зид! – као упозорење а не узвикнеш ништа; можда и желиш да се све зидине поруше па да испузиш одатле.

Размишљаш о томе док ваздухом траје судар тешког, ритмичног дисања што га оптерећен сан везе са хркањем, бесомучним хркањем које удара као гонг о бубну опну и због дуге паузе те уплаши – хоће ли се наставити или то неко од ових телеса из кревета недалеко од твог, заробљено у флекави чаршав, ошамућено медикаментима разнородним, дози-

раним пропорционално црниту очекивања обласних богова који диктирају темпо сваког била овде, управо у овој ноћи одлази?

И тако редом – мука за муком, страх за страхом, дрхтај за дрхтајем, нигде боја пауновог репа што те преварише.

СУНОВРАТ

НА ОТВОРЕНОМ МОРУ
КРОЗ НЕПРЕСТАЈУЋУ МОРУ ПЛУТАМ
НИ МОРЕ МЕ НЕЋЕ.

БЕЗНАДНО ТЕЛО
ТАЛАСИ БЕЗВОЉНО ВАЉАЈУ
СЛЕДЕЋЕМ ГА ДАЈУ
НИ ТАЛАСИ МЕ НЕЋЕ.

УТАСЛЕ ДУБИНЕ ШАПЋУ
ШАПАТ СЕ ШИРИ
ИЗ ЦАРСТВА ТАЈНИ МЕ ПРОТЕРУЈУ
НИ ДУБИНА МЕ НЕЋЕ.

ДО ЦРНИЛА КОПНА ОТЕРАНА
НА НАДАЊЕ НАГОЊЕНА
РУКУ ПРУЖАМ ДА СЕ УХВАТИМ:
НЕМАН МЕ У СУНОВРАТ САТЕНСКИ
ВРАЋА.

ОБЕЋАЊЕ

РЕКАО ЈЕ:
ЈА ЋУ ТЕ ЧУВАТИ.
ОНА МУ ПОВЕРОВАЛА
И ЗАГЛАВИЛА...

Elvira Kujović

LJUBAV I STRAH

(„Alma“, Beograd, 2017)

FIJUČE VETAR

Jauk duše, misli se guše,
tope u laži
dok jauk duše istinu traži.
Cijuče vetar crni
zuji i struji
ulazi u uši i misli nam guši.
Čim se lepe i čiste rode, krade ih vetar crni
dok zuji i struji i nosi ih Guji u njeno ždrelo vrelo.
Baca ih na lomaču, krade nam pogaču. Zadnju.
Gladni umiremo! Dok jauk duše beži od laži
i u smrti istinu traži.
A vetar crni zuji i struji
i godi Guji.
Fijuče vetar.

HOSPITALIZMUS

Znaš li što je to Hospitalizmus?
Eto, to ti je ono što imamo svi.
Ljuljamo se napred i nazad,
a ne idemo nikud.
Sve nam je uzalud!
Ljuljajmo se i dalje,
samo tako dalje...
Skoro će kraj.

LAJANJE

Kako bi bilo da danas lajemo kao psi,
što ponekad laju jedni na druge
onako bez razloga

samo da provere da li su živi,
jer neki ako ne laju ni ne žive.
Mir i tišina su im kao grob.

Da lajemo kao psi oko koske i čija je veća.
Poneki će od nas, podvući rep
i u stranu pobeći, bedno šuteći, zverajući

kad će nam pažnja i snaga popustiti, pa da navale
zaboravljajući da su naši zubi bijelji i oštiri
a bijes stvaran i veći jer ga razočarenje rađa.

Takvih pasa znam ima i među ljudima.
Klimavi im zubi, malih i podlih prevara,
ispadaju jedan po jedan

a oni i dalje krezubi laju, bijednici.

Silvija Maksić

TO JE ZVUK MOG DAHA RAZBIO ZID ĆUTNJI

(„S. Maksić – D. Bogojević“, Valjevo, 2016)

OSVETLJEN HRAM

Molim Te, otvori mi oči!
Daj mi snagu da ispravim greh,
Spremno sama svoj ću da platim
Al ne daj da tuđi plaćam ceh!

Ne daj da me zavede reč
Ma kolko dobrom namerom bila,
Ako je tuđa, ako od Tebe nije
Neka je zameni neka od Tebe mila.

U mom hramu Tvoj lik.
Skriven i dragocen blista,
Ali ja želim da i sve druge
Hramove osvetli svetlost ista!

U meni šansa da svoje platim,
U meni škola, u meni spas,
To reč je Tvoja koju si živeo
I koju dao si za SVE nas!

Pa ko sam onda ja da im sudim?
Da kažem ovaj hram nije čist?
Kad znam da svi su oni
Tvoje knjige po jedan list!

Pa ako vidim, ako mi smeta
Nečijeg hrama hukljivi zov,
Neću da rušim njegove stube
Već svoj da jače obasjam krov!

A sva je svetlost kroz Tebe data
Svakome hramu i svakoj volji
Da svakim zrakom kojim nas mazi
Budemo topliji, svetliji, bolji!

2007.

ТИХА

Zašto je tiha pesma u meni?
Reči se lome o razuma zid!
Sve one meke koje bi trebale proći,
Razbiju razum, oprez i stid.

2010

Deana Sailović

KOJI SAM JA MENI IDIOT

(„Alma“, Beograd, 2017)

✱

Najstariji zanat se politikom zapošljavanja
čuva od odumiranja.

✱

Na velika vrata su uneli demokratiju.
Na mala izneli kapital.

✱

Glupost ne podleže privatizaciji.
Ona je naše društveno dobro!

✱

Krče mi creva.
Nisam imala želuca da prodam glas.

✱

Dok majmuni vladaju, cirkus nema šanse da ode iz grada.

✱

Sa vođom se nije igrati. Ima on svoje lutke.

✱

Trenutak je istine. Poligraf ni da trepne.

✱

Zakonodavstvo nam je kriminalno organizovano.

Najjači predizborni adut opozicije je izraubovan narod.

Zalili bismo mi još jednu istorijsku pobedu
da nam nije ponestalo suza.

Izjava da je Kosovo srce Srbije poslužila je
kao odlična reklama trgovini ljudskim organima.

Uvođenjem dečijih prava
kompenzuje se sve veća roditeljska obespravljenost.

Ne dozvolite da vas uhvate u mašinu.
Mi odavno nemamo industriju.

Četa đaka stasala je u armiju nezaposlenih

Danas svaka fosna misli da vuče poreklo od Tarabića.

Većini Srba nije nikad palo na pamet da lažira svoju smrt.
Okupirani su lažiranjem života.

Nacija koja odumire, ne treba dan državnosti da obeležava na sretnje.
Prigodnije su zadušnice.

Život piše romane.
Smrt se zadovolji i čituljom.

ИЗ РУКОПИСА

Данко Стојнић: „Ве диспликација“ (2017)

Граница

(4. август 1994)

На Грини граница
ко то сред срца.

- Оружје немо имате ли? - пита.
Треша.

Не верујем да нас видите:
један народ на две стране!

- Оружје немо имате? - оћет ће.
Путини.

Не верујем да нас чујем:
један народ у два крика!

- Оружје немо!? - вичу.

- Имам - рекох. - Језик је
моје једино оружје,
али га знајте:
и кад би га мишљали
не би ме разоружали!

На Грини је граница
ко то сред срца...

Прелазни је и пролазни,
ливеризујем људе -
с једне на другу страну.

Душко М. Мештровић

Александар М. Арсенијевић

ОРАЧ

Орачу крепки, јутро је просуло своју светлосну милошту преко њиве твог благословеног смртништва. Земља је мирисна од влаге живо-творне. Ћув лахорни, пун разномирисја цвећа ливадског, милује ти чело и прохлађује зној што у млазицама слива ти се низ леђа, квасећи ти кошуљу од грубог лана. Орање што је пред тобом – само је твоје, мишићи на коњу твојем набрекли су, рало је твоје оштро и спремно, држаље му – улаштене од многих стискова, знојева и жуљева тежачких, бразде те послушно чекају да их орањем отвориш за празник приспећа семена. Зашто се осврћеш уназад?

У храстовом хладу младолисном, повише њиве мог смртништва, седи и пева моја љубљена. Срце у прсима ми се растапа од светлосног миља док слушам њен глас боје дудиња зрелих. Њенога даха сладост слива ми се у душу попут густосласних капљи шумскога меда. Орем и к њој се осврћем, погледавам је из потаје, преко рамена знојних, док браздама орачким – шареницом новог живота шарам њиву свог смртништва, јер не могу уши и очи своје, и да-маре крви своје да одвојим од ње, љубљене душе моје!

Љубљена твоје душе чека те, мирисна, у миру храстовог хлада, гледа те очима љубавне ненаситности, пева ти песму милогласну, која ти срце улађује док ореш, напрежући се, знојећи се и радујући се. Гледајући те крепког у орању, твоја те драга жели свим својим бићем сладоним. Зашто се, орући, осврћеш уназад?

Орући њиву, од радости превелике као да не верујем да среће сам такве достојен! Орем и непрестано погледавам да ли је љубав мога живота још увек тамо, под нашим храстом, или је, пак, сва срећа моја – тек кратковремени призрак чежње смртничке!

Орачу бодри, кад јутром земљу влажну ореш, ори је свом снагом мишица својих мужаствених, духа неподељеног, у јединственој мисли орачкој. Када, пак, с вечери, заораваш росну браздицу своје супруге, ори је нежнострасно свецелим собом, сав се предајући свештеном орању љубве, заборављајући притом све што је ван светог свемира постеље ва-

ше брачне, у којој уснама, кожом и утробом садејствујете светлу пратајну самог живота. Орући земљу, к жени не осврћи се – жена те чека ишчекивањем жарким. Орући жену, к земљи не осврћи се – земља те стрпљиво чека. Целовит буди у сваком свом делу, да целосно буде ти све. Јер живот иште човека целог и у пуности преобиља неизрецивог свештедро дарује се једино целоснику.

Данко Стојнић: „Vintage hairdo“ (2017)

Иван Гаћина

ЉУБАВ И СУДБИНА

Бог је створио савршени свијет. Лијепу, тајанствену природу. Сунце, мјесец, звијезде, небо, облаке, планине, шуме, мора, океане, ријеке, језера, биљке, животиње и на крају човјека који је врхунац његовога стварања и вјероватно највећа мистерија овога свијета.

За разлику од љепоте стварања и природних блага, постоји нешто много љепше и нематеријално које се налази између живота и смрти. То је љубав. Постоји више врста љубави: љубав према Богу, љубав према обитељи, љубав према пријатељима, љубав према животном партнеру.

Постоји још нешто што је људским бићима тешко разумјети и докучити. То је судбина. Љубав је често уско повезана са судбином. Многи се питају је ли судбина предвидљива или непредвидљива и може ли се измијенити.

Племените сам крви, принц романтик. Према својим хуманим увјерењима помагао сам ближњима, настојао живјети што исправније, али ме је без обзира на једноставан и опрезан начин живота задесила тешка судбина замршена попут гордијскога чвора.

Није ми јасно како се то догодило нити зашто. Одједном је настао каос с непредвидљивим и тешким губицима. Нисам био у могућности утјецати на неке догађаје и обликовати будућност према властитим жељама.

Као да се живот на неки начин преполовио на два дијела те су оба дијела исте особе наставила живјети засебно. Претворио сам се у двојну личност, живио двоструки живот, ходао на два различита колосијека питајући се гдје је крижање живота и хоће ли се моје животне стазе опет спојити негдје у будућности или можда у неком од паралелних свјетова.

Чудни су путеви љубави и путеви судбине. Ако ми се икада укаже прилика да могу бирати, тада ћу свој пут и своју судбину одабрати једном заувјек, уколико они још одавно нису записани у Божјој књизи живота и запечатирани печатом судбине.

КОМПАС

Планинар сам. Кренуо сам у непознато, тамо, негде, где се тихује. Око врата ми је компас, на глави сламни шешир. Пењем се кривудавом, непознатом узвишицом, већ помало посустао јер је сунце почело да жари и пече, а тек је десет сати пре подне. Не смем да скинем кошуљу, плашним се опекотина, само је откопчам да ми колико толико ваздушно струјање однесе вишак топлоте с тела. Испадох на брежуљак. Преда мном лепота: травоцветни сплет, шарено поље посуто црвеним маком, а постранце велики шљивик. На зеленој трави поред једног стабла простирка на којој лежи голо тело жене изложено сунцу. Овде се природа баш размахала, помислих, уздрхтах и пожелех да сам простирка. Кренух према жени. Не могу да јој одредим године, главу је окренула на супротну страну, са косом тамно бакарне боје. По њеном телу као да је природа посула своје годишње дарове и позива на послужење. Привучен оним што видим, нисам гледао куда ходам. Стадох на један камен, искренух стопало и пре пада, јавкнем. Жена се тргну, седе, шакама покри груди и подиже леву бутину не би ли прикрила голотињу. Упита ме љутито где сам кренуо. Одговорих: — Према теби, лепа, девојко! Упутио ме је мој компас.

— Мораћеш да га поправиш и одмах се удаљи одавде, рече.

— Нећу! Компас ме је и довео до тебе, јер си побегла из мог сна.

Љиљана Живковић

ПЛАЋЕНИК

Будио се, ужасни кошмари, увек, мораће одмах да потегне гутљај вискија. Поглед му се зауставио прво на завејаном прозору, а онда на једној од ретких породичних слика са сином. Прослава Нове године. Неће га ни овог пута контактирати. Постоје ли витамини за добро здравље и сјајно расположење?

Све је било узалуд, сав тај труд, сва та одрицања. Одбацио га после мајчине смрти. Нека. Послетратни период. Осећај неприпадања. Младачка преосетљивост, бес и лош тен кулминирали су у тучи у којој је одбранио школског друга. Тако давно и ненадано, чинило се као да, ипак, може неке да значи. Снажна десница, оштро око и интуиција. Арника помаже код упаљеног грла и ублажава болове.

Завршавао је све послове брзо, без икаквих трагова, зато је свом газди ускоро и прирастао за срце, били су браћа у злочину. Знао је тачан број, али обојица би се после сваког његовог убиства понашала као да је то најлегитимнија пословна трансакција. И није га одбацио, старао се о њему чак и кад му његове услуге више нису биле потребне. Госпин трн обнавља јетру.

Кад је предвече чуо синовљев успаничени глас, знао је да се десило нешто страшно. Нехотице је видео газдиног сина како у свлачионици убија спаринг партнера. Кобан утицај дроге. Знао је шта то значи, морао је да буде брз, овог пута неће бити отворено бруталан. Спаковао је сву готовину, оба колта, нешто гардеробе, два пешкира, одвезао се до газдине куће, ушао преко трема и сачекао у купатилу. Пребацио му отпозади мокри пешкир попут омче, а онда га свом снагом угушио. Био је у форми. Исто је поновио и са газдиним сином. Нечујно се извукао и одвезао до синовљевог стана, спасао му је живот. Дао му је пола сата да се спакује и онда су се одвезли у непознатом правцу. Била је то Америка, земља хиљаду могућности.

ГЛОБАЛИЗАЦИЈА

Прво су наредили да се станови, куће, капије и улазна врата зграда, не смију закључавати.

„То је за ваше добро.”

„А шта ако неко уђе?” упиташе неки.

„То је слободан проток људи”, разумно одговорише.

У почетку је чак изгледало занимљиво: суседи улазе суседима, нема звоњаве и куцања, отвориш врата, и ето те на причу и кафу.

Слобода, оштроумно закључише они паметнији.

Међутим, поче се, ту и тамо, чути да су у неке богатије куће, долазили неки снажни људи, у групама, узимали драгоцености, чак и намештај, и све то у сред дана, пред полицијом, чак изгледа да им је полиција и помагала, јер чуше, или се тако причало, да су власнике, који би се покушали физички или оружаном, па чак и вербално, супротставити, полицајци одводили и предавали судијама за прекршаје, и како се препричавало, добијали су веће или мање, казне затвора.

Но, то су богати, одмахнуше обични људи, макар да ти богати и нису били баш нешто имућни, не бар у односу на оне за које су ти снажни узимали.

Али, ко је мислио о томе, и да ли је ико икад видио те којима се одвлачило, нити ће их када видјети.

Људи су били задовољни, ходали су једни до других, а и мало злурадости на рачун тих богатих, чинило им је срећу већом.

Међутим, не прође дуго, рашири се глас да те групе снажних, улазе и у обичне куће и станове, – станове обичних људи –, а недуго потом, сви то и доживише, јер им у куће и станове почеше улазити групе мушкараца, и не баш снажних – како се причало; то је била првобитна, оправдавајућа измишљотина –, него су били у пратњи полиције, и нико није смио, а ни могао, и кад је хтио, да им се супротстави.

Узимали су све што је вредно, узимали сав намештај, а и намирнице, ако их је ко имао у већим количинама, а потом узеше и новчанике и лична документа.

У замену, дадоше такве исправе по којима је свако могао бити свугде препознат, и све се могло о њему знати, а уместо новчаника, утрпаше им кредитне картице.

„Вама новац не треба, биће код нас!”

Многи од тих што су улазили у куће, одводили су кћери и жене тих људи, наводних кућевласника, у друге просторије, и тамо се задовољавали над њима, а богами, наскоро почеше да насрћу на њих и ту, пред свима, бестидно задовољавајући своју похоту.

Ко би пробао да востане у одбрану тела и части својих ближих женских сродника, био би спречен од полиције.

„Ниси ти власник њиховог тела, багро примитивна и заостала!”, обично би му рекао вођа полицијске групе, а онда су се и полицајци задовољавали, што женама, што батинама.

Није дуго требало, па су почели насртати и на младиће, потом на дечаке и девојчице.

„Шта ‘оћете!”, дерао се полицијски инспектор. „Да децу држите у заосталом, патријархалном васпитању, да буду исти такви мрачни противници либерализма и слободе, као што сте ви сами!? То ‘оћете! Ви сте противници сваке слободе, па и слободне љубави, ви заостале, прљаве свиње!”, дерњао се инспектор, након чега су следиле батине, истовремено са запомажућим узвицима одвођеног детета:

„Тата, тата!”

Није могао помоћи, ни њему није било помоћи.

Потом су почели узимати куће и станове, па читаве квартове.

„Овде ће бити шопинг мол!”

Или ништа нису објашњавали, једноставно су узимали, и протеривали људе, често их одводећи у неке далеке земље, да тамо буду радници, који су тада, издалека, али много, неупоредиво ближе, могли да гледају златне небодере људи код којих је све стизало, што је њима, и огромном мноштву других, било одузето.

А тамо далеко, у њиховом старом крају, тамо где је сад пустош и беда била, и где више ни цвеће није цветало, – где су доктори преписивали хероин и кокаин, екстази и метамфетамин: „Узмите, осећаћете се боље!”, а паре слали истим богаташима –, тамо је један човек, у очајању и горком плакању, из душе и дубине груди, завапио, јако, гласно и са криком неиздрживог бола:

„Па, шта је ово, људи?!”

„Глобализација, ништаријо!”, одвали га полицијски пендрек по сред лубање.

Славко Мали

ТЕТКИНО ОГЛЕДАЛО

Оно је чаробно – рече тетка Емилија, показујући руком на велико огледало у црвоточном вишњевом раму. У њему ћеш видети себе. Али, то мораш урадити тајно. Запамти, то је важно.

Из бордо плишане фотеље у којој сам седео, бацих кришом поглед у огледало. Заиста сам то био само ја.

Захвалио сам се на попијеној кафи и соку од ружа и пошао ка вратима. За мном је ишла тетка Ема у својим излизаним папучама од грубог платна, извезеног неким орнаментима који су од старости изгубили своју праву форму. Само на десној приметих сашену кап крви.

– Дођи сутра поново – сугестивно рече.

Сутра у предвечерје сам опет био ту. Тетка је живела сама и волела је ту поподневну кафу да попије с неким, у хладу своје мемљиве собе.

Упркос томе што су ме њене тривијалне приче ужасно нервирале, упорно сам долазио сваког дана привучен тајном њеног огледала. У осталом, имала је само мене.

– Сад ћу ја душо, само да закувам кафу – чуо сам уобичајени глас и исто тако свакодневну теткину реченицу из кухиње. Гледао сам из фотеље себе у огледалу, кад зачух њене тихе кораке иза себе.

Но, на моје запрепашћење у старом огледалу изнад мене се појавих ја с великим кухињским ножем у руци. Замахнух снажно ка леђима особе у фотељи. Бацих панично поглед на лице заваљене особе, која се осликавала у огледалу.

И то сам био ја.

Изволи кафицу – рече тетка и спусти две порцеланске шољице с ајнцера на миље њеног малог округлог кафе сточића. После попијене кафе уз уобичајени формални разговор без неког смисла, извиних се тетки под изговором да журим на састанак.

При изласку бацих поглед на њене папуче. Овог пута се на левој цаклила кап свеже крви.

Изашавши на улицу покушах да се огледам у излогу мале, затамњене продавнице бомбона.

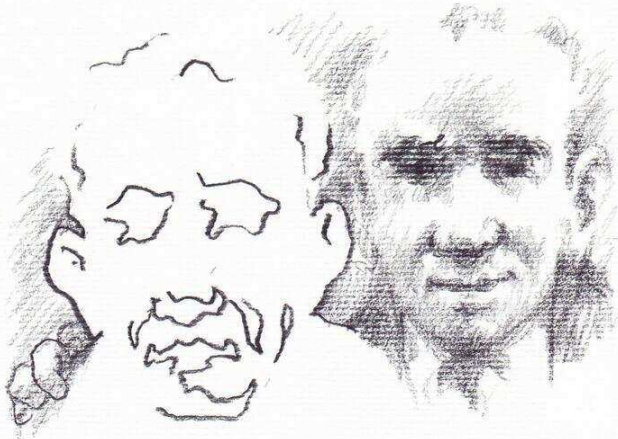
Али, на стаклу не беше одраза ничег.

Окренух се хитро и почех да трчим ка теткиној кући.

Врата су била благо одшкринута. Утрчах сав знојав и задихан у хлад мени добро знане собе. Тетку нисам затекао унутра.

Седох у фотељу да предахнем и сачекам њен долазак. Већ по навици, баких поглед у огледало. У њему видех себе и тетку, како спокојно испијамо своју поподневну кафу, уз уобичајени монотони разговор.

Bila neka dvojica, zvali su ih Kec i Dvojka (sa slike se ne vidi ko je ko), koji su se često družili u bifeu lokalnog "Udruženja preparatora". Mnogi su mislili da tamo sede samo zbog piva i čevapa, a oni su smišljali nove tehnike preeparacije. I, jednog letnjeg popodneva (oko 16:00), javno su prikazali svoje dostignuće. Prvo je Kec pokazao kako je preparirao Dvojku, potom je ovaj drugi prikazao Keca kao savršeno prepariranog prijatelja. Ostali preparatori iz Udruženja, bili su najpre iznenađeni, potom i zabrinuti i besni. Jer, ovim je svrha razvoja discipline bila potpuno uništena.

Zato su se potrudili da istina o njihovom radu bude zataškana, a Keca i Dvojku su ostavili u bifeu kao ukras, strogo čuvajući tajnu o tome da se radi o savršenim preparatima.

Данко Стојнић: „Кец и двојка“ (2017)

BPT

ЖИВОТ

Некада давно, а то обично припада детињству, слушао сам старог мудрог човека како збори о задатости. Чинио је то са лакоћом, онако како акробате у циркуској представи прелећу с једног на други трапез. И све то над опасним амбисом из ког сам слушао допирање гласа мудрог старца како у ритму невероватног језичког склада распоређује бравуре својих реченица. Како их усложњава музиком стилских фигура, које сам тад, наравно веома мало, или никако, препознавао. Мудри старац задавао је огромне муке, не само, мом „малом“ уму, него и жељи, која се у њему танталовски мучила да макар нешто од изговореног разуме. Можда само онолико колико стаје у тесну запремину симболичког зрнца разумевања. Али, мудри старац није се бавио „танталовим мукама“ својих слушалаца. Готово да их није примећивао у свом говору. Суверено је владао свим сликама око себе, које су немилосрдно кривиле моје детиње погледа неразумно увлачећи у њих све већу количину страха.

Задатост – шта је то – дрхтао сам питајући се и понављајући ту магичну реч. Она је расла тад у мојој менталној напетости до неподношљивих граница високе непремостиве препреке. А, сећам се, као да је то било данас, готово сваке речи којом је мудри старац натеглао, као стрелу, мој детињи страх.

Задатост је, смирено је говорио мудри старац, једина креација коју ни један човек, из било ког периода, како „старог“, тако и „новог“ завета, не може да понови два пута, да би потом, наставио, да је у истом појму садржана филозофија људског „пристајања“ на тумарање пределом, којој се зове живот. Тек касније, када људски мозак одрасте у емоционалним, физичким и интелектуалним пејсажима, образлагао је мудри старац, Бог човеку препушта свест о подсвесним гестовима на пристајање. Човек, тек тад, по њему, запажа да једнима задатости нестрпљиво искључују било какву множину на њиховој стази. Обилазницама. Ушћима. Последњој станици. Или, задњој пошти. Има у свему томе режије веће и

фантастичније него и у најфантастичнијим позоришним комадима – изустиио би мудри старац, и додао: „Живот је театар у ком су богови једини гледаоци, а Отац, Син и Свети Дух чине тројство те једине праве задатости“.

Детињство је прохујало судбином даха, а глас мудрог старца, као да се још увек чује. И не престаје у ритму излагању дефиниције живота.

ВРТ

И у најмањем врту тле има своје тле. Врт без таквог ослонца никада није врт. Ни у својој најшаренијој фази. Кад све буја и претвара се у мирис ведрине. У душу хране и храну душе. Не зна се кад је врт лепши. Да ли у освит зоре, или у предвечерје кад сунце затвара своју „радњу“ и предаје боје њиховом „стриптизу“? Облачење и свлачење боја у врту носи у себи дух – дух представе старогрчког позоришта. У тој ни мало једноставној игри сунца и природе (са сопственим сенкама) све је подређено божијим заповестима. Играти се препознавања на рубу мимикрије. У улогама војника и двојника. На „фронту“ на коме једне боје „гину“ у другима да би поново васкрсле у боје. У нови живот смрти. У нову смрт живота.

Врт је збирка. Уметничка. Најисконскија драгуљарница природе. Њена ризница. Каталог боја. Хербаријум годишњих доба. Сагнута баштованова фигура, у тој филигранској радњи сунца и боја, брижљиво окопава стазе музеја којим природа проноси своје биће. И „послује“ нашим погледима.

Врт је непоновљива гардероба природе. Велики модни салон у коме се даноноћно кроје и шију хаљине природе. За њен волшебни плес са сунцем.

А, врт?

Врт је непоновљиви универзитет тишине. Његова филолошка катедра природе. И најнесрећнији из врта излазе под руку са својим малим срећама. И са својим малим „плесовима“ са сунцем. И остају бића.

Љиљана Рим-Живковић

ЕПИТАФ

УТИСАК ПРЕЖИВЕЛОГ

Шта је срећа? Питам се урођен у светлуцаво уранијумско пролеће. Ове 2017. године, нада мнош прозрочна младица GINGKO BILOBE, доспеле чак из праисторије.

Шта је срећа? Можда само преживети и наставити улицом сопственог живота, шмекерски лежерно стресајући с рамена сав црни сјај проклетства „милосрдног анђела“.

МОДУЛАЦИЈА МУТАЦИЈЕ ИЛИ МОЈ НАРОД ОПАСНО ИЗУМИРЕ

Осећам се лоше, веома лоше... Сумњам да је по среди мушки или женски климакс, нема теорије... осећам да овог пролећа 2017. у ствари мутирам. Какви ће бити моји потомци и хоће ли их бити уопште? Ухваћен облаком касног уранијумског пролећа умирем или мутирам 2017. У Београду, немоћној аорти Србије. Слушам рокенролере, недељом увече.

Ми смо инфицирани лудилом. Пекићу, беснило се десило не на лондонском Хитроу, већ у Србији.

ЕПИТАФ ДИНОСАУРУСИМА

Променио се свет, мења се миленијум, и клима без питања. Све крупно је већ уситњено до самог бесмисла и ја сам треба да се променим јер кажу да ако променим људскост за било шта и то што пре, умрећу као потпуно нов човек. А ја, не дам се... И што сам старији све ми се више допада да одем као мој стари или мог старог часна старина.

Санда Ристић-Стојановић

РЕВОЛУЦИЈА

ОБМАНА

У фабрици илузија песник ради на покретној траци. Једном је на покретној траци препознао своју пролазност. Чудио се што тако споро се креће ка финалној обради. Нешто непознато се испречи између њега и његове жеље да што боље опише овај догађај. Некако му покретна трака измаче контроли па њом почеше брзо да пролазе и пролазности других.

Песник се дао у потеру да открије оно непознато претходно наведено. Помислио је да то непознато може бити само песма. Само песма може да створи читаву ову обману и пре него што сам је написао, помисли песник.

РЕВОЛУЦИЈА

Револуција поезије сама истакну билборд у граду. На том билборду су се бориле револуција звезде и револуција ноћи. Резултат те борбе била је скитња одрпаног Сунца по улицама. То Сунце је на једном углу угледао просјак поезије и затражио му ситниш.

Сунце му је одговорило да је његов ситниш дан који је одавно прошао. Затим је до просјака поезије стигла ноћ-скитница и добацила му свој ситниш – пролазност. Просјак поезије у том тренутку остари још више претварајући се у једну песму.

Илија Бакић

У РИГОРУ, МАЛАРМЕ

(одломак)

не	
одбија маларме	
има	симетрије постоје
и	жљебова
равнодневице зрију	тучака
плоча као што речи	на рубовима
рђају одбачене	плеснаве
у сенкама нестају	слике бледе
све док пред очима	кљасте
да би потом срасле	не распу се
извитоперене	наопако
другојачији лик	ожиљцима творећи
незнаног	неког још увек
	који тек долази
	испод небосклона
и са речима тако мора бити	
глас се љушти	опиљци труње
	узлећу
и тону	на ветру даха
не попут	светла
и мрака	већ
особитије као	таласи који
у судару се потиру	или саглашавају
све док рана не	затвори уста
а	мук
и ћутање красте су	испод
којих замлади се	кожа језика
	наредног

маларме стоји на обали
међу прсте утискује се муљ
 нема таласа
у небосклону све једнако
бледом као око
мало воде на длану земље
високих обала
а опет отворено
 висинама постојано
у сопству непомичном
 без мена ветрова
 плиме осеке
 ипак
 далеко од граница
у самом срцу средине
јасно види да поигравају
дрхтуре набори ломи се
 огледало
он не ћути никакве струје
хуку потресе чак ни облика
и боја облака

јесу ли узроци томе скривени
његовим незнањем или вода као
и језик зна више од оних
 који говоре
и пију их па доноси лик
и јеку несванулих
 дана
или
 се то дубине уздижу на
 површ да огласи се ново доба

Славко Зорић

ЗНАМЕЊА

РУЛЕТ

Рулет се завртео
На број 1389 куглица стала
Две војске и два цара
Млазевима крви
Натапали Поље

Је ли то коб
И времена мог

Поново се завртео
На број 1804 куглица пала
Сабља главе
Њихове и наше
Закотрљала

Судба ли то
И вакта мог

Наново се завртео
На број 1914 лоптица стала
Хаубице младо жито желе
Војска костура
Лобање сејала

Је ли удес то
И доба мог

Опет се завртео
На број 1941 лоптица пала
Сласт крви звери спопала
Танад Јаме Вешала
Људе допала

Усуд ли је то
И времена мог

ЗНАМЕЊА

На огњу сунца време гори
Ерос се са Танатосом бори
Вечан пламен
Ероса знамен!

На жишци свеће ноћ гори
Пламичак зору не дочека
Сузе и бдење
Жуди знамење!

Милица Јефтимјевић Дилић

ПРОКЛЕТСТВО!

*Проклет био који
пустахијски роби и пљачка!*

Проклет да би био српски син сваки
Који у ратном метежу на туђи храм насрне,
На олтар кућни где нејач згрчена
И страхом окована дрхти.
Где кућни дух се вековима стани,
Где преци иних стицаше на потомке мислећ.
Нек сваком десница осуши се
Буде ли ишта такоа, понео, присвојио!
Нек вечна глад прати га
Буде ли залогај само кушао од туђе муке,
Сем да од глади не крепа.

Нек у дому никад напредак не крене му
Буде ли разорио нечији дом
Тек да силу покаже
И мржњу демонску на род људски.
Спорове међ војскама
Челни Нек реше Војник нек часног пута држи се.
Кад рат сврши се
Да савест не мучи га
Да може сваким путем проћи
Не стидећи се Недела својих
Да потомцима грех не товари
Име сачува.

Проклет био, који невину крв пролива,
Који жене, девојке и децу убија,
Коље и сече!

А који мржњом заслепљен
Недужног мучи,
На жену туђу погледа
Ил Обешчасти је,
Нек никад мирног сна не има
Нек никад љубављу нико га не обасја
Нек чемер пусти срце отрује му
Да никад му се радост не деси
Да никад више тело чежњом
Не задрхти му кајањем отровано.
Свети је олтар чедност женска
И ко разори је, грех вечни носи.

А дете невино ко руком такне,
Сузу измами му
Ил живот наслино узме,
Да огуба се, у мукама сконча!
Да с душом растати не може се
Док грех тај не окаје
Бескрајном патњом,
Да свој пород не стекне
Ни оно што има у дому
Да не нађе.
Ако ли још шта горе учини од тога
Те зверски на част дечју насрне
Тело дечје Невино, неразвијено оскврне
У ранама да распада се
А крици дечји да ум му распоре,
У безумљу да сконча
За смрт да моли, она да заобилази га.
Зверски да скапају ти што звери бише!

Гроздана Лалић

СКУПЉАЧИ НЕБЕСКОГ ПРАХА

Сваки дан мајка васиона
две жуте лопте и нас за број старије рађа,
из милион небеских дојки доји чеда.

Снага младе душе Учитеља,
обасјава промисао у заметку
али увек ми једна нит, један сан,
и једна мисао недостају разуму
да у уму уобличи овоземаљско Јесам.
Апсолутна ме истина
у бесконачно коначним круговима врти,
Учитељу, постајемо ли рођењем
или се рађамо из смрти залуде,
и тражимо време када су богови
силазили међу људе?

Од чега смо, ми, вредни скупљачи небеске прашине?
Храни ли нас кора хлеба или пупчаник неба?
Учитељу, колико су твоје нуле велике
и бесконачни бројеви мали?

Млечним путем корачам намрштена,
мој Учитељ, читалац душе, у дубине се обрушава
и звездани ми прах по потиљку развејава.
Да ми је просветлење!

Отресам наслaganу прашину са рамена,
сустижу ме сопствене заблуде ума,
вечно сам завидна космосу
на ширини већој од мог сна.

Учитељу, говоре да не постојимо
ван Овде и Сада
– то није моја Истина и Нирвана.
Али, ко сам када пркосим гравитацији,
када у сопствену празнину уђем
собом је испуним, па се суштина распрсне,
када ме води мисао у илузију прерасла
док се поигравам са силама универзума
– а игри нисам дорасла.
Учитељу, зар нисмо лутке на концима
које покреће несвесно
док нас у паралелним световима тражи наше Јесмо?

Неизговореним душа разбија тишину,
дошла сам по истину
јер сви ми говоре да постоје недостижни светови
да су Богови недодирљиви,
а ја, хоћу да верујем, да у сваком од нас
по један свет и по један Бог живи.

Драган Поп Драган

ОГЛЕДАЛО

ГРЕШКА

док јурим ту
неухватљиву мисао
наслућујем
да би она могла
да начини искорак
из колективне биографије
и врати вино у воду
растави реч на слова
и разоткрије своју
светлосну природу
покушавам да се
овако ломан
сачувам у
низводном трку
знајући да је одувек
извор био на ушћу
и спремам се да
у том бљештавилу
нађем и дешифрујем
мрљу која претходи
свим потоњим грешкама

ОГЛЕДАЛО

док се огледам
у брзој води
плашим се
да ће она однети
мој прави лик
и да ће ми остати
нешто што је
само одраз који су
вратиле сјајне рибе
пропраћен понеким осмехом
ракова што вребају
испод зеленкастог камења
ипак улазим у воду
која ме крепи
од паклене врућине
што ме изнутра изједа
опуштам се живнем
и запућујем низ струју
јурећи
правог себе

Будимир Стефановић

НЕДОСТИЖНО

СВЕДОЧАНСТВО

Смрт смо стекли рађањем а не завређујемо је
све док невидљива не напусти наш потиљак,
залепи се за усне, очи и браду,
исцери нам се у лице победница,
запечатити црвени восак на пергамент и оде даље.

По принципу самосугестије тонем у сан вртоглаво
са блиским сећањима на минуте и тренутке пре самог сна.

Ја стојим наг пред огледалом, ја сам го човек,
ја тражим ожиљке стечене на глави, телу, кожи,
од трња и ножа, од ломова и падова, од крхотина,
јер сам наг пред богом са крстом православним на грудима,
проклињем лажну пројекцију отисака на телу
и враћам се сопственој души која пишти пред одразом
невидљива проклетница на рубу чистилишта, моли за просвећење,
очишћење и упокојење пред свевишњом невидљивошћу духовне -
илузије.

По принципу самоослобођења будим се из сна успорено
са блиским сећањима на минуте и тренутке клиничке смрти у сну
и запис доживљеног благословим кандилом и тамњаном да
душа пред телом замирише ускрснућем пред страхотом живих људи
око мене у мени и са мном на рубу, на ивици!

НЕДОСТИЖНО

Суочавам остарелост срца
са заблудама кармичке свести
о овоземаљском проналажењу идентитета
спајањем сродних душа
кроз реч, додир и мисао.

Ослобађам поетско вишегласје
свођењем рачуна сопствености
са наивношћу украденог погледа
непознате јединке ходањем по ивици
подно провалије безнађа,
ишчитавањем мноштва педантно
сложених слова у матрици
раширених корица мудрости.

Подносим притисак проћердане прошлости
са притиском садашњости у окулару
аритмије неизбежног завршетка постојања,
трагајући за твојим одразом
на пожутелим платнима ренесансе,
на свингама, по гробљима, урвинама,
у илустрованим часописима, новинским чланцима из архиве.

Непомирљив да сам трагањем убио себе у теби
несвестицом вишевековне претраге по сећањима
на ноћи и дане, на смрт и погибел, на илузију и пијанство,
омамљен тетурам посивелим пољима илузија.

У сусрет неизбежном завршетку постојања
спојен са тобом бестелесјем без разрешења.

Митар Ђерић

ПРВЕ ЉУБАВИ

✱

Мењам ауто за гондолу. Шифра: БЕОГРАД НА ВОДИ.

✱

Између мало и боље, само сутра нас дели.

✱

Срби све ређе перу зубе, јер се то ради после јела.

✱

У Србији, ко има просек студија изнад девет,
добија пасош преко реда.

✱

Ширимо културу. Распродајемо културно благо.

✱

Сваке деценије смо све ближи Европи.

✱

Власт је ушла у све паре друштва.

✱

У Србији теорија завере?! Нема теорије.

✱

Срби имају закон у средњем прсту.

✱

Сви Срби ће под једну шљиву... али не своју.

На крупна убиства полиција излази два пута. Други пут због увиђаја.

Србија је озбиљна земља. У њој се нико не смеје.

Историју пишу мушкарци, јер жене крију године.

У празном стомаку нема места за лептириће.

Ко учи на грешкама, научи да греши.

Увек говорим жени где идем. Не волим да ме пропитује.

Када полиција јури проститутке, пуши се на све стране.

И ја сам за равноправност полова, али жена неће ни да чује.

Нема ме на слици. Лепо сам испао.

У Србији сви штеде за црне дане. И одмах троше.

Памтим све прве љубави.

Иследник ме похвалио. Све сам знао.

Живко Кулић

КУПОВИНА ИЗ ФОТЕЉЕ

Куповина из фотеље је исплатива, али само током мандата.

О покојнику све најбоље. Никада се не зна
колико ће још пута морати да гласа.

Жена више значи мужу него муж жени. Она је њему венчана супруга,
животна сапутница и лепша половина, а он њој само брачни друг.

Наша омладина има пуне руке посла. Свом снагом пакује кофере.

Грађани се о свему изјашњавају, а ни за шта не питају.
Немају подршку народа.

Пустио сам мозак на отаву. Хоћу и ја да се бавим политиком.

Шалтер, по шалтер – бирократија, бомба, по бомба – демократија.

Млади су наша највећа извозна шанса. Толико су тражени,
да се и сами извозе.

И међу пензионерима постоје разлике. Једни примају пензију,
други цркавицу.

Од деце се може много научити. Нема већих експерата
за кидање живаца.

Човек је као снег. Што дуже траје, то више копни.

Телохранитељ је горила с посебним способностима,
а његов штићеник мајмун с посебним потребама.

Сваки гласач је драгоцен. Жив или мртав!

Годинама играмо по европском такту, а и даље смо јој
последња рупа на свирали.

У деветој години знамо оно што смо научили, а у деведесетој оно што
нисмо заборавили.

Мушкарац и жена се венчавају кад поверују да су оно што нису,
а разводе кад схвате да су оно што јесу.

Сто пута поновљена нога постаје стонога.

По цео дан буљим у телевизор. Хоћу и ја да живим у рају.

Пилот није терориста, али авион с лакоћом диже у ваздух.

Све је исто, само демократије нема.

Саво Мартиновић

ПРИЈАТЕЉИ

Док сам спавао, пријатељ ми је отео жену. Нисам ни сањао колики ми је то пријатељ.

Веренички прстен сам купио јефтино, а скупо ме коштао.

Да мајмун проговори, прво би рекао: Боже, у шта смо се изродили!

Вест дана: Данас је у региону једино атмосферски притисак био нормалан.

Посао најмање занима онога ко га већ има.

Сексоман се ни мртав не би одрекао слатке смрти.

Никад нисмо имали овако лошу власт. А тако је било одувек.

Нама с њима нема живота, а њима с нама нема смрти!

Ако вам је добро, онда је то ваш проблем.

Изволите се послужити у народној кухињи! Влада части.

Док су се штрајкачи глађу окупљали испред скупштине, штрајкбрехери су већ заузели скупштински ресторан.

Влада ће највећу пажњу посветити штрајкачима глађу.
Да провери какви су им апетити!

Док сам писао роман, подметнуо сам индиго. И то је био цео тираж!

Ја сам био за кафану, а она за кино. Филм је био – ни вода ни вино!

У институцијама система влада савршен ред: Све је намештено.

Нема те власти коју народ није кадар да изабере.
Нарочито постојећу.

Наша странка није тако богата да купује јефтине посланике.

Све што сам сањао, остварило се. А имао сам тако ружан сан.

Данас ни бубреге није лако продати. Погоднији су за трампу.

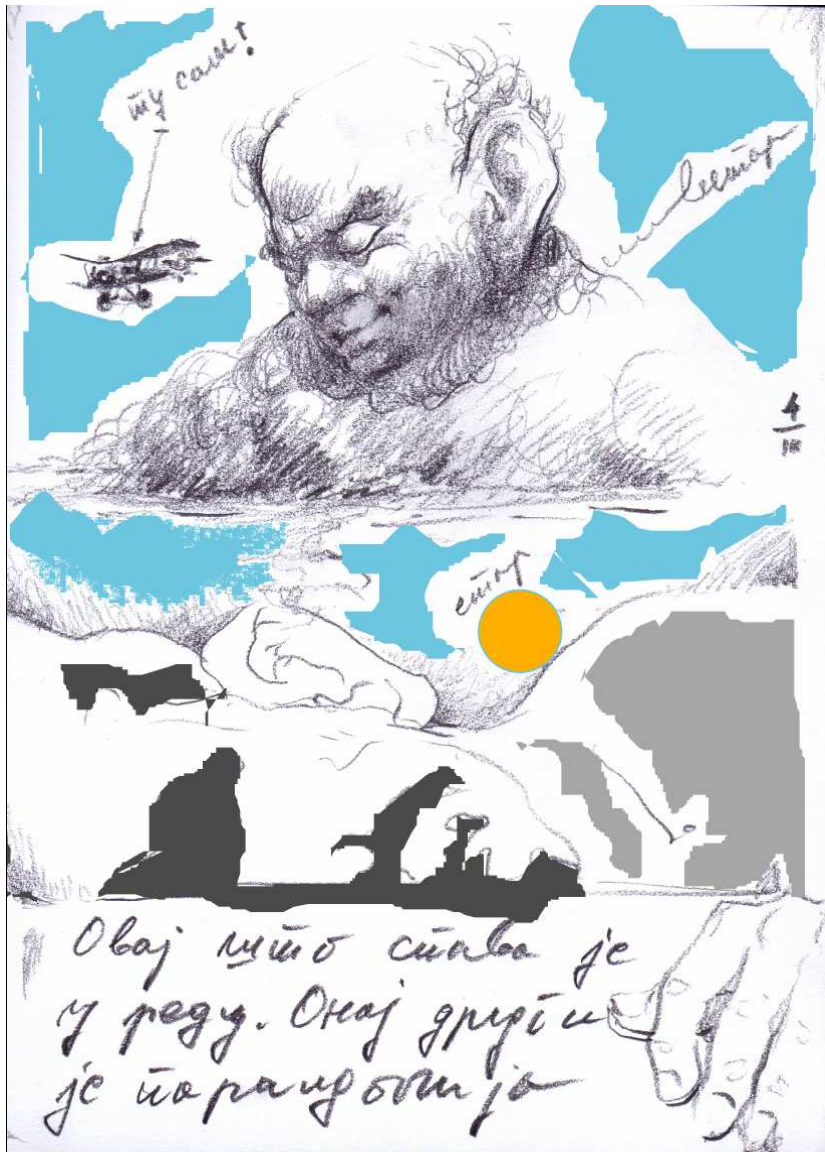

Кад вадим зуб, не осећам ништа. А кад вадим новчаник!...

Последња жеља мафијаша: да буде сахрањен у подземљу.

НОВИ ГЛАСОВИ

Данко Стојнић: „Параидолија“ (2017)

БАБА НАСТА

У петак је умрла баба Наста. Ја нисам био код куће, полагао сам испит из физике у гимназији и кад сам се пред вече вратио кући, отац ми рече тужну вест. Изненадио сам се, баба Наста је деловала крепко и чило упркос својих осамдесет осам година и баш тај дан је за мнош просула бокал воде кад сам пошао у гимназију, и махнула је, намигнувши ми и не рекавши ништа. То је радила увек кад бих кренуо да полажем испите, ради урока, за мој сретан пут и сретно полагање, тако ми је говорила. У четвртак сам прешао код баба Насте да се мало одморим од учења те глупе физике која ми ни за шта у животу неће требати, одавно сам одустао од факултета и великог учења, био сам златарев син и наставићу пут свога оца. Али морао сам да положим физику и учио сам месецима, све сам морао напамет да научим јер ја ту науку никако нисам разумевао. Пред својом летњом кујном, у хладу велике трешње баба је требала лук за сарму, а њени пси Жућа и Лиско су седели поред ње. Мачак Миле је висио на грани трешње опасно се нагињући изнад баке и гледајући шта она ради. Очигледно су знали да баба спрема неку дивну храну од које ће и они добити део. Пита са вишњама, тек печена, хладила се на столу покривена белом крпом по којој су били извезени цветови белих рада.

Два пауна су се купала на језерцету под фонтаном.

— У добар час си дошао синко, — рече она — ево готова вишњева-ча, још који минут па да је пробамо. Хоћеш ти да је исечеш оним малим ножем, ево у мене руке миришу на лук, не бих ја да сечем...

Седох на столочицу насупрот бабе, Лиска и Жућа ми ставише главе у крило, а мачак Миле поче љутито да мијауче. Случајно погледах ка свом поткровљу и видех нашу домаћицу Марину како брзо замаче за завесу. Она није волела што одлазим код Насте са којом није говорила јер је баба оптужила да је тровала њене псе који су пролетос једва преживели. Ја лично нисам у то веровао, али отац је једва намолио баку да не пријави Марину милицији.

— Јеси ли научио ту визику? — питала ме је баба секући и задњу главицу лука.

— Учио сам бако, ваљда сам научио — рекох и узех да рендам на велико ренде шаргарепу.

— Па, Давиде, сад си мазио цукеле, а сад дираш шаргарепу — рече она прекорно.

— Нема везе — нашалих се — ионако ћемо ми појести ову сарму. Скочих да оперем руке на чесми.

— Донеси ми оно месо из кујне, ено га у црвеној вангли поклопљено зеленим поклопцем, нешто ме боле ноге, Давиде, не могу да ходам задњих дана.

Донесох месо и баба замеси сарму па поче да увија листове. Узех и ја да правим сарме, нису испале баш лепе и једнаке, али она ми ништа не рече. Мачак скочи са дрвета и поче да се умиљава око мојих ногу.

— Давиде, морам нешто да ти кажем, ето, пало ми синоћ на ум. Дала сам твом оцу давно неку стару лупу која ми је остала од мог оца, ето, и мој је отац некад био златар, умро је млад, ја га се и не сећам добро... Мало је ствари остало иза њега, све то чувам у сандучету на тавану, а ту лупу сам дала твом оцу још пре твог рођења. Нешто смо причали о његовом занату и он ми је рекао да је реткост наћи добру лупу, хтео је да наручи неку из Пеште, па му ја показах ову што ми је од оца остала и дадох му да се служи док бољу не набави. Да ли ти је причао о томе?

— Није — рекох — није ми помињао твоју лупу, ми у радњи имамо неке две старе остале још од покојног деде Абрахама.

— Е па, кажи оцу да ту лупу да теби да је ти чуваш и даш неком ко буде завређивао да је има.

Баба млатну дршком ножа по косматој глави неваљалог мачка који је њушкао око шерпе са сармом, а он се наљути, увређено фркну па седе поред чесме и поче да лиже шапу гледајући нас испод ока. Паунови скочише на зид па стадоше зачикавати мачка кричећи весело.

— Кажем ти Давиде, синоћ ми та лупа пала на памет, не знам ни ја зашто, ко да је неко намерно у мој ум ставио, и све ме нешто опомиње да ти кажем за њу, може бити да ћу отегнути ове моје шапе...

Ја се насмејах. И она се насмеја. Поделисмо питу са вишњама, мени и њој по два парчета, Лиски и Жући по једно, а мачку љутици пола парчета. Остатак она уви у белу крпу и рече да понесем оцу. Кад ме је испратила до капије она ми рече да обавезно сутра после школе дођем до ње и да се не секирам много и ако добијем јединицу. Однесох оцу питу,

он је узео, био је нешто замишљен и дуго је дуго гледао у завежљај. Мени одједном нешто сину и ја се запрепастих како сам могао да заборавим данашњи датум, па мом је оцу био рођендан. Још пре месец дана сам му купио поклон и упаковао га па склонио у ладницу писаћег стола. Отрчах горе у моју собу, узех поклон и вратих се у приземље. Он је још стајао код степеница и држао онај завежљај неотпакован. Пружих му поклон и он се насмеја, ретко се смејао мој отац, а осмех му је био диван, светао и топало као пролетње сунце.

— Мислио сам да си заборавио да ми је данас рођендан — рече он.

Ја се насмејих и не рекох ништа, нисам хтео да га ражалостим истином да сам ипак заборавио.

— Наста ми сваке године направи питу са вишњама — рече он — некада давно правила ју је моја баба Кони, волео сам ту питу више него било који колач...

Он ми је много причао о баки Констанци, она га је одгајила јер своје мајке није имао...

— Вечерас те водим на сладолед — рече отац. И отишли смо код Пере Лисице који је правио најлепшу лимунаду и сладолед у целом граду. Пера се у ствари звао Фахрудин Танкосић

Лијевчанин али он је тражио да га зовемо Пера. Лепо сам спавао те ноћи. Ништа нисам сањао и наспавао сам се као никад. Кроза сан чуо сам шуштање лишћа и шумор ветра, али ми нису сметали, звучали су као риме најлепше успаванке. Сутрадан је баба Наста умрла. Једно парче пите са вишњама сам чувао у својој соби данима после њене сахране све док га није појео њен мачак који се некако ушуњао у моју собу попевши се уз кајсију. Затекао сам га на делу тј. боље речено у недељу, није се много потресао као да је знао да га нећу грдити. Помазих га по глави и рекох — Е, мој Миле, то нам је била задња пита од вишања, нико нам је више спремати неће...

Слађана (Бранислава) Бушић

ПОЈЕДЕНА МУЊА

ПУПЧАНИ МЕТАК

Туте, прострелите!
Пола живота на ваш живот чекам.
Закопасте ми средину главе.
Почетке исекосте крајевима капака...
Зауставите гутљаје, очи у ждрелима.
Како загрцнута окрајцима у себе тугу да устрелим;
Кад осетим метак, да ли и пупак да отворим?!

ГУСЕНИЦА У УТРОБИ

Проклето моје,
зар свака жена поникла из твојих рамена мора бити Ева?!
Ако у себе пређем, хоћу ли се са собом суочити?!
Загрцнула сам се у врховима прстију,
још отисак твоје игле виси на моме оделу.
Конац у заорану зеницу увлачим;
изнајмљену мржњу са будућности свлачим.
Изгрижене рупе срца у одјеку гризу време,
тамо где су закрпе, пауковом мрежом крпе тебе и мене.
Гусеница у утроби, још нас не боли;
као лептири никад се нисмо проболи.

ПОЈЕДЕНА МУЊА

До себе летех и натраг.
Сама надлетох небо.
Поједеном муњом изазивам гром.
Табанима сликам чемерно сунце.
Везујем се за облак.
Згрчена трпљењем сажваках сломљене свакодневице.
Повраћањем воде нахраних једњак.
Пријатељ са знаком извода за увод
удицом вади шару са миришљавог тумора
обраслог у песму.
Иглица из бодежа зверске немоћи
одсече ми крило.
Зној из чаше разби се у кап.
Летех сломљених чланака.
Незакрпљена препливах све океане просутог цвета...
Надвисих отпале звезде.
Задржах се у псећем лавезу на мјау месец.
Као тесто завршавам;
кипим у вангли.
Зрела за смрт.

НЕБЕСКА СТОПАЛА

О зуб, обесићу се,
кад престанем да се смејем.
Дуплирани грех, на грех калемим.
Гутам Бога без воде,
да ми глад жеђ опрости.
Згужвани ми гркљан грумен земље помиње.
Како небо стопалима да вратим?!

Борис Косовић

ТАМЈАНИ

ЧОПОР

О, утопљени заувек ми дане,
У поноћ, вриском поспалих телеса;
Што увојке ти међ' оболеле сам
Накосо да сабласт не уганем...

Зло је моја савест и тамница ми
Мисли што блудом су инфициране,
У доба кад по локви сунца станем
Плућима, вид ми док у другој јами.

Наг, ништа ван смисла сам умоболних
Звери што дираху небом казане...
Мртвима прошлост! Јер им преузане
Хумке за њима... И хук около њих...

*

О, утопљени заувек ми дане,
У поноћ, вриском поспалих телеса;
Што увојке ти међ' оболеле сам
Накосо да сабласт не уганем...

ТАМЈАНИ

Речи не слетела на чељуст,
У ожиљку што ти пребивах;
Болест сам слепих вечно жива
И тамо куда не течем густ.

Ребрима када насељена
Постанеш мојим, ти што ватром
У пределу где дан се затро
Испра ми очи од угљена,

Звери ће проћи, сунца пасти!
И прво јаук... Онда немо...
Једно у другом заспаћемо
Кад дигну мртви се из красти!

Птицо не ослепљена огњем,
Која си љубав Богомати...
Верујмо јер ће нам се дати,
Због Сина Јој и Бога, због Ње!...

У тамјан нокте ми сажежи
Да ми из дупљи нож не куља...
Покоља гнусних бивах руља,
Кад год се крви укаже жиг.

*

Речи не слетела на чељуст,
У ожиљку што ти пребивах;
Болест сам слепих вечно жива
И тамо куда не течем густ.

Иван С. Петровић

ТУНГУРУ

ДИЛЕМА

Да сам којим случајем постао
познати песник или цењени сликар,
можда бих данас на Пигаду пијуцкао
Реми Мартен или ШатоЛафит.
А овако сам у дилеми:
да ли овог пута купити Вранца или Смедеревку
у оближњем маркету на углу.
Док ми ветар замагљује вид, размишљам:
нијансе опијања су у тесној вези са стањем духа.

ТУНГУРУ

тај мали прљави гад нагрђеног лица и
с фосфорним сјајем у очима
већ годинама ми ствара неприлике
хранећи се мојом патњом и невољом
а за све је крив
неки недозрели манго исцеђен на
дан Сунчеве обратнице 1984. године

НЕШТО СТРАШНО НАС ЧЕКА (Удар судбине још нико није избегао)

Савремени пророк је лежао на плочнику
покошен хицем из снајперске пушке.
Док се његова светла крв сливала на
испуцали бетон са толико рупа,
убица скривен иза тамног застора
као да је поручивао: Ја сам моћан,
учинио сам то да пророк ућути!
Ућути заувек.
Био је диван месец мај и неке
пламене птице су летеле тад
док је стакластих очију
обухватао плаветнило неба.
Медији су се утркивали за преимућство
информација и његова слика је била
на свим тв каналима.
Али ко зна праву истину,
осим да је имао невероватне визије
и да је радио за опште добро.
Убичин метак је суперсонични авион
за путовање кроз поноре времена у бескрај.
Његове поруке су само низ речи
које су допирале попут еха,
али било је сувише касно, и све се
кретало ка неумитној извесности.
У даљини су већ тутњали будући
догађаји и ваљали се као таласи,
као судбина се приближавали,
као смрт се приближавали.

Зоран Спасојевић Паске: „Зуб времена“

Капардели Ефтихија
(Καπαρδέλη Ευτυχία, Грчка)

ЕПИГРАМ

ХАИКУ

Јато птица
на плавим страницама
заробљено

Цвета дрво бадема
гранчице
бели пољупци

Заспала сам
у време боровине
пробудила сам се стара

ЕПИГРАМ

Изненадни ветар и звук чинела
Плаче судбина
Гола у црвеном
...острва ероса
Мирном светлошћу
Држите пулс
Велика тишина
Површина и дубина
Сања ћорсокак
Идеално време за
Духовног водича

НА ЛЕПРШАВИМ КРИЛИМА

Три анђела са великим ореолом
На једној девичанској куполи цркве
Као да су обешени

Цвеће мери
Снагу
Каменим таласима
Људи расту
У самоћи

Гладни љубави
Напуштене улице пржи
Ужарено летње сунце док
Птице чекају

На дугом и
Обећаном путовању
На лепршавим крилима
У светским градовима
Боје се буде са светлошћу

ТАЈНИ ЖИВОТ

Залеђено цвеће
Пробија камен и тамо дрема
Потрошили су векове
Прстенови боја
Одвијањем и тријумфовали су
Као светло које се лелуја
Са уплетеним корењем
Сву тежину тајне живота
Проводи у скривеној хармонији
Нежним рађањем и поновним цветањим.

Превела са грчког: Екатерини Тсиалиоу

Михела Занарела

(Michela Zanarella, Италија)

АВГУСТОВСКИ ПОГЛЕДИ

ВАРНИЦА ЖИВОТА

У овим костима
Ја путујем
И носим са собом
Мале варнице живота
Обелодањујем топлоту
Узимајући ваздух
Ја волим
Ја желим да останем
У кожи
Хоћу да и даље буде
Чаробно у будућности
Хоћу да експлодираш из мене
И хоћу да знам укус мора.

ТИШИНА САЗРЕВА

Тишина сазрева
у мору које носи
мој поглед.
Одсјај мог ума
налази уточиште у води
у чистим мишићима
дубине.
Нашла сам снагу
у плодном разлогу.
Живот тече
између жртве
и чистоте моје пене.

АВГУСТОВСКИ ПОГЛЕДИ

Нашао си ме
У августовским погледима.
Бацио си твоје плаветнило
око углова мојих усана.
Учинио си да пулсирају
Мишићи и светло вечности,

постао си електрицитет
због кога се знојим
уз мирис смоле и мора.
Са твојим животом ти си упао
у мој живот са мрежом,
зови ме љубав

Превела с енглеског: Милица Миљковић

Изабела Зубко

(Izabela Zubko, Пољска)

ЗАКОН ПРИРОДЕ

ЗАКОН ПРИРОДЕ

Опипавам тражећи име
у дубинама света

Свакодневно трагове
његове налазим

Али унутрашња слова
све време недостају

Себи доказујем
да сам ја заиста ја
само одевена у туђу кожу

И тајно трагам даље
што више опипавам себе
и даље тајно трагам....

О ПОЕЗИЈИ

Прашина нема алергију
воли поезију штитећи је
од света потпуне пропасти
међу строфе пронице

Поезија воли прашину
понекад душу открива
кидајући прашину
скривене непорочности
да би крикнула
и безбрижно уснила

Међу страницама
свиленим

Превела с руског: Валентина Новковић

Георги Константинов
(Бугарска)

МЕТЕОР

* * *

Као до обале мора
писмо
у боци скривено
и осећање
до обале срца
стиже једино.
Миг судбе.
Лепа епизода...
Што сја попут лазура.
Но памти да га је ка твом животу
носила бура.
И слушало је мрачни глас
на високим таласима
бацано тамо амо
у непојмљивим
смеровима.
Стрпљиво је чекало
у свој дан
да га сложиш...
Прими га. Или се склони мирно
ако можеш.

КРЕНУЋУ ПЕШКЕ КА ЗВЕЗДАМА...

Ка звездама ћу кренути пешке.
Полазићу од брега, од бразди,
од ражи дубоко шумеће,
крнућу од свитаца у трави.
Изаћи ћу и на гребен чак,
проћи ћу и те стене заспале
и ступићу у космички мрак
а ципеле блатом отежале...
Ка звездама ћу ићи без сна,
са надом ћу руке протезати...
И стићи ћу
до истог брега.
И свитац у трави ће светлети.

МЕТЕОР

Тачно над главом ми
просветљена
дуга нит метеора.
Пажња!
Космос спушта
златну удицу
ка мени.
Не,
нећу се ухватити!
Продужићу
да лено пливам
у земној ноћи...

Превео с бугарског: Милан С. Димитријевић

Алиција Марија Куберска
(Alicja Maria Kuberska, Пољска)

СВАКИ ДАН

ДАН ОДМОРА

Пробуди ме нежно
отерај сан
са мојих трепавица
онда ћу видети
како Аурора прстима руже
тера мрачну ноћ
и осветљава мрачно небо.

Све птице склупчане у гнезда
певаће химну о зори
први, топли зраци Сунца
љубиће латице спавајућег
цвећа.
Ово је чудо које је створило нови
дан.

Добро јутро!

СВАКИ ДАН

Волела бих да знам сваки дан
ове боје и мирисе
као да је мој први дан,
такође и последњи.

Не желим да останем
у сфери тишине
желим да променим
минуте у ноте.
Да се нижу као симфонија.
Ноћи играју нотурно

ВОЗ

Ушла сам у воз живота
Без ичега
Без одеће
Без осећања
Празан лист папира
Папир упија све

Ја ћу изаћи оптерећена
Пакетима сећања и доживљаја

Паковала сам их пажљиво
Нека од њих су избледела
Као Инке из старих времена.
Везала сам их тракама у боји.
Ове беле су мени небитне
И ове црне су тешке трауматичне.

Упознала сам многе путнике
Током овог дутог путовања
И слободне возаче, такође
Који су покупили различите стопере.
Сваки састанак чак и најкраћи
Као бљесак сунца или
Лепршава крила лептира
Обогаћују моју торбу искуства.

Превела с енглеског: Милица Миљковић

Евгенија Маринчева
(Бугарска)

БЕЛА ТИШИНА

ЗБУЊЕНА

Заљубљена сам
Љубави моја
у тебе
разуме се

заљубљена

правим глупост за глупошћу

оног дана
заборавила сам укључену пеглу

јуче
погрешила сам аутобус
видела сам твоје
име уместо броја

данас
налетела сам на саобраћајни знак
и сада имам чворуту на глави

сутра
сутра сам Бог зна шта ћу направити
но знам
бићу

заљубљена

БЕЛА ТИШИНА

* * *

У белој ми тузи
јутрос сам
срела
два
клошара,
човека и жену.
Гладни,
у отрцаним оделима,
били су срећни.
На
хладноћи
је
помилова
прљавом
руком
и
загреја.
Видела сам
у
њеним очима
љубав.
И
завидела
јој.

Долази седми дан
брже
од сваког.
Ко зна шта нас чека...
Рећи ћу ти
Лозинку спаса, кад (он) дође:
Љубав.
А Месец
продужава да нас подстиче
да откријемо
своју пропаст
једнопространствено
и
истовремено...
И ми смо
сасвим напред
на ивици
љубави...
Јединствени излаз
(ни) је
Смрт!

Превео с бугарског: Милан С. Димитријевић

Марија Матиос

(Марія Матіос, Україна)

* * *

... Ово сено, као свеж качамак
Испарава,
Јер киша је била.
А свежа суза кантариона
Слива се до наших колена –
И милује, к'о да смо беле
овчице...

У даљини још удара гром.
А два неседлана коња
Грицкају овлажено сено.

Намирене сите овчице
Разилазе се – свака себи.

... А твој ждребац сустиже
Ждребицу – мирисну ко дим...

...

1.

Веселе траве зелена лутања,
Зеленог пролећа веселе
молитве.
И шта је тај живот –
Кад га је тек прегршт?
А грешница – ко икона.

Засучи рукаве.

Дакле,
Тугу устрани
И смејте се радосно,
Волите се до плача,
Мој голубе, и Ви.
Јер шта је тај живот?
Гомила хирова,
Који на крају заврше
Под бусењем траве.

...

2.

...то је грабљива грабљивица
И она
Невољу себи тражи –
И брда преврће
Док се не смири.

Знај!
Она је грабљива грабљивица.
А ти
Привиј се уз обрасло крзно,
И миловање грабљиве звери
Примај...

То је –

Спас за обоје.

...

4.

... то на дрвету листић лењо зева:
окупао га топли пљусак ноћи –
и он јој нешто захвално гугуче
и опет зева...

Комараца зуј

Разбудиће лишће.

А сањива ил снена,

Као у љуљашци, љуљаће га ноћ.

... И опет ће лити постојани
пљусак

На лист.

Или ће ићи лист њему усусрет.

...

7.

... то је право чудо – бу-ђе-ње...

Ти више ниси увео, као лист,

Али још ниси забринут, као -
птица

Која од зоре цвркуће са гране.

Ти се само осврћеш уоколо...

Чак ни главу не окрећеш,

Само тело, као затегнута струна,

Гласа се лењо, слатко и ... снено...

Ти хоћеш опет да се вратиш у -
сан..

Али хитра наспавана лија

Мешкољи се у безданима тв-
ојим.

А ти само колуташ очима –

И сусрећеш се с ведрим сјајем
лица.

... Ти се више не отимаш из загр-
љаја –

већ пушташ у шуму влажну
лисицу,

и још лењиво, слатко и сањиво
осећаш,

да десна рука

опет хоће неког да загрли...

... то је право чудо...

...

Превео с украјинског: Јарослав Комбиљ

Чери Наз

(Ceri Naz, Филипини)

ОД ПЛЕМИЋА

ВАЛЦЕР СА КИШНОМ ПРИНЦЕЗОМ

Погледај ме у кишним капима
Падају са небеског престола
Упознај ме с песмом из хладне провале облака
И ја ћу певати са тобом
У нашем спремном, слободном јесењем тепиху
Виде се моје умирене мрежњаче.
Ја ћу те повести са собом
На нашем блатњавом поду
Где ћемо плесати наш први валцер
Заједно, као Зевс и Хера
Сва чуда можемо удахнути
И наше ноге ће стајати на прстићима среће
Онда ме загрли својим рукама
Сваког дана сваке ноћи увек
Као безбројне капи кише
Само овај склопљени кишобран
Може бити сведок нашег дворца
Изграђеног од пољупца
Нашем краљевском валцеру под кишом.

ОД ПЛЕМИЋА

Имам шаке
Да пишем о мојој младости
Имам очи
Да читам оно што напишем
Имам уши
Да слушам друге једноставне мисли
Имам руке да загрлим целину
Написаних и ненаписаних осећања
Ја сам наивни плебејац
Префињенија од обале невиности
Понекад сам сама, испражњена
И заборављена
Изван врата мог ума
Необичне су ветрењаче сећања
Кад год су дани испуњени или празни
Пронађем себе у свемиру
Мистерију саме себе.

Превела с енглеског: Милица Миљковић

Гиула Јоанио Пацалиду
(Ιωάννου Πατσαλίδου Εστάλη, Кипар)

ДИОГЕНОВО СВЕТЛО

ДИОГЕНОВО СВЕТЛО

Где су нестали људи?
Упита Диоген,
држећи фењер
послеподне.

Шта се десило пре
толико година, векова,
исто питам данас
светске градове.

Зашто је добар човек
тражио Диогена,
вековима пре него што је
Исус Христ пронађен.

БЛИЗУ ТЕБЕ ВОЛИМ

Да!
Могу да марширам
најдужим путем
авенијом омамљена
и упркос бројним искушењима
укусне бобице да пробам.
Да!
Они сви могу ићи лепо.
Као сирене са
упорним позивом.
Ја ћу остати заувек овде.
Близу тебе волим.

НАЈВЕЋА ЉУБАВ СИ МИ ТИ

Највећа љубав си ми ти
Желим да те инспиришем.
Дубоко и смислено да кажем,
али изгледа да ће бити тешко.

Јарким бојама природе
ја ћу сликати на платну
моју највећу љубав икада,
јер је речима тешко рећи.

Отворићу енциклопедије и речник
да пронађем велике речи
да ти опишем љубав моју,
али изгледа да то није једноставно,
јер толико те волим.

Моје белешке бирам једну по једну,
да напишем божанску мелодију.
Тако волим да певам, а тако
дубоко и велико једноставно је.

Превела с грчког: Екатерини Тсиалиоу

Елена ЛиЛиана Попеску
(Elena Liliana Popescu, Румунија)

САМО ЋУТАЊЕ

РЕЧИ

Речи иду у несмртне часе
речи се римама красе
речи мру на лицу сете
речи се узносе и лете
речи у срца улазе

речи крију тајне стазе
речи – врела слатки шум
речи – шапат топли ум
речи крију тајне стазе
речи у срца улазе
речи се узносе и лете
речи мру на лицу сете
речи се римама красе
Речи иду у несмртне часе.

БЛАГА СВЕТЛОСТ

Ужежи кандило у ходник века
што његову благу светлост чека.
Обуци душу у скромно одело
дочекај тако светлосно тело.

Допусти да луча пресвета лака
озари кутке у царству мрака
И бдиј стално да се не скрије
ништа што свето у лучи није.

САМО ЋУТАЊЕ

Песнику остави
само ћутање
оне Ћутње
које рађају
из речи
Реч...

ПОД ТВОЈИМ КОРАКОМ

Док сад газиш
по камену који
под кораком твојим
једва и стоји
и гушиш бол
у душе кући
припремајући
живот будући,
да ли се питаш
је ли она срећна
би ли могао
када
застанеш за
трен
ма и мишљући само
да јој захвалиш
за сав труд њен?

ОДАГНАЈ МИСАО

Одагнај вео што ти замрачује вид,
Одагнај страх што ти озлеђује стид,
Одагнај сенку са речи коју си исписао
И, напосе, одагнај мисао.

Превео с румунског: Иво Мунћан

Сандра Сармиенто

(Sandra Ssarmiento, Гватемала)

ЗА МОГ КУПИДОНА

САМО СЕ СМЕЈ

Као ароматично цвеће
Наш осмех не боли
Ми смо цвеће сунца
Цвеће лепоте судбине
Пустите нас да идемо ка дугама
Да се употпунимо са толико боја
Допустите нам да причамо са месецом у ноћи
Дању са сунцем, једноставно плешимо
Желим ти дати своје латице
Које представљају пакт наше љубави
Даћу ти своје семе
Из којег ће се родити мир
Сваког дана ми растемо
Сваке ноћи ми сањамо
Дању, моји снови се пробуде
Ноћу, звезде само сијају
Бити савршен као ти
Као сила мира
Бити ти човек са добрим срцем
Као дете, само се смеј.

ЗА МОГ КУПИДОНА

Оставља ме попрскану парфемима
И твоје стреле импрегниране
Истинска страст данас
И многа открића
Ох, драги Купидоне да,
Ти си незахвалан данас,
Побегла сам да бисте померили беле раде
Из моје косе проткане дијамантима
И кецељу од венца кристале,
Не желим латице на мојим ногама
То оставља цвет у вази,
Зато ценим да је боље рећи да
Меканом јутарњем поветарцу
Овог пута желим кафу,
Веома тамну и истински ароматичног укуса
За живот и чисте стварности данас
Ја ћу певати за себе и због
Мог пса и мог пртљажника
Не због дана љубави
Више због моде која влада
И за оне душе које су исцрпљене бескрајним лажима
Волети сваки дан, треба бити заповест
Волети у сваком тренутку, али не из покајања
Напољу у башти обучени у хаљинама са латицама
Са ружама испод Сунца
У јутру Фебруара
Ја жудим за осмехом из љубави и страсти
У Марту и Априлу без милости
И зато што си тако лењ и завидан
Купидоне, ја те позивам на чај
Сваког дана уз разговор о загрљају сумрака
Мене поред зоре и погледа на залазак Сунца.

Превела с енглеског: Милица Миљковић

Илеана Стојанова

(Илеана Стојанова, Бугарска)

ДУЕНДЕ

он је у мени –
огањ са храпавим језицима
као милиони сунаца, узрок за
моје сагоревање
када сам сечиво у рукама
Великог разума

моје сагоревање
без тебе
за тебе
с тобом

када сам сама
када се шетам
из белих поља –
црни роб
речи, слова, ритмова

он је у мени
када купујем хлеб
а продавац ми враћа кусур
и смеје се
или кувам слатко од вишања
садим геранију у саксији
пијем густо црно вино
бројим Лудвигове
цимбале и добоше
лежим на дивану и

сузе ми теку
безвучно

када гледам бакарно-златну
планину Витошу
у сусрет
и одлетајућа јата
у пурпурној стази заласка

у мени је
када прелиставам
стари албум
у мени је
када избацујем
стара писма и стихове
у мени је
када ме рањавају
или заборављају
у мени је из љубави и из
мржње

када звоно на улазним вратима
звони
одмах скачем
када мобилни исписује
твоје име
са тобом и без тебе изгарам

у мени је огањ
када читам Лорку
гледам
Ел Грековог „Христа који носи
свој крст“
Гојине „Каприче“
слушам
Хосе Карераса
Пако де Лусију
фламенко у Мадриду
Барселони, Андалузији
као крик из дубина –
arte jondo (арте хондо)
т.ј. дубока уметност

у мени је огањ
када купујем руже
боје крви
када ми смрт показује
ракете с ударним главама
неутронским, јонским
бомбама

када мислим о Јеврејима
у Аушвицу
Бухенвалду, Дахауу
бебама у Хирошими,
Фукушими,
400 милиона деце која гладују

на планети
древна племенска бољка
дубља од свих мора
јецајућа од незнања
кроз векове

ја сам огањ
у очима просјака у Софији
Мадриду, Њујорку и Токију

потпуно сам
изгарајућа у камину
сама и јединствена
пепео

дуенде сам –

привиђење
савијено у лобањама града
при месечевој светлости
у мени је анђео
...или демон

певајућа мука

до крви
до даха
до End.

Превео с бугарског: Милан С. Димитријевић

Хусеин Хабаши

(Hussein Habasch, Немачка)

БЕТОВЕН И КУРДИ

ЉУБАВ ДВА ДРВЕТА

(The Love of Two Trees)

Два дрвета била су лудо заљубљена
Осветољубиви дрвосеча
Исекао је њихова стабла
А затим их однео кући
Случајно су се два дрвета срела у камину
Пригрлише се и срећно изгореше заједно

БЕТОВЕН И КУРДИ

(Beethoven and Kurds)

Гледам у Бетовенов лик
Он се појављује тужан
Гомила Курда
Обилазе центар града журним корацима
Ништа их не задржава осим вапаја
И Бетовеновог крика

Гледам на Рајну
Цепање града на два дела
Изгледа тужно
Да ли је тако у Еуфрату
Еуфрат је ипак тужан

ЦРВЕНИ СНЕГ

(The red snow)

Снег пада бео
Прекрива све планине белином
Снег такође пада бео
На курдистанским планинама
Али убрзо постаје црвен

УПОТРЕБА ЉУБАВИ

(The Use of Love)

Сви знамо да је
Земља округла
Нема сумње да се окреће
Али неки не знају да је
Љубавници чине округлом
И снага њихове љубави
Чини да се окреће

Превела са енглеског: Милица Миљковић

Далила Хиаоуи

(يواي ح ؤلي دد, Dalila Hiaoui, Мароко)

ЖЕНА

КО САМ ЈА?

О, Боже!
Јесам ли ја жена?
Или сам лавиринт
Чуда и поклона
У који туга неодлучно провирује?
О, Боже!
Јесам ли ја жена?
Или нека ненаспавана пукотина
И малаксала пега?
Срце куца...
Али, шта је изградило од својих снова?
О, Боже!
Јесам ли ја жена?
Или сам зора која везе
Свој живот кроз разне године...
и судбина, да,
и то она јадна судбина,
која нити напредује,
нити се враћа назад...
Ја...
О, Адаме...
Ко сам ја?

ЖЕНА

Стално ми је говорио
Да сам његова принцеза
И сваки пут када би то рекао
Моје срце је вриштало.
Уместо тога, ја сам његова заробљеница,
За име божије, ја сам његова заробљеница.
О, жено,
Зар није свака жена икад
Сањала да сагради дворца
Или да буде вођа људима,
Са или без правде,
Или да формира век
Водећи се сопственим жељама.
О, жено
Твоја највећа жеља је
Да освојиш срце и продоран поглед.
Када приметиш такво нешто,
Захваљујеш се Богу,
И када се тако осећаш,
Топиш се од страсти.
Жено, о, жено,
Оно што прижељкујеш је једино
Што нас повезује.
Зато, за име божије,
Поклони ми мост који води
До тебе и који води од тебе.

Превела с енглеског: Милица Миљковић

Зинаида Чаушева
(Бугарска)

ОДСУСТВА

ГЛАС ОДЛЕТЕЛЕ ШЕВЕ

Ако ћеш ми бити тишина,
у тишини бићу миловање.
И сузица на длану – једна,
твој сам ветар што дува кроз
грање.

Брег си ми – и јаросна река.
Занемела гледам те и слушам.
Док топи твоја нежна рука
облачић у који се претварам.

Ја не желим других светова.
Свиђа ми се овај свет пун вреве -
с покровом тешких снегова,
са гласом од одлетеле шеве.

Твоје срце тужно и само
и мала лира у њега стане,
но полако нићи ће тамо
мала катедрала и за мене.

ВОЗ КА ПРОЛЕЋУ

Измислићу залазак розе,
брежуљак леп у цвећу сав
и воз што уз стрмину креће,
где машиновођа ја сам.

На свакој станици ћу стати,
и сваки путник – стар и млад,
ко карту имаће свакако,
бар расцветаљу ружу сад!

Ићи ће воз мој све по брегу –
од зоре – све док падне мрак.
И моја душа биће пуна
са љубављу до врха чак.

Измислићу залазак розе
и тебе – скретничара стара,
што у теглу место вазе,
ставља цвет док се одмара.

ОДСУСТВА

Када ме волиш – ту нема мене,
далеко сам, где ти сада ниси –
поточић сред пољане сакривене,
коју већ нико неће да коси.

Када ме волиш, ја онда одлетим –
ко на ветру дрско исцепан стих,
што нема нити смисао ни ритам,
чак ни једну капљицу да сузи.

Постајем сенка – када ме ти волиш,
где су ми светови потопљени,
јер већ у љубав не верујем – видиш,
посебно у твоју према мени.

Превео с бугарског: Милан С. Димитријевић

МОСКОВСКИ КЛУБ АФОРИСТИКЕ

Гарун Агацарски
(Гарун Агацарский)

Поштуј онога ко не чини зло зато што жели и буди опрезан с оним
ко зло не чини зато што се боји.

Када ти је добро, сети се оних којих се сећаш када ти је лоше.

Угао посматрања зависи од висине положаја.

Док ти радиш својим рукама, богати се онај који ради твојим рукама.

Борис Замјатин

(Борис Замятин)

Жена је за љубав спремна да жртвује себе, мушкарац – све друге жене.

Како се много може урадити када се не ради!

Не треба људима чинити добро, довољно је не узимати им га.

Свет почива на три стуба: власт, новац и стрпљење људи који немају ни једно ни друго.

Иван Ивањук

(Иван Иванюк)

У животу, као и у математици, много је апстрактних величина.

Чак и када одлично знаш своју цену,
ипак желиш да погледаш ценовник.

Најлакше је прелити чашу стрпљења,
преливајући из шупљег у празно.

Владимир Кафанов
(Владимир Кафанов)

Ништа тако не чини жену старом као глатка кожа њених
пријатељица.

Из неког разлога труде се да „поједу“ оне које „не варе“.

Цигарета помаже не само да се скрати време већ и живот.

Човеку је својствено да греши... у своју корист.

Татјана Китајева
(Татјана Китаева)

Што се више надају, шансе су им мање.

Све што немам стекао сам сам.

Хероја је много –херојског мало.

Најтеже је покорити се доброј вољи.

Андреј Корјаковцев
(Андрей Коряковцев)

Трагедија није у томе што нас не воле, већ у томе што се заљубљујемо
у оне који не могу да нас заволе.

Да ли је за човека туђа душа тајна, зато што се налази у сенци његове?

Што је горча истина, то је слађа лаж.

Самоубиство – то је крађа смрти од судбине.

Леонид Крајнов-Ритов
(Леонид Крайнов-Рытов)

Ако стално на себе дајеш попуст, губиш на цени.

Сви шефови прсти су кажипрсти.

Да се у затвору не би мислило на слободу, треба се на слободи сетити
затвора.

Тешко је живети за сопствено задовољство а не не повредити туђе.

Греси можда и скраћују живот,
али га чине привлачнијим и разноврснијим.

Борис Крутијер

(Борис Крутиер)

Већина машта да живи као мањина.

Брак – то је оно што жена повезује с прошлошћу,
а мушкарац с будућношћу.

Како добро мислимо о власти када мислимо да она мисли о нама.

Свако за себе сматра да није свако.

Када од живота не очекујеш ништа добро, не чека се дуго.

Владимир Лебедев

(Владимир Лебедев)

Све иде својим редом. Ако се добро погура.

Дошао је из народа. А могао је још да му служи...

Живот – први поклон родитеља за рођендан.

Здравље није бумеранг: ако га бациш – неће се вратити.

Понека књига је као фотопапир: чим угледа светлост дана
– постаје бескорисна.

Владимир Маљошин и Сергеј Сидоров
(Владимир Малёшин и Сергей Сидоров)

Ако је из торбе нестао празан новчаник, значи да вас је покрао
губитник.

Ако желиш да упознаш жену, прави се да не желиш.

Ако је противнику драго да се види с тобом, то значи да си дошао
да се предаш.

Михаил Мамчич
(Михаил Мамчич)

Богати не могу да поделе с другим последњу мрву хлеба – код њих
никад није последња.

Брак – то је врста односа која омогућава да се они свакодневно кваре.

Глупак тражи начин да избегне самоћу, а мудрац проналази начин
да у њој ужива...

Новац свима недостаје, али богатима недостаје много више.

Постоји много начина да се човек обогати, али сиромашни не могу
себи да их приуште.

Александар Минченков
(Александр Минченков)

У срећној породици жена не зна одакле долази новац,
а муж – куда он одлази.

Знаш да туту у вотки не можеш да утопиш, али желиш да се у то сам
увериш.

Свету лека нема, али ће преживети.

Шта је на рођењу записано тешко се брише.

У гомили се човек не види.

Максим Нечипоренко
(Максим Нечипоренко)

Кога у себи васпиташ, с њим ћеш и живети.

Човек и јесте зато несавршен што његова савршеност нема граница.

Основа финансијске пирамиде су будале.

Сергеј Сидоров
Сергей Сидоров

✱

Платиш све порезе – и мислиш о будућности, ако не – о садашњости.

✱

Живот се сваљује на нас као снег на главу, а затим се полако топи.

Превела с руског: Алма Оташевић

Вадим Зверев
(Русија)

ПЉУВАЊЕ УЗ ВЕТАР

Пљувати уз ветар најбоље је иза туђих леђа.

Што више ви уздигнете човека, он постаје нижи у сопственим очима.

У младости машташ да те чаробна капа учини невидљивим како би
кришом ушао у женско купатило, у зрелим годинама – у банку,
а у старости – у рај.

Када жена цени љубав, она се не боји да буде испод цене.

Да би постао познат, понекад је потребан тренутак, а да свима
останеш непознат, обично је потребан цео живот.

Паметна држава хвата бизнис за гушу не да га задави већ да пажљиво
напипа артерију.

Ни једно криво огледало не може од ружног човека да направи
лепог.

Чак и веома паметан човек може да направи велику глупост,
ако га одвраћате од ње сваки дан.

Старост – то је када још можете жену да свучете очима, а за нешто
више вас очи већ издају.

Политичари су као циркуски коњи – дижу се на задње ноге
не да покажу карактер, већ да једу из руке.

Широко ширећи крила, сигурно ћете некога закачити.

Комарци су хуманији од многих жена. Када комарац пије твоју крв,
бар престаје да зуји.

Рус је способан да чезне за домовином чак и онда када не одлази из
ње.

Како би оставила утисак на околину, деца се труде да изгледају
старије, мушкарци паметније, а жене млађе и глупље.

Ако сте срели жену својих снова – с осталим сновима можете
да се поздравите.

У човеку све треба да буде предивно да би га ужасно мрзели.

Мисли су као деца – неко ће сигурно рећи да нису твоја.

Превела с руског: Алма Оташевић

Тамара Клејман

(Тамара Клейман, Русија)

ХЛАДАН РУЧАК

Градски пејзаж – то је све што је остало од природе после настанка
човека.

Срећа без облака бременита је сушом.

У сауни сви су људи једнаки, а неки се још и купају.

Када се гура нос у туђа посла, нема се чиме дисати.

Вотка није жена, њу не мораш дуго да убеђујеш.

На мирис процветалих девојака мушкарци се скупљају као пчеле.

Мушкарци су као пчеле: нектар скупљају од једних жена,
а мед доносе другим.

Ако волиш мужа као саму себе, он дуго неће издржати.

Деца се пењу на главу кад не знају где им је место.

Женидба је у поређењу с удајом мање разуман корак.

Законити брак – то је када се код матичара потврђује
оно што је постигнуто у кревету.

Чак и хладан ручак може одлично да подгреје свађу.

Децу хране обећањима када она неће да једу кашу.

Колико треба пружити тоpline да би муж остао хладан према
другим женама.

Бацајући сенку, поверујеш да си и ти под сунцем.

Мужеви се поправљају само када се добро хране.

Ако штедиш на малим радостима, нећеш имати довољно за велику.

Да би освојио жену, мораш да потрошиш све што имаш.
Када је освојиш – још и више.

Жена слуша мушкарца само дотле док може да ради све по своме.

Тек после љубавне ноћи многи схвате да је јутро мудрије од вечери.

Превела с руског: Алма Оташевић

Владимир Малешин
(Русија)

ЖРТВЕНО ЈАГЊЕ

Овнови без муке проналазе жртвено јагње.

Посао кипи, док пара не изађе.

Највише је сапутника на путу
до славе.

Борити се с глађу пријатније је пуног стомака.

Најбрже се намотавава клупко проблема.

У реду је увек неко последњи.

Цео наш живот – то је борба између „желим“ и „морам“.

Главни непријатељ сећања је машта.

Дубоке мисли мирују на дну свести.

✱

Штета што коњак не шири оне судове у које је сипан.

✱

И краљеви морају да признају моћ асова.

✱

Није довољно знати своју цену – треба познавати потражњу.

✱

Ћутати је лакше него држати језик за зубима.

✱

Муж је поклон судбине, љубавник – награда.

✱

Неће добити крила онај ко седи на туђој грбачи.

✱

Од љубави се чешће рађа него што се умире.

✱

Одсуство недостатака је мана.

✱

Понекад је важније избећи ударац, него га задати.

✱

Пијане мисли су боље од трезног рачуна.

✱

Светла прошлост није гаранција за светлу будућност.

Превела с руског: Алма Оташевић

Жарко Петан
(Žarko Petan, Словенија)

ПИСЦИМА СЕ ЛОШЕ ПИШЕ

Како препознати интелектуалца?
Смеје се сам себи кад падне на поледици.

Тешко је писати сатиру, а још теже је потписати.

Најбоља је необјављена сатира.

Сатиричар највише ствара када разара.

Сатира без духа – сос без меса.

Сатиричари презиру све што је смешно.

Перо је моје једино оружје –
рекао је песник који је писао стихове на компјутеру.

Песници живе вечно, али, нажалост, тек после смрти.

Толико је волео речи, да је и сопствене гутао.

Највише пишем о темама које бих најрадије заборавио.

Писцима се лоше пише.

Био сам геније, док нисам написао прве редове.

Најчешће цитирају људи с добрим памћењем и без маште.

Чим сатиричар дође на власт, од стрелца постане мета.

Покушајте да нацртате афоризам
и добићете апстрактан цртеж!

Многи почну да пишу само зато што
нису знали шта да кажу кад је требало.

Хтео је да постане ангажовани писац,
али га нико није ангажовао.

Данас су аутори јефтинији од својих књига.

Публика је велика непознаница –
рекао је режисер који је половину карата
поклонио својим познаницима.

Превео са словеначког: Александар Чотрић

Сергеј Сидоров

(Сергей Сидоров, Русија)

СЛУШАЊЕ ИЗМЕЂУ РЕЧИ

Што је слабије памћење, мирнији је живот.

Најбољи начин да се тренира сећање је чешће позајмљивање новца.

Пароле и транспаренти најприкладнији су на кућама са огуљеном фасадом.

Превише паметан – то код нас није комплимент, већ дијагноза.

У многим спортовима рекорди зависе не од физичких,
већ од хемијских закона.

Разбијање њушке у присуству судије – није туча, већ спорт.

Ако се најбоље чека читавог живота, онда ће се најгорим чинити
и све добро што је у њему било.

Најнедостижнија перспектива је – хоризонт.

Само Бог нема никакаве перспективе.

Богати избор наших могућности неупоредив је с могућностима
наших богатих.

Ако не желиш да живиш осамом од једне пензије,
ожени се пензионерком.

Није тако страшно када у животу нема смисла.
Страшније је када га у смрти има.

Све чешће у земљама које су постале независне њихове јако
прижељкиване границе постају линије сиромаштва.

Деца су наша будућност.... Ако имају садашњост.

Годишњице долазе и пролазе, а године остају.

Неки супружници када се разводе пале мостове, а други их само
расклапају.

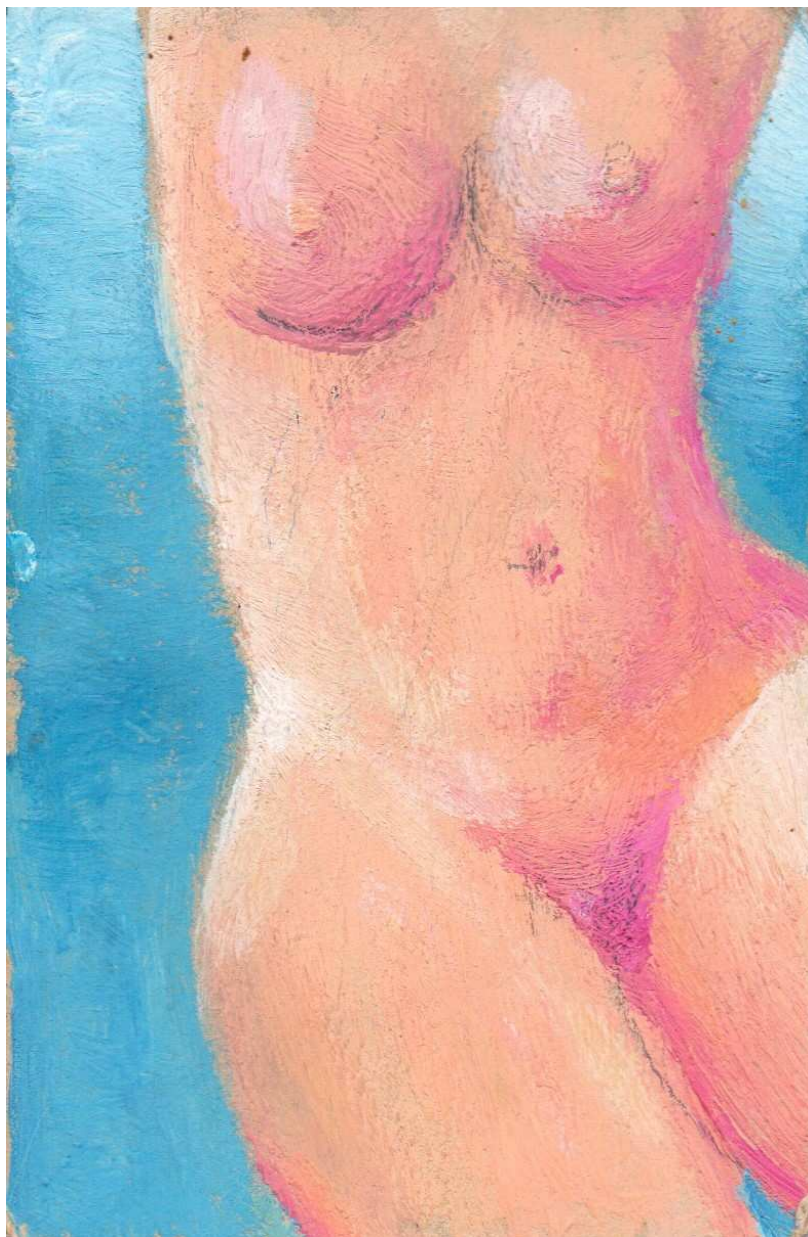
Ако је природа данас несрећнија него јуче, онда сутра она неће више
бити тако срећна као што је данас.

Лакше је читати између редова, него чути између речи.

Превела с руског: Алма Оташевић

РАЗГОВОРИ

Данко Стојнић: „Средњи део каријатиде 2“ (2017)

Душан Видаковић

ПИСАЊЕ РОМАНА ЈЕ КАО ДУГО ПУТОВАЊЕ У НЕИЗВЕСНОСТ

(Разговор са књижевницом Јеленом Протић Петронијевић)

Јелена Протић Петронијевић (1963) објавила је седам запажених књига поезије и више десетина интервјуа са истакнутим српским духовницима, књижевницима и другим уметницима. Такође, пише и публикује есеје, критичке текстове, путописе. Била је главни уредник књижевног часописа „Багдала“ и директор Културног центра Крушевац, а сада у истој установи припрема књижевне програме и часопис „Путеви културе“ и води радионицу креативног писања. Са свим тим разноврсним искуствима, она је приступила захтевном подухвату стварања прозног дела већег обима, да би из тог смелог ауторског искорака произашла књига „Ово није растанак“ у чијем поднаслову стоји – *Мали роман о пријатељству*.

Најпре, неизбежно се намеће претпоставка да је за Вас, као потврђеног песника, стварање Вашег првог романа значило један нов, у пуној мери нарочит списатељски изазов.

– Писање романа је као дуго путовање у неизвесност. Постојала је воља, потреба, посебна жеља да се уђе у подухват који подразумева сасвим другачији приступ и начин рада, једну велику истрајност, пре свега. Осетила сам да ми је време да прихватим изазов романа, чинило ми се да промичу неке мисли, да измиче време, да се развејавају догађаји које би требало спаковати у једну већу форму. *Мали роман о пријатељству* писала сам седам година, мало по мало. У међувремену су излазиле и неке песничке књиге. О послу који радим, да и не говорим. Тај посао узима најбољи део креативног времена, али и то има неко оправдање. Ваљда сам нешто, радећи тај посао, урадила за културу града у којем живим, па можда и за културу Србије, додала сам делић у мозаик.

Може се, дакле, рећи да је деловање Ваших ранијих поетских збирки, као и свих осталих сродних активности којима се бавите, морало оставити траг на нови рукопис који је у њиховој близини настајао.

– Нисам бежала од себе, писала сам *из себе* верујући да ће то бити препознатљиво људима који ће можда читати. Верујем да се ту многи могу пронаћи. Тираж је мали, али је доста људи прочитало књигу, и то не само жена. Писали су ми мејлове и sms-поруке које чувам. Пронашли су нешто своје, а то јесте циљ. Искуство које сам стекла живећи, радећи, путујући... слило се и у роман. Управо то искуство ме је довело до романа. Песничке књиге су део идентитета, али требало је ићи даље, прихватити изазов. Осећала сам се добро кад сам то писала. Као кад знате да радите нешто што треба да радите, да сте на правом месту са правим људима. Патила сам онда кад нисам успевала да се бавим романом. Једва сам чекала да му се вратим. Што сам се више њиме бавила, више ме је обузимала радња, отварала су се нова врата и било ми је занимљиво да откријем шта се тамо негде налази...

Нагласили сте да ову књигу не читају само жене, мада је одличан пример онога што се обично назива „женско писмо“. А можда и због тога што се стиче утисак да данас жене читају више и активније прате актуелне литературне токове него мушкарци.

– Не волим те поделе. Биологија подразумева и условљава разлике. Вероватно је да ја могу боље да опишем шта осећа и како размишља жена, али могу можда добро да сагледам и неког мушкарца који ће се наћи у роману. У овој књизи су жене добиле више простора, мушки ликови су *пратиоци*. Статистика вероватно показује да више читају жене, али ни мушке читаоце не треба потценити. Углавном бирају различите књиге.

Чиме сте се руководили приликом опредељивања да роман има епистоларну форму, да Ваше јунакиње комуницирају писаним порукама?

– Мејлови су део нове културе комуницирања, део пријатељства, нешто што не можете да кажете усмено, јер се другачије промисли када се напише. Традиција писања писама која су затим дуже или краће путовала подразумевала је изражену дозу романтике, меланхолије због

даљине која је тиме била још више наглашена. Мејл је нешто друго, људи их пишу и шаљу да заврше посао, али и да би ухватили неке мисли и проследили их другоме, да би разменили мисли и осећања у истом дану, наравно, и у још краћем временском размаку, ако треба. Ту је човек уз помоћ технике доскочио протицању времена, даљина нема ону застрашујућу моћ коју је имала некада, док су писана класична писма. И сад, користећи рачунар, не можете да се бавите рукописом, откривањем тајни нечијег рукописа, мејл ту дозу емоције поништава. У роману се појављује једно писмо које је написано зеленим мастилом, писмо Ксенијиног оца. На корицама ове књиге то писмо је разубежено, пренето у оригиналу, уз дизајнерску стилизацију Јелене Ивановић, моје пријатељице, сликарке и колегинице. У овој књизи има делова који *измичу* јунакињама, припадају аутору, наратору. То је потребно због динамике и боље проходности, некако књига *има више кисеоника*, а то читалац примети.

Растанци, у својим различитим видовима, су један од кључних покретача радње Вашег романа. Због чега су Вам моменти разилажења били толико привлачни као књижевни мотив? Да ли, можда, нечим и обogaћују човека?

– Растанци нас више ускраћују него што нас обogaћују. Треба научити да се живи без некога. То је увек болно искуство. Човек постаје зрелији, али по коју цену? Ова књига треба да ублажи тај феномен, да отвори могућност да растанак може да буде превазиђен ако људи то желе, чак и ако морају да буду физички раздвојени. Пријатељство је рецепт за ублажавање растанка. Право пријатељство треба сачувати.

Управо у поднаслову Ваше књиге изричито је назначено – *Мали роман о пријатељству*

– Треба учити децу колико је пријатељство важно и колико се дуго изграђује. Колико се дуго гради поверење. Пријатељство је надградња љубави. Пријатељство подразумева љубав и толеранцију. Површни људи не препознају значај пријатељства или га прихватају кроз личну корист, што увек има ружан епилог. Увек је тако било и тако ће бити.

Припадате уметницима за које је путовање знатно више од кретања између одредишта или туристичког одмора далеко од куће. За Вас је путовање, чини се, пре свега изузетно надахнуће и савршен повод за истраживање себе.

– Неки делови романа су писани у Грчкој. Верујем да путовање јесте подстицај, али је добро и вратити се. Чињеница је да су се многи уметници отиснули и успели у свету, а да су остали код куће, ко зна да ли би неко чуо за њих и да ли би одустали од свог сна. Путовања су лековита, то је проветравање мисли, прикупљање нових утисака и искустава, прилагођавање и измештање, сагледавање свог живота из неке нове перспективе. То је школа за писца. Наравно, и за свакога ко је интелектуално радознао.

Очигледно сте посебно фасцинирани поднебљем Медитерана.

– Неко је рекао да је *Грчка детињство цивилизације*. Кад кренемо тамо, или у Италију, помало смо као Одисеј, читаво бремене античких вредности дотиче нам свест, а затим хришћанство, па ренесанса. Велика је баштина која пулсира у том амбијенту. Солун је на сваком кораку – историја, археологија, духовност, религија, емоција... и поглед преко мора који је тешко објаснити. Или италијански градићи који су сачували старе куће са насликаним библијским сценама. Клима је зачинила ту средоземну привлачност коју многи људи препознају. И увек се тамо враћају, или бар маштају о томе.

„Ово није растанак“ у доброј мери је заснован на аутобиографским елементима.

– Неправозиђена је Флоберова изјава: *„Ема Бовари – то сам ја“*. Питали су ме која сам ја од тих жена у роману? Има ме у свакој. Понекад се пође од реалних догађаја и личности, али се увек оде даље, то је предност литературе, привилегија писца.

Већ дужи низ година са успехом сте професионално ангажовани на реализацији разноврсних садржаја из домена културе у Крушевцу и шире. Како из те позиције доживљавате уметничку сцену Србије, поготову у време када се са разних страна може чу-

ти како је бављење културом овде све више сизифовски, па и потпуно узалудан посао?

– Није узалудно бавити се у Србији културом, али није лако. Важно је да ли државна политика подразумева и озбиљну културну стратегију, да ли се схвата значај културе за опстанак народа. Да ли је схваћено да све успешне државе чувају своје културне вредности и да их одржавају. Бар толико. О стварању и развијању нових културних вредности да и не говоримо. Људи који се баве у Србији културом, пре свега су ентузијаста. И често су препуштени сами себи.

После овог излета у прозу, планирате ли скори повратак стиховима? Шта се ново из Ваше стваралачке радионице ускоро може очекивати?

– Чини ми се да је роман био много више од излета. Већ сам рекла на почетку да је то било путовање у неизвесност, можда и авантура која је представљала изазов за аутора. Надам се и за читаоце, судећи по реакцијама. Али, без великог, моћног издавача који покреће медијску машинерију, без озбиљног маркетинга, све остаје на писцу и његовом сналажењу. Намеравам да обновим тираж, јер је прво издање било и нека врста испробавања, испитивања сопствених могућности али и испитивање оне друге стране, рецепције. У питању су новинари, критичари, љубитељи књижевности и пријатељи који су били лично заинтересовани. Исто тако, нова књига поезије се налази код издавача и треба да изађе паралелно на ромском и српском језику. Почела сам да пишем и други део *Малог романа о пријатељству*. Међутим, свакодневне обавезе, посао који сам већ поменула, а који подразумева све веће ангажовање, удаљавају ме од романа. Изборићу се некако за своје време, ако Бог да.

АУТОРИ

Зоран Спасојевић Паске: „Зуб времена“

Арсенијевић М. Александар – Пише кратке приче, поезију и прозу, хаику. Објавио је књиге: *Мишљење љубави* (поезија, 1991), *Обојимо Васкрс Господњи* (2009), *Јеванђеље за децу* (проза, 2010), *Свети краљ Владислав* (2016), *Свети краљ Драгутин* (2016). Заступљен у антологијама и у бројним зборницима поезије и прозе. Превођилац четрдесетак књига (са енглеског и руског). Аутор текстова у периодици, зборницима, монографским издањима. Превођен на руски, француски и енглески језик. Вишеструко награђиван. Живи у Београду.

Бакић Илија – Рођен 1960. године у Вршцу. Правник. Песник, приповедач, романијер, књижевни критичар, уредник. Објавио 19 књига. Аутор више антологија и књижевних избора. Добитник више награда.

Бушић Слађана (Бранислава) – Пише афоризме, песме и приче. Бави се новинарством, глумом и фотографијом. Учествоје у пројекту „Млади долазе“, који се реализује уз подршку Удружења књижевника Србије.

Видаковић Душан – Рођен 1969. године. Новинар. Уређивао је часописе „Ваљевска књижевна радионица“ и „Књижевна реч“. Публиковао је неколико хиљада новинских текстова. Аутор је песничких колекција: *Брзином воза* (1992), *Књига о Ходу* (1994), *Екстрасистола* (1994), *Исцрпљивање ничим* (2003) и *Балкан/Балтик* (2010). Један је од приређивача сепарата *Srbska literatura* који је, на словеначком језику, изашао у љубљанској ревији „Apokalipsa“ (1999), као и тематског блока *The tanka of Southeastern Europe* штампаног, на енглеском језику, у америчком часопису „Atlas Poetica“ (2013). У иностранству су издата два избора из Видаковићеве поезије: на словеначком језику *S prebolene obale* (*Са прежаљене обале*, 2005) и на пољском *Na rozdrożach* (*На раскрсћима*, 2014). Песме и интервјуи су му превођени још и на енглески, руски, немачки, мађарски, шведски, словачки и македонски језик и заступљене у више десетина антологија и зборника у Србији и свету. Награђиван за поезију.

Гаћина Иван – Рођен је 1981. у Задру, Република Хрватска. Магистар рачунарства. Има искуства у раду као средњошколски наставник математике, физике и информатике. Пише песме, кратке приче, афоризме и рецензије књижевних дела. Вишеструко је награђиван. Превођен је на енглески, филипински (тагалог и цебуано), словеначки, арапски, румунски и вијетнамски језик те чакавско наречје хрватскога језика. Члан је неколико

удружења и друштава: Матица хрватска (од 2010), Хрватско књижевно друштво (огранак Задар) (од 2014), Књижевни клуб „Гилгамеш“ (од 2014) и Удружење српских књижевника у отаџбини и расејању – УСКОР (од 2015). Издао је једну песничку збирку *Тебе тражи моја рима* (Нашице, Хрватска, 2014). Своје радове је такође објављивао у часописима и зборницима (радови су му објављени у више од 60 зборника). Живи у Задру.

Голднер Бранислав – Рођен је 1936. у Шапцу. Доктор медицинских наука. Објавио је књиге *Чешиљеви за маглу* (2005, роман), *Голубије село* (2007, збирка приповедака), *Висибабе* (2008, роман), *Опсидијан* (2008, роман), *Приче из докторске торбе* (збирка прича, 2009), *Добро јутро* (2010, збирка приповедака), *Приче животног тренутка* (2010, збирка приповедака), *Кад су зоре освитале црвено* (2011, роман), *Непредвидиви сусрети* (2011, приче), *Трећепозивци* (2012, роман), *Плава сова* (2012, приче), *Момчило Гаврић најмлађи каплар на свету* (2013, роман), *Фреске Живота* (2014, приче), *Дрхтаји* (2014, кратке приче), *Страдања Генерала Данона* (2015, роман), *Ни анђели у рају ни ђаволи у паклу* (2016). Сарађује са часописима. Заступљен у зборницима. Вишеструко награђиван. Члан је Удружења књижевника Србије. Живи у Београду.

Денчић Весна – Рођена 1963. у Београду. Дипломирани политиколог. Књиге афоризама: *У друштву се не шапуће* (1987), *Свет не може пропасти без нас* (1996), *Пут до пакла* (2001) и *Страдање у циклусима* (2007), збирка кратких прича *ИНверзије* (2003, 2007), збирка песама *Подијум / Подиум* (2008), збирка хаику поезије *Плави поглед* (2008). Превела поетски триптих *Три дана касније*, Владимира Гасијејског (2007, коаутор Олга Лалић Кровицка). Приредила панораму *Страдија данас* (2003, коаутор Владимир Јовићевић Јов), *Сатиричне приче 2003* (2004, коаутор Ђорђе Оташевић), *Сатиричне приче 2008* (2009), *Сатиричне приче 2009* (2010) и *Дневник непристајања* (2009). *ЦД Смех до бола* (2003) и *Смех до бола 2* (2005). Сарађивала је с бројним часописима и листовима. Награђивана у земљи и иностранству. Заступљена у многим зборницима и антологијама кратких прича, песама и афоризама. Превођена на пољски, руски, бугарски, македонски, словеначки, енглески, француски, немачки, италијански, румунски и баскијски језик. Оснивач и главни уредник првог електронског часописа за сатиру Етна. Живи у Београду.

Деспотовић Милијан – Рођен 1952. у Субјелу код Косјерића. Песник, есејиста и афористичар. Објавио је седамнаест збирки песама, пет књига афоризама, једну монографију и осам књига есеја и приказа. Уредник је првог српског хаику часописа „Паун“, покренутог 1988. у Пожеги, као и књижевних новина „Свитак“. Добитник бројних награда. Живи у Пожеги.

Димитријевић С. Милан – Рођен је 1947. у Лесковцу. Дипломирани астроном и физичар, доктор наука. Аутор више књига о астрономији. Пише и преводи поезију. Књиге: *Песме* (преведена на бугарски), антологија *Космички цвет* (2003) и *Пред звезданим вратима* (савремена бугарска поезија, 2015). Члан је Удружења књижевника Србије.

Докле Намик (Namik Dokle) – Рођен 1946. године у Дуресу (Албанија). Политичар. Објавио је роман *Кћери магле* (Сарајево, 2016). Живи у Албанији.

Ђерић Митар – Рођен 1952. године у Новој Пазови. Пише афоризме. Сарађује са часописима и медијима. Књиге афоризама: *Лаки афоризми* (Београд, 2003), *Нерадници свих земаља – исти сте* (Београд, 2004), *Троглед* (Београд, 2007), *Салдо мортале* (Београд, 2009), *Дон кикот* (Београд, 2012), *Афоризми : Избор* (Београд, 2013). Својим афоризмима је присутан у електронским медијима, штампи, антологијама и зборницима афоризама, смотрама сатире и хумора, приредбама... Превођен на више језика. Живи у Београду.

Ђуричковић Милутин – Рођен је 1967. у Дечанима. Завршио је студије књижевности и магистрирао на Филолошком факултету у Приштини, а докторирао на Филозофском факултету у Источном Сарајеву. Песник и прозни писац за децу и одрасле, новинар и књижевни критичар. Живи у Београду и ради као професор на Високој школи за васпитаче струковних студија у Алексинцу. Члан Удружења књижевника Србије и Удружења новинара Србије. Уређивао часописе *Светионик* и *Наше стварање*. Заступљен у 35 антологија и избора. Радови су му превођени на неколико језика. Објавио је 53 књиге – 16 белетристичких (песме, афоризми, романи) и 37 научно-стручних издања. Добитник је награда: *Сима Цуцић* (најбоља књига за децу, 2010), Награда за најбољу дечију књигу године (Подгорица, 2010). *Раде Обреновић* (најбољи роман године за децу, 2011), *Доситејево перо* (трећа награда дечијег жирија, 2011), *Доситејево перо* (трећа награда дечијег жирија, 2013). Живи у Београду.

Живковић Љиљана – Рођена је 1978. у Грацу. Професор немачког језика и књижевности, магистар науке о језику. Пише приче, песме и романе на српском и немачком језику. Објавила је романе *Артемије тврди да...* (Београд, 2009) и *Ако је веровати Артемију* (Београд, 2011). Заступљена у више од шездесет антологија на немачком и српском језику. Награђивана у Србији и у Немачкој. Живи у Београду.

Занарела Михела (Michela Zanarella) – Рођена је 1980. године у Цитадели (Италија). Новинар. Пише поезију, прозу и драмске комаде. Објавила је 8 књига поезије. Добитница неколико националних и интернационал-

них награда. Песме су јој превођене на француски, арапски, румунски, шпански и српски језик. Живи у Риму.

Зверев Вадим – Рођен 1966. године. Члан је Московског Клуба афористике. Заступљен у бројним антологијама, прегледима и зборницима. Сарађује с руским, српским, канадским и финским часописима. Добитник је бројних награда.

Зорић Славко – Рођен 1948. године. Књиге песама: *Док неба буде* (2012), *У времена круга* (2013) и *Клупко спаса* (2015).

Зубко Изабела (Izabela Zubko) – Рођена 1974. године у Варшави. Песник, новинар и преводилац. Објавила 10 збирки песама. Заступљена у многим антологијама и превођена на више страних језика. Добитник неколико награда и признања. Живи у Пољској.

Јашовић Предраг – Доктор филолошких наука. Објављене књиге: *Књига о Ђорђу*, (2003), *Књижевне притоке*, (2005), *Реч и значење*, (2006), *Рецепција књижевног дела Доситеја Обрадовића* (2007), *Књижевне притоке II* (2008), *Живот и дело Милорада Радуновића* (2008), *Транспозиције књижевности за децу* (2008), *Притоке књижевности Косова и Метохије* (2010), *Ражањске легенде – прилози уз пардичке родослове* (2011), *Писци српског реализма као књижевни критичари* (2012). Приредио 27 књига из области књижевне историје и културологије са пропратним текстовима. Његови радови су превођени на македонски, бугарски, руски, румунски и немачки. Члан је Удружења књижевника Србије и Матице српске.

Јефтимјевић Лилић Милица – Рођена 1953. године у Ловцу, код Бањске, Косово и Метохија. Магистар филолошких наука. Објављене књиге: *Мрак, избављење* (1995), *Хибернација* (1998), *Путопис коже* (2003), *Чарање* (2007), *Сиже случаја* (2002), *Одвијање свитка* (2009), *Мистерија љубави* (2011), *Критички темељи и домети* (2011) *Жубор ума (Il gorgoglio della mente)* (2012), *Тетоважа ума* (2012), *Мозаикот на создателот* (2012), *Das mysreium der liebe* (2012), *По мери мита* (2014), *Очи у очи са судбином* (2015), *Партенон звездама зидан* (2015), *Ватра и слово /Il fuoco e il verbo* (2015). Књиге критика: *Поетика слутње* (2004), *Епистемолошка осветљавања* (2007), *Егзактност тајне* (2012), *Понирања (у прозни текст)* (2015). Песме су јој превођене на: енглески, арапски, турски, немачки и друге језике. Критике на: енглески, италијански, македонски... Живи у Београду.

Јоанио Пацалиду Гиула (Ιωάννου Πατσάλίδου Εστάλη) – Рођена у Авгороу (Кипар). Објавила је шест књига поезије, кратких прича и бајки. Добитница многих награда и признања у земљи и свету. Пише на грчком,

француском и енглеском. Преведена је на неколико језика и заступљена у разним часописима широм света.

Јовановић Милан – Рођен је 1967. године у Смедеревској Паланци. Дипломирани правник. Објавио је романе: *Монах* (2002), *Ратник* (2003, 2010), *Зимовање на приморју* (2004), *Теодора* (2005, 2013, на бугарском језику 2014), *Господар* (2007), *Несаница* (2011) *Мало двориште* (2012) и *Стаклена мистионица* (2015), као и књиге прича *Гроб на Вучјем долу и друге приче* (2009) и *Гласови прошлости* (2016). Прозу је објављивао у више часописа, заступљен је и у појединим заједничким зборницима. Добитник је књижевне награде Андра Гавриловић. Живи у Минхену.

Јовановић Ружица – Рођена 1970. године у Шапцу. Доктор филолошких наука. Објавила монографије *Перо реализма* (2009), *Писац, Завичај, Раскршће...* (2010), и *Књижевно дело у васпитном процесу* (2015). Аутор више десетина радова у зборницима домаћих и међународних научних и стручних скупова и конференција. Објављивала чланке из области историје књижевности и књижевне приказе у бројним часописима. Награђивана за поезију и прозу. Живи у Шапцу.

Камперелић Добрица – Рођен 1947. године у Београду. Дипломирани правник. Од 1968. почиње да објављује сатиру, поезију, есеје, критику... Од краја седамдесетих започиње сарадњу са међународном асоцијацијом за конкретну и визуелну поезију WESTEAST, потом сарађује са клокотристима и сигналистима. Бави се вишемедијском уметношћу. Објавио је четири књиге: *Уметност као комуникација* (1992), *OPEN WORLD – OPEN MIND* (на српском и енглеском, 1996), *Пречицом мисли / Дијагоном предосећања* (2001) и *Доскок у Нову Еру планетарне уметности* (2002). Сарађује с многим часописима широм света. Бави се разним видовима експерименталног песништва (акциона поезија, звучна и гестуална поезија, поетски перформанс итд.). Члан је Удружења књижевника Србије, УЛУС-а (Секција проширених уметничких медија), IWA (SAD)), књижевног салона Либеро Маркони и др. Организовао је тридесетак међународних вишемедијских пројеката, фестивала, изложби у којима је значајно место заузимала и експериментална поезија.

Капардели Ефтихија (Ευτυχία Καπαρδέλη) – Рођена 1968. године у Атини. Студирала је новинарство. Докторирала је на Светској академији културе и уметности. Пише песме, приче, приповетке, хаику, есеје, романе. Добитница неколико награда на националним такмичењима. Члан је светског песничког друштва (IWA). Живи у Патросу (Грчка).

Клејман Тамара (Тамара Клейман) – Новинар. Објавила је седам књига афоризама. Сарађује с бројним часописима. Члан је Савеза књижевника Русије и Московског Клуба афористике. Добитник више награда.

Кљајић Весна – Рођена је у Трстенику. Доктор педагошких наука. Објавила је више приручника и монографија. Пише поезију. Збирка песама *Песму нема ко да напише* (2017).

Кљајић Горан – Рођен је 1955. у Чапљини. Пише афоризме и кратке приче. Оснивач сатиричника „Носорог“. Објавио десетак књига. Приредио више зборника сатире. Заступљен у зборницима. Живи у Бањалуци.

Комбиљ Јарослав – Рођен је 1944. Дипломирани технолог. Од 2001. преводи с украјинског језика на српски и са српског на украјински. До сада је превео: *Мисија у Африци* (2002), *Ивана Купала* (2005), *Ривне/Ровно – Зид* (2006), *Слатка Дарусја* (2007), *Преподобни Јов, игуман Почајивски* (2008), *Воа Constrictor* (2009), *Уси на сцену (Хајдемо на позорницу)* (2001–2009), *Коняк з доц-ем (Коњак уз кишу)* (2009), *Cornelia Street Cafe* (2009). Његови преводи су објављивани у бројним нашим и страним часописима.

Константинов Георги – Рођен је 1943. године у Плевену. Један је од најпознатијих савремених бугарских песника. Аутор је више од 30 књига песама. Добитник је бројних домаћих и међународних награда. Директор је часописа „Пламак“.

Косовић Борис – Рођен 1985. године у Сарајеву. Новинар. Награђиван. Песме су му заступљене у зборницима. Сарађује са часописима. Председник је књижевног клуба Факултета за културу и медије. Живи у Београду.

Куберска Марија Алиџа (Alicja Maria Kuberska) – Рођена 1960. године у Свибодзину (Пољска). Новинар. Објавила збирке песама: *Глас стварности* (2011), *Анализа осећања* (2012), *Моменти* (2014, на енглеском), *Виртуалне руже*, *На граници сна*, *Девојке у огледалу* и др. Књиге су јој објављиване у Пољској, Великој Британији и Сједињеним Америчким Државама. Заступљена је у бројним међународним антологијама и часописима у Пољској, САД, Великој Британији, Белгији, Чилеу, Израелу, Канади, Индији, Италији, Узбекистану, Чешкој, Јужној Кореји и Аустралији. Добитница неколико награда и признања. Написала је и неколико драмских комада за позориште. Живи у Иновроцдаву.

Кујовић Елвира – Рођена 1961. године у Новом Пазару. Објавила две збирке песама *Једна поема вришти из мојих груди* (на немачком језику, Берлин, 2016) и *Љубав и страх* (Београд, 2017). Заступљена је у антологији „Die Welt der Geister“ (Frankfurter Bibliothek, 2014). Живи у Немачкој, у граду Крефелд.

Кулић Живко – Рођен је 1954. године. Доктор правних наука. Универзитетски професор. Афоризме пише још од студентских дана. Објављивани су му у бројним листовима и часописима и на Радио Београду. Објавио

је књиге афоризама: *Ја сам тај* (1987, Београд), *У кожи свога народа* (2002, Београд), *У канцама демократије* (2009, Београд), *Афоризми: избор* (2013, Београд), *Незаштићени сведок* (2013, Београд), *Прекомерна употреба демократије* (2015, Београд), *Под будним оком демократије* (2016, Београд). Живи у Београду.

Лалић Гроздана – Рођена 1958. Аутор је четири песничке збирке: *Бубањ у грудима*, *Небо под капцима*, *Из истог смо легла* и *Пети океан*, као и књиге кратких прича *Кофери пуни превара* (три издања). Заступљена је у зборницима, објављивана у периодици и књижевним часописима. Члан је Удружења књижевника Србије и међународног удружења „Поета света“ (Poetas del Mundo). Уредник је и приређивач шеснаест књига прозе и поезије. Ради у „Књижевним новинама“. Носилац је пројекта УКС „Млади долазе“. Превођена је на више језика (енглески, италијански, македонски и украјински). Живи у Београду.

Макцић Силвија – Рођена 1978. године у Београду. Пише поезију. Књига песама *То је звук мог даха разбио зид ћутњи* (2017). Заступљена је у зборницима поезије.

Малешин Владимир – Рођен 1951. године. Аутор је пет књига. Заступљен је у бројним зборницима. Живи у Подмосковљу.

Мали Славко – Рођен је 1957. у Пећи. Пише кратке приче и песме. Заступљен у зборницима. Сарађује са часописима. Награђиван. Живи у Прокупљу.

Мандић М. Зоран – Рођен је 1950. године у Владичином Хану. Дипломирани правник. Објавио је следеће књиге песама: *Кораци сумње* (1971), *Путник и његова невоља* (1976), *Опекотина* (1980), *Упуство за опстанак* (1982), *Каринска тројства* (1987), *Читаоница* (1989), *Нишан* (1990), *Крај сезоне* (1991), *Бизарна математика* (1991), *Цитати* (1992), *Радови на путу* (1993), *Наспрам чуда* (1994), *Крај сезоне и друге песме* (1995), *Цитати и друге песме (изабране песме, 1996)*, *Нисам никада написао песму коју сам могао да напишем* (1997), *Апатин и песме од пре* (1998), *Усклине, прозора* (2000), *Нестварни штафелај* (2005) и *Мали (п)огледи* (2006 и 2008), *Бог у продавници огледала* (2010), *Оквир* (2011), *Кафкина фонтана* (избор из поезије, 2012) и *Србија у дубоким водама* (2015). Објавио је књигу микро-есеја *Мали наслови* (2003, 2008). Објављени су му избори из поезије на италијанском, *Господово писмо*, у преводу Драгана Мраовића (1994) и на македонском, *Не бринем за наду*, у преводу Ристе Василевског (2004). Заступљен је у великом броју антологија и прегледа српске поезије у земљи и иностранству (на италијанском, македонском, немачком, пољском, мађарском и др.). Био је члан жирија књижевних награда: „Госпођин вир“, „Бранкова“, „Печат вароши сремскокарловачке“, „Павле Адамов“, „Душан Васиљев“, „Песничке стазе“, „Ервин Шинко“, „Круна деспота

Стефана Лазаревића“, „Књига године Друштва књижевника Војводине“, „Ленкин прстен“, „Меша Селимовић“, „Повеља Карађорђе“, „Милан Ракић“, „Лаза Лазаревић“, „Миодраг Борисављевић“ и др. Добитник је бројних награда за књижевни рад. Пише поезију, књижевну и ликовну критику, које је објављивао у бројним часописима и листовима, као и на ТВ Нови Сад у емисијама серијала „У сазвежђу књига“ и на РТС Београд. Аутор је сценарија емисије о Апатину у новом серијалу Варошарије Радио-телевизије Војводине. О Мандићевој поезији и другим радовима писали су бројни књижевни критичари. Члан је АИЦИЛ-а – Европског удружења књижевних критичара са седиштем у Паризу, Удружења књижевника Србије, а више мандата био је члан Управног одбора и председник Комисије за пријем нових чланова Друштва књижевника Војводине. Живи у Сомбору и Апатину.

Маринчева Евгенија – Грађевински инжењер. Аутор је две књиге песама и књиге кратких прича. Живи у Софији.

Марко-Мусинов Снежана – Рођена је 1958. године у Падини. Студирала енглески језик и књижевност, административни техничар – компјутерски оператер. Оглашава се афоризмима, кратким причама, песничким записима за децу и одрасле, као и критичким освртима. Заступљена је у шездесет заједничких зборника и бројним часописима. Поезију повремено пише и на енглеском језику. Превођена на енглески, арапски и словачки. Награђивана. Живи у Земуњу.

Мартиновић Саво – Рођен 1935. године у Даниловграду. Пише афоризме, песме, сатиричне и хумористичке приче и епиграме. Књиге афоризама: *Ништа између* (1991), *Хазардни рјечник* (1994), *Пуна капа* (2000), *Мала глава пуна капа : афоризми за оне који расту* (2005), *Питахтеја : афоризми од питања* (2008). Коаутор је Антологије црногорског афоризма *Ријетке честице* (2006). Књиге *Дијалог са собом : епифоризми* (2011) и *Кључ за бравуру : хаифоризми* (2015) дела су новог облика кратке књижевне форме у области хумора и сатире. Добитник је више награда за животно дело и за укупно стваралаштво и допринос у области сатире. Заступљен је у многим домаћим и светским антологијама мудрости, хумора, сатире и поезије. Превођен је на више страних језика. Живи у Београду.

Матиос Марија (Марія Матиос) – Рођена 1959. године у селу Розтоки, Буковинска област, у Украјини. Дипломирани филолог. Пише поезију и прозу. Од 2012 год. је посланик у украјинском Парламенту. Данас је најплоднији савремени украјински писац, са изразито индивидуалним стилем. Пише на украјинском и пољском. Њена дела превођена су на многе језике. Објавила је осам збирки песама и преко двадесет прозних књига. Њен роман *Слатка Дарусја* је драматизован и успешно приказиван на сцени. Добитник

је многобројних награда и признања у Украјини и иностранству. Превођена на: руски, пољски, српски, румунски, хрватски, белоруски, азербејџански, јапански, кинески и јеврејски.

Милановић Мирољуб – Рођен је 1947. године у Крвијама, код петровца на Млави. Дипломирани филолог. Пише приповетке, есеје и књижевне критике. Објавио је шест књига.

Миљковић Милица – Рођена 1994. године у Нишу. Студент је Високе школе за васпитаче струковних студија у Алексинцу. Преводи са енглеског језика. Живи у Нишу.

Мунћан Иво – Рођен 1943. године у Румунији. Пише поезију, прозу и есеје, а бави се новинарством и преводилаштвом са румунског. Објавио, превео и приредио велики број књига. Значајни наслови: *Видици маште*, *Исповести*, *Сунчане мердевине*, *Љубичасто небо*, *Лепеза радости*, *У походе коренима*, *Лудотека*, *Зора*, *Чему служи глава*, *Бесана ноћ*, *Римоване приче* итд. На румунски превео песме Десанке Максимовић, Стевана Раичковића, Слобода-на Ракитића, Милана Ненадића и др. Живи у Темишвару.

Николић Матић Александра – Магистар филолошких наука (теорија књижевности). Од магистарског рада је настала студија *У потрази за изгубљеним именом*, објављена 1998. године. Пише приче, песме и романе. Објавила је романе *Киша и моје нове ципеле* и *Не знам ти ја ништа* као е-књиге на блогу.

Новковић Валентина – Рођена 1973. године у Минхену. Дипломирани филолог (руски језик и књижевност). Пише поезију и прозу. Објавила збирку песама *Безвреме* (2014). Заступљена у неколико зборника и избора. Бави се преводилаштвом са руског језика. Живи у Београду.

Оташевић Алма – Рођена 1963. године у Новом Пазару. Дипломирани филолог (руски језик). Преводи с руског. Приредила и превела књигу *Афоризми руских писаца* (2008).

Петан Жарко – Рођен 1929. године у Љубљани. Економиста и режисер. Аутор је 49 књига (проза, поезија и драме). Објавио је 13 књига афоризама. Добитник је бројних награда. Умро је 2014.

Петровић М. Душко – Рођен 1948. године у Превији, Рибник (БиХ). Пише песме и сатиру. Објавио је двадесетак књига. Приредио је антологије сатиричног афоризма Републике Српске *Лед је пробијен! Ускачите* (2005). Основао је и уређивао студентски часопис за хумор и сатиру „Страдија“ (1971–1972). Од 1980. до 1995. био је уредник и главни уредник „Јежа“. Оснивач је и уредник часописа „Отаџбина“ и „Жаока“. Добитник је бројних књижевних награда. Живи у Београду.

Петровић С. Иван – Рођен у Београду. Пише песме и кратке приче. Заступљен у зборницима. Сарађује са часописима. Преводи с руског језика. Живи у Младеновцу.

Поп Драган Драган – Рођен 1959. године. Објавио књиге поезије: *Загубљене адресе*, *Пут у ништа*, *Душа у кутији шибица* (хаику), *Мачке* (хаику), *Доручак са Фројдом*, *Утопија ентропија дагеротипија* и књигу кратких прича *Могло је и горе*. Песме су му превођене на енглески, мађарски, румунски, бугарски и јапански језик. Члан је Друштва књижевника Војводине. Живи у Кикинди.

Попеску Лилиана Елена (Elena Liliana Popescu) – Рођена 1948. године у месту Турну Магуреле (Румунија). Доктор математике. Песник, преводац и члан Савеза књижевника Румуније и румунског ПЕН центра. Објавила више од тридесет и пет књига, поезије и превода са енглеског, француског и шпанског, од којих се издвајају: *Ție / Теби* (1994), *Cânt de Iubire / Песма љубави* (1994, 2007), *Himno a La Existencia / Химна постојања* (Мексико, 2006), *Poete / Песме* (2008), *Peregrino / Ходочасник* (Бразил, 2009), *Trei poete din Europa / Три песме из Европе* (2013), *Canto de Amor / Песма љубави* (Шпанија, 2014) и др. Песме су јој превођене на енглески, шпански, португалски, српски, кинески, француски, италијански, урду, бенгалски, холандски, естонски, каталонски, баскијски, албански итд. Заступљена је у бројним антологијама и изборима широм света. Живи у Букурешту.

Протић Петронијевић Јелена – Рођена 1963. године у Крушевцу. Дипломирани филолог (општа књижевност са теоријом књижевности). Објавила је књиге поезије: *Дани* (1987), *Благодет промене* (1992), *Искушавање* (1995), *Чудо у Лазарици* (1999), *Боје Византије* (на српском и грчком језику, 2006), *Пописивачи* (2010) и *Са обе стране облака* (2013), као и роман *Ово није растанак* (2016). Била је члан жирија за доделу више књижевних награда, рецензент бројних књига, иницијатор и учесник међународне културне размене у Бугарској, Грчкој, Италији. Била је главни уредник часописа „Багдала“. Уредник је часописа „Путеви културе“ и књижевних програма Културног центра Крушевац, где води и радионицу креативног писања. Живи у Крушевцу.

Радић Владимир – Рођен је 1947. у Новом Саду. Студирао машинство и филозофију у Сарајеву. Аутор је романа *После свих ових година* (2010) и *Прва авенија* (2011), збирке прича *Врата испред тебе и друге приче* (2015) и драме *Једна ведро драма и једна помало тужна комедија* (Београд, 2017). Ради као инжењер. Живи у ХанOVERу.

Рајић Тодор Доде – Рођен 1948. године у Београду. Дипломирани грађевински инжењер. Пише прозу. Објавио је роман *Вариола вера моје младости – исповест једног песника* (2017). Живи у Београду.

Рајовић Бојан – Рођен је 1988. на Цетињу. Дипломирани филолог (српски језик и јужнословенске књижевности). Коаутор књиге *Маратон на кратке стазе* (2012). Објавио је књигу афоризама *Бродоградња у боци* (2015). Награђиван за афористичко стваралаштво. Живи на Цетињу.

Рим-Живковић Љиљана – Дипломирала је књижевност на Филолошком факултету. Песник, прозаиста, сатиричар, есејиста. Присутна у бројним зборницима, часописима и књижевним новинама. Добитник значајних признања из области књижевности. Објављује и под псеудонимима. Објавила је седам књига: *Капи дрхтавице* (песме, 1988, 1991), *Оживљена светлост* (поема, 1989), *Велика ширина* (песме, 2008), *Омча микрокозма* (афоризми, 2009) и др. Живи у Београду.

Ристић Стојановић Санда – Рођена 1974. године у Београду. Дипломирани филозоф. Пише кратке приче и поезију. Књиге поезије: *Ноћ је праштање своје* (2000), *Свитање је лет боје* (2007), *Ноћи наше, услуга* (2008), *Тишина разликује светлости* (2010), *Облачна птица* (2011), *Годишња доба речи* (2012), *Измишљотина ватре* (2013). Заступљена у зборницима. Сарађује са часописима. Члан је Удружења књижевника Србије и Српског књижевног друштва. Живи у Земуну.

Ристовић Ана – Рођена 1972. године у Београду. Дипломирани филолог (српска књижевност и језик са општом књижевношћу). Пише поезију. Преводи са словеначког. Добитница неколико награда. Превођена на више језика. Објавила је девет књига. Живи у Београду.

Саиловић Деана – Рођена 1971. године у Сарајеву. Пише афоризме, поезију и кратке приче. Аутор је три књиге афоризама: *Принцеза на зрну разума* (2013), *Електронска исповедаоница* (Београд, 2014) и *Који сам ја мени идиот* (Београд, 2017); приређивач је књиге *Жена и афоризам* (зборник афоризама женских аутора региона, Сремски Карловци, 2016). Заступљена у зборницима афоризмима и поезијом. Добитник неколико међународних награда. Члан удружења књижевника Србије, Друштва књижевника Војводине, Београдског афористичарског круга, уредник сатиричне рубрике портала за културу Показивач. Живи у Сремским Карловцима.

Сармиенто Сандра (Sandra Ssarmiento) – Рођена 1975. године у Гватемали. Песник, прозаиста и сценариста. Почасни конзул у парламенту интернационалних књижевника у Републици Гватемала. Активиста у Светском поетском фронту у борби за женска права. Председница пројекта

Ментори златно перо Гватемале. Превођена на неколико језика. Живи у Лос Анђелесу (САД).

Сидоров Сергеј (Сергей Сидоров) – Рођен 1960. године у Москви. Правник. Пише хумористичке и фантастичне приче, песме и афоризме. Председник је Московског Клуба афористике. Награђиван. Живи у Москви.

Синђелић Радован – Рођен 1994. године у Сремској Митровици. Гравер уметничких предмета. Добитник петнаестак награда на конкурсима за поезију и приче.

Стефановић Будимир – Рођен 1961. године у Рачи. Објавио је збирке поезије *Сенке по угловима* (1985) и *Песнички свитак* (2013). Заступљен у бројним зборницима. Сарађује са часописима. Награђиван. Живи у Рачи.

Стојанова Илеана (Илеана Стојанова) – Аутор је осам збирки песама, књиге документарне прозе и сценарија за документарни филм. Песме су јој уврштене у бројне антологије. Сарађује с многим часописима. Добник престижних књижевних награда за поезију. Песме су јој превођене на француски, српски и македонски. Живи у Софији.

Стојковић Душан – Рођен 1948. у Београду. Песник, приповедач, књижевни критичар, есејиста, антологичар. Уредник Шумадијских метафора (Младеновац). Објавио је књиге поезије *Мало сунце* (2004) и *СмртКовање / СмртКовење* (2008); прозе: *Сневомрак, кафкијаде* (2006), *Сновни словарь* (2007) и *Речник дубровачког језика* (2000). Написао је критике *Баштиници и сапутници* (2007), *Хлеб камена и неба* (2010), *О сврљихким песницима* (2010), *Жубор метафизичког* (огледи о српским песницима, 2010), *Зрнасти снови* (критички текстови и студије о стваралаштву Дејана Богојевића, 2010), *Радомир Андрић или Поезија која траје* (2012). Антологије: *Речи у излогу града* (1999), *Небо језика* (2002), *Хук душе* (2003), *Тело у телу* (2003), *Лирски бруј Шумадије* (2004), *Снови бића* (2004), *Дах речи* (2005), *И снови и јава* (2005), *Рудници снова* (2006), *Грамматика смрти: Именице* (2006), *Зрневље светлости* (2007), *Грамматика смрти: Прироци* (2007), *Грамматика смрти* (2008), *Грамматика смрти: Проза-Ида* (2009). *Грамматика смрти: Проза – Idet. Туђоземци* (2010), *Грамматика смрти: Проза – Idet. Нашијенци* (2011), *Зрнца* (са Дејаном Богојевићем, 2011), *Грамматика смрти: П(р)озорје* (са Милошем Јанковићем, 2012), *Венац венаца* (са Дејаном Богојевићем, 2012), *Госпођа смрт на дну тишине: од Ерине до Каролине* (2012), *Антологија песништва песника умрлих пре њихове тридесете године* (са Дејаном Богојевићем, 2012), *Гласници невиђеног* (2013), *Грамматика смрти: П(р)окушаји* (са Дејаном Богојевићем, 2013), *Антологија Поетикон* (са Миљурком Вукадиновићем, 2014), *Нису све болести за мене* (са Миљурком Вукадиновићем, 2014), *Трезор српске поезије, Српски песници XX века* (са Дејаном Богојевићем, 2014), *Бубе у глави* (2015), *Нису све болести за мене* (са Миљурком Вукадинови-

ћем, 2015). Потпредседник Удружења књижевника Србије. Изабрана дела: *Снивци* (*Unus mundus*, Ниш, 47 /2014, стр. 89 – 249). Живи и ради у Младеновцу.

Стојнић Данко – Рођен је 1955. у Београду. Педијатар. Бави се дечјом пулмологијом и фтизиологијом. Објављене књиге: *Априорна фантастика* (2010), *Синтетичка аутобиографија* (2011), *Две приче* (2011), *Градске приче* (2012), *Шест кратких прича* (2013), *Фасцикле* (2014), *Девет прозора* (2015), *Неколико чудних прича о екскурзорима* (2015) и *Колекција споредних размишљања о оцу* (2016). Живи у Београду.

Тадић Верица – Рођена је 1949. године у Доњем Дупцу код Гуче. Пише савремену и хаику поезију, афоризме, есеје и приповетке. Објављене књиге: *Острва ноћи* (1990), *Пелудна тишина* (2001), *Мрежа од сунчевих нити* (2003), *Саг од дуката* (2004), *(Кр)истина и (Б)лаж* (2006, 2007), *Флуоресцентни прсти* (2008), *На хридима тренутка* (2009) и др. Добитник је бројних награда за поезију, кратке приче, афоризме и есеје. Песме су јој превођене на словачки, руски, немачки и шпански. Заступљена је у четрдесет заједничких књига и десет антологија. Члан је Удружења књижевника Србије. Живи у Чачку.

Трифуновић Станимир – Рођен је 1968. године у Тетову. Дипломирани психолог. Објављивао је прозу и поезију у књижевној периодици. До сада је објавио три збирке песама: *Беспуће и одјек* (1993), *Самоће* (2006), *Тишине* (2009), збирку прича *Препознавање* (2014) и роман *Рукопис једног меланхолика (архаични роман у шест дана)* (2017). Живи у Крушевцу.

Трифунјагић Даница – Рођена 1992. Докторант српске књижевности. Заступљена у зборницима. Сарађује са часописима.

Тсиалиоу Екатерини – Рођена 1997. године у Катеринију (Грчка). Студира на Виској школи за васпитаче струковних студија у Алексинцу. Бави се преводилаштвом са грчког језика. Живи у Нишу.

Ћатић Драгана – Рођена у Тополи 1960. године. По професији је новинар. Објавила је шест књига: *На зрну душе* (поезија, 1995), *Новинарска* (збирка новинских репортажа, 1999), *Рам за песму* (поезија, 2000), *Трепет лептирових крила* (хаику поезија, 2010), *Борових иглица плес* (хаику поезија, 2015) и *Плаветни сневач* (2016). Њени стихови су превођени на руски и македонски језик, а заступљени су у више песничких антологија. Живи у Београду.

Хабаш Хусеин (Hussein Habasch) – Рођен 1970. године. Курдски песник, пише на курдском и арапском. Песме су му превођене на: немачки, шпански, румунски, енглески, руски, узбечки, турски и персијски. Засту-

пљен је у многим међународним антологијама и изборима. Учесник је неколико светских фестивала поезије (International Poetry Festival, 2009-2016). Објавио је следеће збирке: *Дављење у ружама / Drowning in Roses* (Мадрид, 2002), *Бегунци кроз реку Ајврос / Fugitives across Ivros River* (Каиро, 2004), *Бећи од жеље и укуснији од газела / Higher than Desire and more Delicious than the Gazelle's* (Мадрид, 2007), *Заблуде Салима Бараката / Delusions to Salim Barakat* (Дамаск, 2009), *Летећи анђео / A flying Angel* (Лондон, 2013, 2015), *No Pasarán* (Порто Рико, 2017). Живи у Бону (Немачка).

Хиаоуи Далила (يواي ح فليد, Dalila Hiaoui) – Рођена у Маракешу (Мароко). Пише поезију, прозу и драме. Уређује више арапских листова и часописа: „Nesma“, „Sayidaty“, „Popoli News“, „Al Maghrebiya“, „Aicha“, „Azzaman“. Аутор је и коаутор 14 жанровски различитих књига на енглеском и арапском језику. Живи у Риму (Италија).

Чаушева Зинаида – Рођена је у Софији. Економиста. Има објављену књигу песама. Живи у Софији.

Чери Наз Каролина Назарено (Caroline Nazareno – Gabis aka Ceri Naz) – Рођена 1980. године у Анди (Филипини), где и данас живи. Песник, публициста, уредник, адвокат, педагог. Превођена на неколико језика. Награђивана у земљи и свету. До сада није превођена на српски језик.

Чотрић Александар – Рођен је 1966. године у Лозници. Од 1984. године објављује афоризме и приче у новинама и часописима. Објавио је књиге афоризама: *Даћемо ми вама демократију*, *Пета колона*, *Недозвољене мисли*, *Кратки резони*, *Гола истина*, *Померање памети* (сатирични афоризми); *Играње главом* (афоризми о спорту); *Својеглава књига*, *Дечја посла* и *О љубави с љубављу* (афоризми за децу); *Добре вибрације* (афоризми о женама и мушкарцима); књиге сатиричних прича: *Обележене приче*, *Приче пред буђење*, *Причињавање* и *Друге приче* и књигу прича за децу *Озбиљно смешна књига*. Књиге афоризама или прича објављене су му у Румунији, Македонији, Словенији, Пољској, Мађарској и Бугарској. Приредио је антологију српског афоризма за децу *Раздељак*, зборник афоризама о спорту *Дриблинг духа*, Антологију савременог стваралаштва за децу српских писаца у расејању и Антологију савремене руске афористике. Заступљен је у антологијама које су објављене у САД, Русији, Немачкој, Шпанији, Италији, Аустрији, Бугарској, Македонији, Пољској, Румунији, Словенији, Шведској и другим државама. Међу осталим, добитник је признања: „Златна кацига“, „Радоје Домановић“, „Владимир Булатовић Вић“, „Јован Хаџи-Костић“, „Драгиша Кашиковић“, „Стеван Сремац“, „Ђорђе Фишер“, „Златна значка“, „Златни беочуг“, „Витезово пролеће“ и „Доситејево перо“ (награда ученика београдских школа). Лауреат је и књижевних признања у Бугарској, Румунији, Македонији, Црној Го-

ри, БиХ и Либану. Приче и афоризми превођени су на енглески, пољски, немачки, француски, словеначки, мађарски, румунски, шпански, македонски, руски, белоруски, албански, словачки, чешки, шведски, грчки, бугарски, русински, италијански, португалски, јерменски, грчки, каталонски, баскијски, арапски и турски језик. Живи у Београду.

Шкиљевић Зоран – Рођен 1962. године у Београду. Пише кратке приче, романе и новеле. Објављује у књижевној периодици. Заступљен је у бројним зборницима. Објављене књиге: *Harpening* (кратке приче, 2014), *Врата подземних вода* (роман, 2015), *О љубави и још којечему* (кратке приче, 2016). Живи у Београду.

Штерлеман Иван – Рођен 1990. године у Сремској Митровици. Песник, прозни писац и есејиста. Spreма докторску дисертацију „Естетика сигнализма“. Заступљен у зборницима. Сарађује са часописима. Живи у Сремској Митровици.